

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA SOSYAL KONUT KAVRAMININ YENİDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ezgi HAZAR

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

MAYIS 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA SOSYAL KONUT KAVRAMININ YENİDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ezgi HAZAR
(502101072)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ

MAYIS 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502101072 numaralı Yüksek LisansÖğrencisi **Ezgi HAZAR**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **“KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA SOSYAL KONUT KAVRAMININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ”** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. İpek AKPINAR AKSUGÜR**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Evren AYSEV DENEÇ
Bilgi Üniversitesi

Teslim Tarihi : **04 Mayıs 2015**
Savunma Tarihi : **26 Mayıs 2015**

Canım Aileme ve Leylikom'a,

ÖNSÖZ

Yüksek lisans çalışmalarım boyunca bilgi birikim ve deneyimlerini benimle paylaşan, çalışmalarımda beni motive eden Sevgili Hocam Doç. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Sevgi, sabır ve özverili destekleriyle, her zaman yanımda olan başta Özdemir olmak üzere tüm değerli arkadaşlarıma,

Tüm yaşantım boyunca beni koşulsuz seven, istediğim mesleği seçmemi sağlayan, sevgi ve sabırla her zaman bana destek olan Sevgili Anneciğim, Babacığım ve Abiciğime derin minnet ve sevgilerimi sunarım.

Mayıs 2015

Ezgi HAZAR
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
2. DÜŞÜNSEL OLANDAN PRATİK UYGULAMAYA, DÜNYADA KONUTUN SOSYAL OLMA GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ.....	7
2.1 Endüstri Devrimi Öncesi Dönem	7
2.2 Endüstri Devrimi – İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem	8
2.3 İkinci Dünya Savaşı – 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönem.....	18
2.4 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem	23
3. SOSYAL KONUT TASARIMINDA KAVRAMSAL BİLEŞENLER	29
3.1 İdari Bileşenler	30
3.2 Mimari Bileşenler.....	31
3.2.1 Yoğunluk – yoğun yerleşim	31
3.2.2 Ortak yaşam (simbiyosis).....	32
3.2.3 Melez yaşamların birlikteliği (hibritleşme).....	33
3.2.4 Farklı tasarım programları	34
3.2.5 Çoklu katılım.....	35
3.2.6 Sürdürülebilirlik	35
3.2.7 Teknoloji	36
4. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE KONUTUN SOSYAL OLMA GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ.....	37
4.1 Endüstri Devrimi Öncesi Dönem	37
4.2 Endüstri Devrimi – İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem	38
4.3 İkinci Dünya Savaşı – 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönem.....	46
4.4 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem	52
5. SONUÇ.....	61
KAYNAKLAR	65
EKLER.....	71
ÖZGEÇMİŞ.....	77

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1 : Metropolün sorunları ve gereksinimleri.	2
Şekil 2.1 : Endüstri Devrimi Öncesi Dönem ve “Ütopya” tasarısı (Url-1).	7
Şekil 2.2 :Endüstri Devrimi Öncesi Dönem’de tek katlı işçi konutları.	8
Şekil 2.3 : Endüstri Devrimi – İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de ele alınan konut politikaları.	9
Şekil 2.4 : New Lanark Yerleşkesi, İskoçya, 1800-1824. (Url-2).....	10
Şekil 2.5 : New Harmony Yerleşkesi, Amerika, 1825-1827. (Url-3).....	10
Şekil 2.6 : Phalanstery Yerleşke tasarısı, 19.yy başı. (Url-4).....	10
Şekil 2.7 : Familistere Yerleşkesi, Fransa, 1895. (Url-5).....	11
Şekil 2.8 : Belediye konutlarına örnek, Brighton/İngiltere,1897. (Url-6).....	12
Şekil 2.9 : Sırt sırta (back to back) işçi konutlarına örnek, Leeds, 1800’ler. (Url-7) 13	
Şekil 2.10 : Amerika’da çok katlı kiralık apartman örneği, 1870’ler. (Url-8).....	13
Şekil 2.11 : Komün konut örneği, Sovyetler Birliği, 1920’li yıllar. (Buson, Morsier, 2009)	14
Şekil 2.12 : Komünalkas konut örneği, Sovyetler Birliği. (Buson, Morsier, 2009)..	15
Şekil 2.13 : Immeubles Villaları tasarısı. (Url -9)	16
Şekil 2.14 : Pessac Yerleşkesi, Fransa, 1925 – 1926. (Url-10).	16
Şekil 2.15 : Weissenhof Yerleşkesi, Almanya, 1927. (Url-11)	17
Şekil 2.16 : At Nalı Yerleşkesi, Almanya, 1925 -1930. (Url-12).....	17
Şekil 2.17 : Endüstri Devrimi - İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri.....	18
Şekil 2.18 : İkinci Dünya Savaşı - 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın YıkılışıArasındaki Dönem’deki konut politikaları.....	19
Şekil 2.19 : Mikrorayonlara örnek.(Buson, Morsier, 2009)	20
Şekil 2.20 : Marsilya Konut Bloğu, 1947 -1952, Fransa. (Url-13).....	22
Şekil 2.21 : Hansa Viertel Mahallesi, Almanya, 1953. (Url-14)	22
Şekil 2.22 : Park Hill Sheffield Sosyal Konutları, İngiltere, 1957-1961. (Url-15)....	23
Şekil 2.23 : İkinci Dünya Savaşı – 1972 Pruitt Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri	23
Şekil 2.24 : 1972 Pruitt Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem’deki konut politikaları.....	24
Şekil 2.25 : Robin Hood Gardens Yerleşkesi, 1972, Londra/ İngiltere. (Url-16).....	26
Şekil 2.26 : Pruitt-Igoe Sosyal Konutları, Amerika, 1952 -1955. (Url-17).....	26
Şekil 2.27 : Iroko Konut Kooperatifi, 2001, İngiltere. (Url-18).....	27
Şekil 2.28 : Toulouse Borderouge Toplu Konut Yerleşkesi, 2000’li yılların başı, Fransa. (Url-19).....	27
Şekil 2.29 : Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri.....	28
Şekil 3.1 : Metropolde sosyal konutun gereksinimleri ve kavramsal bileşenler.	29
Şekil 3.2 : Sosyal Konut üretiminin merkezi ve yerel idare olan bağımlılığı.....	30

Şekil 3.3 : Yoğun Yerleşimli sosyal konut kütesi ve planına örnek, Morphosis	
Mimarlık, İspanya, 2007. (Url-20)	31
Şekil 3.4 : Sosyal konutta “iç mekan” olarak ortak yaşam (simbiyosis).	33
Şekil 3.5 : Pedregulho Sosyal Konut Yerleşkesi, Brezilya, 1947-1952. (Url-21)	33
Şekil 3.6 : Mirador Sosyal Konutları, MVRDV, İspanya, 2006. (Url-22)	34
Şekil 3.7 : Kitagata Sosyal Konut Bloğu, SANAA, Japonya, 2001. (Url-23).....	34
Şekil 3.8 : Byker Wall Yerleşkesi, Ralph Erskine, İngiltere, 1969-1982. (Url-24)...	35
Şekil 3.9 : Herold Sosyal Konutları, Fransa, 2009. (Url-25)	36
Şekil 3.10 : Wozoco Sosyal Konutları, Amsterdam/ Hollanda, 1997. (Url-26).....	36
Şekil 4.1 : Endüstri Devrimi Öncesi Osmanlı Devleti’ndeki uygulamalar.....	37
Şekil 4.2 : Endüstri Devrimi’nden İkinci Dünya Savaşı’na değin Türkiye’de ele	
alınan konut politikaları.	38
Şekil 4.3 : Silahtarağa Elektrik Santrali Yerleşkesi, 1911. (Cengizkan, 2001)	39
Şekil 4.4 : Frenk Kilisesi Sıra evleri, Şişli. (Fotoğraf: Gündoğan, Ö.).....	40
Şekil 4.5: Akaretler, Beşiktaş / İstanbul. (Url -27)	40
Şekil 4.6 : Harikzedagan (Tayyare) Apartmanları. (Url -28)	41
Şekil 4.7 : Bahçelievler Yapı Kooperatifi. (Jansen, 1935)	43
Şekil 4.8 : Saraçoğlu Mahallesi lojmanları, 1944, Ankara. (Url-29).....	44
Şekil 4.9 : Zonguldak Kömür-iş Yerleşkesi lojmanları, 1935. (Arkitekt, 1936)	44
Şekil 4.10 : Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası işçi lojmanları, 1935. (Url-30).....	45
Şekil 4.11 : Adana ucuz konutları, 1939. (Arkitekt, 1939).....	45
Şekil 4.12 : Endüstri Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de	
uygulanan sosyal konut örnekleri ve kavramsal bileşenleri.	46
Şekil 4.13 : İkinci Dünya Savaşı’ndan 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın	
yıkılışına değin Türkiye’de ele alınan konut politikaları.	47
Şekil 4.14 : Levend Mahallesi, İstanbul, 1947-1960. (Arkitekt, 1952)	48
Şekil 4.15 : Koşuyolu Mahallesi konut tipleri, İstanbul, 1950 – 1958. (Url -31).....	49
Şekil 4.16 : Hukukçular Sitesi, İstanbul, 1967. (Url -32)	49
Şekil 4.17 : Türkiye Emlak Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları, İstanbul,	
1967. (Mimarlık, 1972)	50
Şekil 4.18 : Solda İstanbul Belediyesi Mesken Bürosu Emlak Kredi Blok	
Apartmanları, İstanbul / 1954. (Vanlı, 2006). Sağda Mülteciler yurdu,	
Etiler/İstanbul, 1970. (Arkitekt, 1970)	50
Şekil 4.19 : Yeşiltepe Kooperatifi / Ankara, 1956. (Arkitekt,1969).....	51
Şekil 4.20 : Seydişehir Alüminyum Fabrikası/Konya, 1969.(Navruz,Uysal,2011) ..	51
Şekil 4.21 : İkinci Dünya Savaşı – Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı	
Arasındaki Dönemde Arasındaki Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri	
ve kavramsal bileşenleri.	52
Şekil 4.22 : 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından günümüze değin	
Türkiye’de ele alınan konut politikaları.	53
Şekil 4.23 : Batıkent Konut Yerleşimi’nin bir bölümü. (Url-34)	55
Şekil 4.24 : Belerko Konut Yerleşkesi, Trabzon, 1988. (Dursun, Sağlamer, 2009)..	55
Şekil 4.25 : Ataköy Sosyal Konut Yerleşkesi, İstanbul, 1975. (Arkitekt, 1975).....	56
Şekil 4.26 : İzmir Deniz Bostanlısı Blokları, 1978. (Arkitekt, 1978).....	56
Şekil 4.27: Mesa Batı Sitesi, Ankara, 1979. (Arkitekt, 1979)	56
Şekil 4.28 : Petro kimya Yerleşkesinde tip konutlar. (Arkitekt, 1979)	57
Şekil 4.29 : TOKİ Kayabaşı konutları görünüşü.(Url-35)	58
Şekil 4.30 : Solda TOKİ Van Depremi konutları, sağda TOKİ Mersin/Erdemli	
gecekondu önleme konutları. (Url-33).	58

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA SOSYAL KONUT KAVRAMININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZET

Günümüzde dünya nüfusunun yarısı (3,4 milyar) kentlerde yaşamaktadır. Kentli nüfusun hızlı artışının devamlılığı halinde, 2030 yılında toplam kentli sayısının beş milyar civarında olması öngörülmektedir (Url-1). Nüfus yoğunluğunun artması, küresel kapitalist sistem içerisinde, kentlerin metropollere evrilmesini hızlandırıcı bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Bu durumda, kentlerin metropolleşmesi ve bir sonraki evrede megapolleşmesi tarihsel süreçle birlikte ilerleyecektir.

Kentlerin hızla metropolleşmesi, küreselleşmenin etkidiği alanların artmasına neden olmaktadır. Dış sermaye kuruluşlarının, metropoller üzerinde şube açmasıyla genişleyen finans ağı içerisinde, bu alanlar, kaynak yatırım ve dağıtım merkezlerine dönüşmektedir. Ekonomik merkez işlevinde görülen metropoller, istihdam olanaklarının gelişmesiyle kentten kente göçlerin artması sonucu, sosyokültürel değişimleri birlikte yaşamaktadır. De Certeau bu yerleşimler üzerinden sosyal değişimi; kaos, heterojen yapı, parçalanma, merkezden uzağa yayılma, gruplaşma, bireysel özgürlük ve erkten bağımsız hareketlerin oluşturduğu mekansal büyüme gibi postmodern etkilerle açıklamaktadır (de Certeau, 1984). Kaosun ve karmaşanın her daim var olduğu kentlerde, demografik büyüme ve farklı insan profillerinin bir araya gelmesine bağlı olarak heterojen sosyal çevrelerin ortaya çıktığı gözlenmektedir.

Metropolün olumlu özellikleri içerisinde ele alınan heterojen yapısı ve bu yapının oluşturduğu kültürel melezleşme sonucu kentler, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda birçok farklı katmanın iç içe geçtiği karmaşık, yaşayan ve canlı bir organizma durumundadır. Bu katmanlaşmanın kent için hem olumlu hem de olumsuz yönleri mevcuttur. Olumlu yönü, kent yaşamının, farklı bireysel isteklerle durağan olmayan, dinamik bir dönüşümle evrilmesi ve kültürel farklılıkların bu devinimi hızlandırmasıdır. Olumsuz yönü ise, devlet politikalarıyla desteklenerek kaosun, kent yaşamına adapte olmakta güçlük çeken kent yoksullarını daha da görünmez hale getirmesi olarak değerlendirilebilir. Daha somut bir anlatımla, kent yoksullarının yaşamsal gereksinimleri ve talepleri, bu kesimin istedikleri ölçütlerde karşılanamayarak, kent içindeki mağduriyetlerinin artmasına sebep olunmaktadır.

Sağlık, beslenme ve barınma geçmişten günümüze kentsel mekanda üç temel yaşamsal ihtiyaç olarak belirlemektedir. Bu gereksinimlerin karşılanmasında ortaya çıkan eksiklikler ve eşitsizlikler ise her dönem devlet yöneticilerinin, yerel idarecilerin, mimar, kent plancıları, sosyal bilimciler gibi farklı disiplinlerin çözmeye çalıştığı konular arasında yer almıştır.

Kalabalık nüfusun kentteki en temel gereksinmesi barınma olarak belirlemekte, bu konu en çok kentli yoksulları etkilemektedir. Dar gelirli ve yoksul (işsiz, göçmen, mülteci, engelli, yaşlı, öğrenci, vb.) olarak adlandırılan kentli mağdurun barınma gereksinimine bir çözüm olarak ortaya çıkan sosyal konut kavramı, en genel ifadeyle devletin alt gelirli, yoksul olarak tanımlanan vatandaşlarına az maliyetli ya da tamamen ücretsiz sunduğu bir konut / barındırma hizmeti olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımda, sosyal konutun düşük gelirli ya da belirli ihtiyaçlara muhtaç olan insanlar için kamu kuruluşları veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sağlanan konutlar olduğu ifade edilmektedir (Soanes, Stevenson, 2003).

Sosyal konut kavramı, sosyal devlet düşüncesinin olduğu 1945 yılından sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen bu yıl öncesinde de olgunun, farklı aktörler, ekonomik koşullar, uygulamalar bağlamında farklı şekillerde tanımlandığı görülür. Günümüzde bu tanımlardan bazıları kullanılmaya devam etmektedir. “Komünal-müşterek konut” (communal housing), “şirket kent konutları” (company town), “yerel yönetimin inşa ettiği konutlar” (council housing), “toplu konutlar” (public housing), “kiralık konutlar” (rental housing), “dar gelirliler için konut” (affordable housing) sosyal konutun tarihsel süreçte ekonomik bileşenlere bağlı olarak aldığı farklı isimlendirmeler olarak sıralanabilir.

Sosyal konut modellerinin ortaya çıkmasında üç önemli kırılma dikkat çekmektedir. Bunlar Endüstri Devrimi, İkinci Dünya Savaşı ve 1970 sonrası neoliberal dönem olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında sosyal konutun evrimi bu kırılmalar arasında yaşanan dört dönem içerisinde ele alınmaktadır: 1. Endüstri Devrimi Öncesi Dönem, 2. Endüstri Devrimi - İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem, 3. İkinci Dünya Savaşı - 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutu’nun Yıkılışı arasındaki Dönem, 4. 1972’den Günümüze Yaşanan Neoliberal Dönem. Küresel konut politikalarındaki kırılmaların gerçekleştiği bu dört dönem içerisinde, Endüstri Devrimi’nin başladığı İngiltere, erken endüstrileşen Fransa, geç endüstrileşen Almanya, Pruitt-Igoe sosyal konut uygulamasının yapıldığı Amerika ile sosyalist Sovyetler Birliği incelenecek ülkeler olarak belirlenmiştir.

Tezin ilk bölümünde, çalışma konusuna giriş yapılarak, araştırmanın yöntemi ve çalışma kapsamında ele alınacak sorular ortaya konmuştur.

Tezin ikinci bölümünde, sosyal konutun ilk dile geldiği ütopyalardan günümüze değin dünyada mimari uygulamalarda ve politik modellerde yer bulan hikayesi dört dönem içerisinde incelenmeye çalışılmıştır. Her dönem aralığında, mimari uygulamalar mekansal olarak haritalanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, dünyadaki sosyal konut uygulamalarında öne çıkan kavramsal bileşenler belirlenmiş, bu bileşenler idari ve mimari bileşenler anlamında örnekler üzerinden tartışılarak değerlendirilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde, Türkiye özelinde sosyal konut ele alınmış, sözü edilen dört dönem içerisinde konut politikaları, modelleri, aktörleri ve uygulamaları incelenmiştir. Her dönem aralığında, Türkiye’deki mimari uygulamalar, dünyada sosyal konut tasarımı ele alınan kavramsal bileşenler temel alınarak değerlendirilmiştir.

Tezin sonuç bölümünde, dünyadaki ve Türkiye’deki sosyal konut pratikleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de gelecekte kentli mağdur (dar gelirli, işsiz, yoksul, evsiz, mülteci, yaşlı, öğrenci, vb.) için tasarlanan konutlara yeni bir bakış açısı getirilmesi ve mimari çözüm ve yaklaşımlara yeni bir yön verilmesi hedeflenmiştir.

RE-EVALUATION THE CONCEPT OF SOCIAL HOUSING IN THE GLOBALIZATION AGE: THE HOUSING PRACTICES IN TURKEY

SUMMARY

Today, half of the world's population (3.4 billion) is living in cities. It is suggested that if the rapid rise in urban population continues, the total number of urban residents will become around five billion by the year 2030. The increase in population density brings the change and rapid transformation of cities into metropolises inside the global capitalist system.

The rapid metropolization of the cities causes an increase on places that have been affected by globalization. Inside the financial networks that large companies shape in the metropolises, these areas are being transformed into centers of investment and logistics. Considered as financial centers, metropolises experience socio-cultural changes as the employment opportunities and the immigration to the cities increases. It can be seen that demographic growth and combination of different profiles cause heterogeneous social circles in the cities where the chaos and complexity always exist.

As a result of the heterogeneous structure of metropolis and the cultural hybridization, the cities become a living organism where different political, social, cultural and economic layers intertwine. This stratification has both positive and negative effects to the city. The positive aspect can be observed as the evolution of city life according to the different individual demands and the acceleration of this evolution due to the cultural diversity. The negative aspect is not being able to support the demands and vital needs of the poor population and increasing their victimization which are ignored by the chaos supported by the policies.

Accommodation is determined as the basic need of the urban crowd and this subject affects the urban poor the most. Because of the lack of low-priced housing with sufficient quality, it becomes inevitable for the government to apply a real estate solution itself. Originated as a solution to the sheltering needs of low income groups in the city (unemployed people, immigrants, refugees, the disabled, elderly people, students etc.), social housing can be defined as the sheltering service of government towards its poor people. In another definition, social housing is described as the houses provided by public institutions or non-profit organizations for the low-income people or the citizens that have specific needs.

Although the term "social housing" has emerged after 1945 with the birth of the notion "social state", we can see that the same phenomenon had been defined in different ways with different actors, economic conditions and applications before this date. Today, some of these definitions are still in use. Communal housing, company town, council housing, public housing, rental housing, and affordable housing can all be counted as the different names the social housing notion has been called according to the different economic components throughout the history.

During the Pre-Industrial Revolution era when the feudal structuring and capitalist economy was widely accepted, "a communal housing where everyone lives together in monotype houses for free" was being imagined, while the capitalist Industrial Revolution evolved this dream into the single-celled houses provided in exchange of labor by factory owners in the city campuses.

After the Industrial Revolution when the immigration from rural areas to the cities increased, workers' housing estates have been constructed by the benefactors and factory owners, thus the minimum housing units designed for the workers started to emerge. These areas tended to be too small to accommodate an elementary family and they offered bed units for just one person. Sanitary and culinary areas (bathroom, toilet, kitchen, dining room, laundry, yard etc.) were designed out of the living areas which are called individual housing, providing the other vital and social needs of the individual in the collective spaces. The terms "communal housing" and "minimum housing" are associated with each other in this context. Again, social housing places (council housing) were constructed by the municipalities and rented to urban victims during the same period. These houses were created as a result of portioning the responsibilities of the central government to the local governments and they were usually in the form of linked houses and had hut type with a couple of floors.

After World War II, public housing had become the housing model, comprehensively applied by many states. These housing estates were mass-constructed on the lands planned by the government. While they had a few storey plans initially, they were started to be constructed in multi-storey plans in the next stage. It is also worth mentioning the social housing models which were constructed for urban poor and the ones emerged in neoliberal period after 1970 by the local government, the state, and the housing unions and called as "affordable housing".

Three breaking points could be noted on the emerge of the social housing models. These can be listed as Industrial Revolution, World War II and Post 1970 Neoliberal Era. Within the scope of this study, the evolution of social housing is examined in four periods experienced between these breaking points: 1. Pre-Industrial Revolution 2. The period between Industrial Revolution and World War II, 3. The period between World War II and the 1972, demolishing of Pruitt Igoe Social Housing, 4. The Neoliberal period from 1972 until today. It is mapped to see which practices were structured in the world by social housing, including United Kingdom where Industrial Revolution started, the early industrialized France, late industrialised Germany, United States with its Pruitt Igoe application, and the Soviet Union. The housing policies, models, actors and applications in these countries have been deciphered and the design parameters have been discussed. The next part of the study is focused on the experience of Turkey. The social housing development in Turkey is examined between these four periods. Social housing applications in Turkey are evaluated comparatively based on the design parameters dealt within the social housing practices throughout the world.

The aim of the study is to put forth the evolution of the applications, models, actors, design parameters observed in the social housing designs in Turkey by learning the social housing experience in the world.

In the first part of the thesis, the research method and questions to be addressed by study scope have been revealed by prefacing subject.

In the second part, social housing history from which had been emerged within social utopias to today is examined in the world's architectural applications and politic models in four period. In Each period interval, architectural social housing applications are mapped.

In the third part, firstly conceptual components which come to the forefront in social housing applications of the world are identified. Secondly, these components are

discussed and evaluated on some architectural samples in terms of “administrative” and “architectural”.

In the fourth part, social housing idea is handled in specific to Turkey. In following four historical period, social housing politics, models, actors and applications are examined. In Each period interval, architectural applications are discussed over conceptual components identified on the world’s architectural practices.

In the last part of the thesis, social housing applications of the world and Turkey are discussed together comparatively over conceptual components and models. In this context, the aim is to bring a new perspective to social housing which are designed for civic victims (unemployed people, immigrants, refugees, the disabled, elderly people, students etc.) in the future and direct to architectural solutions and approaches about social housing newly.

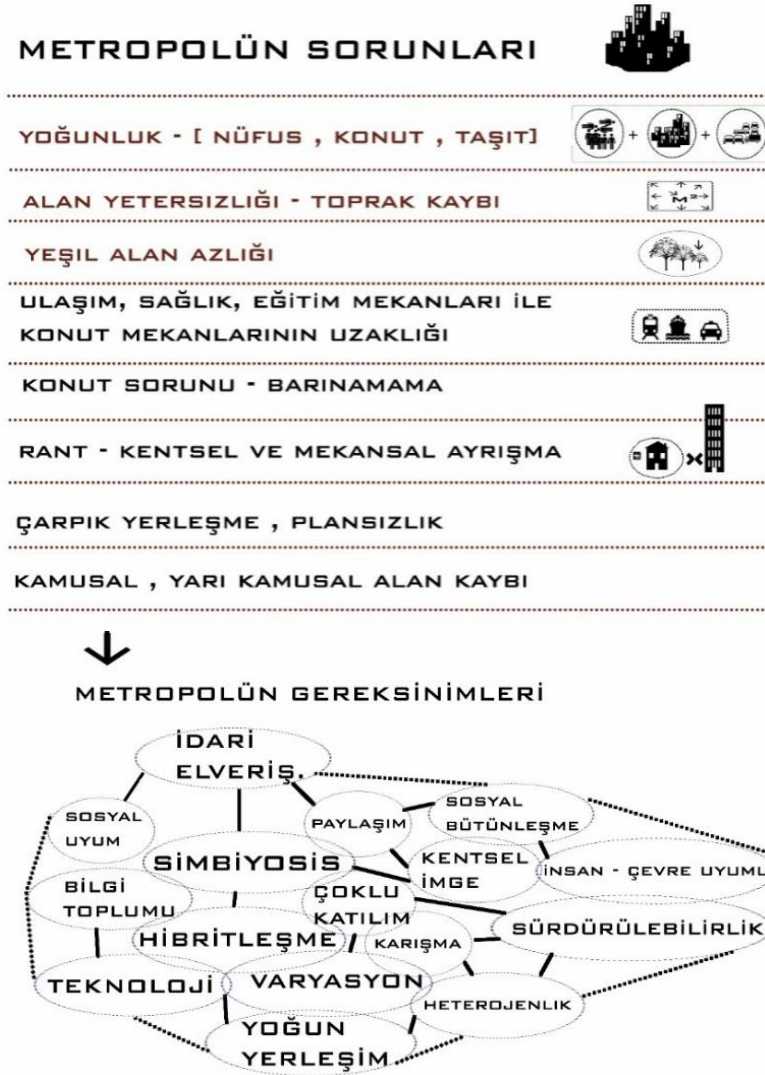
1. GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusunun yarısı (3,4 milyar) kentlerde yaşamaktadır. Kentli nüfusun hızlı artışının devamlılığı halinde, 2030 yılında toplam kentli sayısının beş milyar civarında olması öngörülmektedir (Url - 1). Nüfus yoğunluğunun artması, küresel kapitalist sistem içerisinde, kentlerin metropollere evrilmesini hızlandırıcı bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Bu durumda, kentlerin metropolleşmesi ve bir sonraki evrede megapolleşmesi tarihsel süreçle birlikte ilerleyecektir.

Kentlerin hızla metropolleşmesi, küreselleşmenin etkidiği alanların artmasına neden olmaktadır. Dış sermaye kuruluşlarının, metropoller üzerinde şube açmasıyla genişleyen finans ağı içerisinde, bu alanlar, kaynak yatırım ve dağıtım merkezlerine dönüşmektedir. Ekonomik merkez işlevinde görülen metropoller, istihdam olanaklarının gelişmesiyle kentten kente göçlerin artması sonucu, sosyokültürel değişimleri birlikte yaşamaktadır. De Certeau bu yerleşimler üzerinden sosyal değişimi; kaos, heterojen yapı, parçalanma, merkezden uzağa yayılma, gruplaşma, bireysel özgürlük ve erkten bağımsız hareketlerin oluşturduğu mekansal büyüme gibi postmodern etkilerle açıklamaktadır (de Certeau, 2009). Kaosun ve karmaşanın her daim var olduğu kentlerde, demografik büyüme ve farklı insan profillerinin bir araya gelmesine bağlı olarak heterojen sosyal çevrelerin ortaya çıktığı gözlenmektedir.

Metropolün olumlu özellikleri içerisinde ele alınan heterojen yapısı ve bu yapının oluşturduğu kültürel melezleşme sonucu kentler, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda birçok farklı katmanın iç içe geçtiği karmaşık, yaşayan ve canlı bir organizma durumundadır. Bu katmanlaşmanın kent için hem olumlu hem de olumsuz yönleri mevcuttur. Olumlu yönü, kent yaşamının, farklı bireysel isteklerle durağan olmayan, dinamik bir dönüşümle evrilmesi ve kültürel farklılıkların bu devinimi hızlandırmasıdır. Olumsuz yönü ise, devlet politikalarıyla desteklenerek kaosun, kent yaşamına adapte olmakta güçlük çeken kent yoksullarını daha da görünmez hale getirmesi olarak değerlendirilebilir. Daha somut bir anlatımla, kent yoksullarının yaşamsal gereksinimleri ve talepleri, bu kesimin istedikleri ölçütlerde

karşılanamayarak, kent içindeki mağduriyetlerin artmasına sebep olunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1 : Metropolün sorunları ve gereksinimleri.

Geçmişten günümüze kentsel mekanda üç temel yaşamsal ihtiyaç, sağlık, beslenme ve barınma üzerinden belirmektedir. Bu gereksinimlerin karşılanmasında ortaya çıkan eksiklikler ve eşitsizlikler ise her dönem devlet yöneticilerinin, yerel idarecilerin, mimar, kent plancıları, sosyal bilimciler gibi farklı disiplinlerin çözmeye çalıştığı konular arasında yer almıştır.

Kalabalık nüfusun yaşamsal gereksinimlerinin başında barınma gelmekte ve bu konu en çok kentli yoksulları etkilemektedir. Dar gelirli ve yoksul (işsiz, göçmen, mülteci, engelli, yaşlı, öğrenci, vb.) olarak adlandırılan kentli mağdurun barınma gereksinimine bir çözüm olarak ortaya çıkan sosyal konut kavramı, en genel ifadeyle devletin alt gelirli, yoksul olarak tanımlanan vatandaşlarına az maliyetli ya da

tamamen ücretsiz sunduğu bir konut / barındırma hizmeti olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımda, sosyal konutun düşük gelirli ya da belirli ihtiyaçlara muhtaç olan insanlar için kamu kuruluşları veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sağlanan konutlar olduğu ifade edilmektedir (Soanes, Stevenson, 2003).

Sosyal konut kavramı, sosyal devlet düşüncesinin olduğu 1945 yılından sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen bu yıl öncesinde de olgunun, aktörler, ekonomik koşullar, uygulamalar bağlamında farklı şekillerde tanımlandığı görülür. Günümüzde bu tanımlardan bazıları kullanılmaya devam etmektedir. “Komünal-müşterek konut” (communal housing), “şirket kent konutları” (company town housing), “yerel yönetimin inşa ettiği konutlar” (council housing), “toplu konutlar” (public housing), “kiralık konutlar” (rental housing), “dar gelirli için konut” (affordable housing) sosyal konutun tarihsel süreçte ekonomik bileşenlere bağlı olarak aldığı farklı isimlendirmeler olarak sıralanabilir.

Endüstri Devrimi öncesi feodal yapılaşmanın ve kapitalist ekonominin kabul edildiği yıllarda, ütopya söylemlerinde bir düş olarak “herkesin bir arada, tek tip konutlarda, parasız olarak yaşadığı bir “komünal müşterek konut” betimlenirken, kapitalist endüstri devrimiyle birlikte şirket kent yerleşkelerinde emek karşılığında, “fabrika sahiplerinin tek hücreli konutları”na evrilmiş bir model sunulmaktadır.

Endüstri Devrimi sonrası kırdan kente nüfusun artmasıyla konuta duyulan ihtiyaca bir çözüm olarak hayırseverler ve fabrika patronları tarafından fabrika etrafında işçi konutları inşa edilmiş, işçiler için tasarlanan minimum konut birimleri ortaya çıkmıştır. Çekirdek ailenin barınması için çok küçük olan bu konutlarda sadece tek kişiye uygun yatma birimleri bulunmaktadır. Islak hacimler (banyo, tuvalet, mutfak, yemekhane, çamaşırhane, avlu, vb.) bireysel konut olarak adlandırılan bu minimum yaşam odalarının dışında tasarlanarak, bireyin diğer yaşamsal ve sosyal gereksinimleri kolektif mekanlarla sağlanmıştır. Bu anlamda komünal konut anlayışıyla minimum konut kavramı birbiri ile ilişkilendirilmektedir (Teige, 2002). Yine aynı dönemde kentli mağdurlar için belediyeler tarafından kiralık sosyal konutlar (council housing) inşa edilmiştir. Bu konutlar, merkezi devletin sorumluluğunun, yerel yönetimlerle paylaşılması sonucu oluşturulmuş, genelde sıra ev düzeninde ve baraka tipinde birkaç katlı konutlardır (Hollow, 2011).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çoğu devletin kapsamlı olarak uyguladığı konut modeli ise toplu konutlar (public housing) olmuştur. Devletin planladığı alanlar üzerinde toplu ve yoğun olarak inşa edilen bu konutlar ilk dönemler az katlı iken, sonraki evrede çok katlı olmuştur. Doğrudan devlet tarafından kentli mağdurlar için inşa edilenler ile 1970 yılından sonra neoliberal dönemde ortaya çıkan, yerel yönetimler, devlet ve konut birliklerinin ürettiği “düşük maliyetli sosyal konut modelleri (affordable housing)” de bulunmaktadır.

Sosyal konut modellerinin ortaya çıkmasında üç önemli kırılma dikkat çekmektedir. Bunlar Endüstri Devrimi, İkinci Dünya Savaşı ve 1970 sonrası neoliberal dönem olarak belirlemektedir. Bu çalışma kapsamında sosyal konutun evrimi bu kırılmalar arasında yaşanan dört dönem içerisinde ele alınmaktadır: 1. Endüstri Devrimi Öncesi Dönem, 2. Endüstri Devrimi - İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem, 3. İkinci Dünya Savaşı - 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutu'nun Yıkılışı arasındaki Dönem, 4. 1972'den Günümüze Yaşanan Neoliberal Dönem. Küresel konut politikalarındaki kırılmaların gerçekleştiği bu dört dönem içerisinde, Endüstri Devrimi'nin başladığı İngiltere, erken endüstrileşen Fransa, geç endüstrileşen Almanya, Pruitt-Igoe sosyal konut uygulamasının yapıldığı Amerika ile sosyalist Sovyetler Birliği incelenecek ülkeler olarak belirlenmiştir. Bu ülkelerdeki konut politikaları, modelleri, aktörleri ve uygulamaları incelenerek, sosyal konut tasarımlarında ele alınan ve alınması gereken kavramsal bileşenler ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın bir sonraki bölümü Türkiye deneyimi üzerine odaklanmaktadır. Türkiye'deki sosyal konut gelişimi sözü edilen bu dört dönem aralığında irdelenmiştir. Dünyada sosyal konut tasarımında ele alınan kavramsal bileşenler temel alınarak Türkiye'deki sosyal konut uygulamalarındaki bileşenler ortaya çıkarılmaktadır.

Çalışma kapsamında genel olarak amaçlanan, dünyadaki sosyal konut gelişimi üzerinden Türkiye'deki sosyal konut tasarımlarında gözlenen uygulamalar, modeller, aktörler ve mimari ve idari bileşenlerin evrimini ortaya koyabilmektir. Ortaya konan bulguların Türkiye'de gelecekte dar gelirli için tasarlanan konutlara yeni bir bakış açısıyla çözüm üretilmesine ve mimari yaklaşımlara yeni bir yön verilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında şu sorulara yanıt aranacaktır:

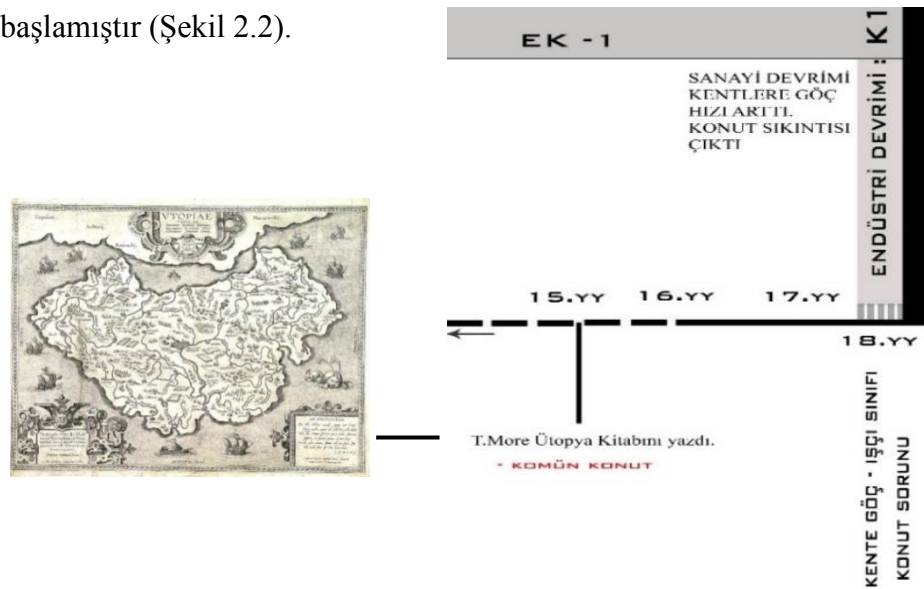
- Sosyal konut politikaları, modelleri ve uygulamaları dünyada ve Türkiye'de nasıl ele alınmaktadır? Yapım sürecinde hangi aktörler görev almaktadır?
- Dünyada sosyal konut tasarımlarında ne tür kavramsal bileşenler ele alınmaktadır? Sosyal konutun, bu kavramsal bileşenleri vurgulayan bir kavram seti içerisinde ele alınması mümkün müdür?
- Bu tür bir kavram seti çerçevesinde Türkiye'deki sosyal konut uygulamaları nasıl değerlendirilebilir?
- Dünyadaki ve Türkiye'deki konut modelleri ve uygulamaları karşılaştırıldığında ne tür benzerlik ve farklılıktan söz edilebilir?

2. DÜŞÜNSEL OLANDAN PRATİK UYGULAMAYA, DÜNYADA KONUTUN SOSYAL OLMA GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ

Sosyal konut düşüncesi, konut sorununun ilk kez dile getirildiği Endüstri Devrimi öncesi sosyal ütopyalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemden günümüze değin ise dünyadaki çeşitli politikalar, modeller, mimari uygulamalar ve bileşenlerle ele alınmaktadır. Bu bölümde, sosyal konuta dair dünyadaki bu teorik ve pratik üretimler yukarıda sözü edilen küresel kırılmalar ve bu kırılmalar arasında yaşanan dört dönem içerisinde değerlendirilecektir.

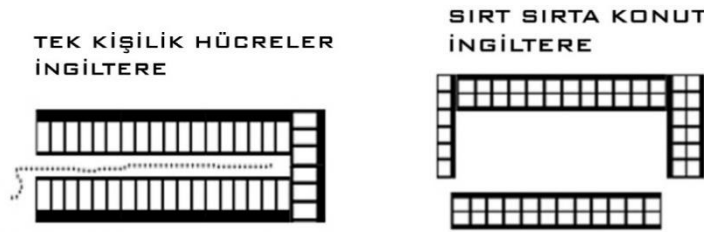
2.1 Endüstri Devrimi Öncesi Dönem

Sosyal konut düşüncesi, konut sorununun ilk kez dile getirildiği Endüstri Devrimi öncesi sosyal ütopyalarıyla ortaya çıkmıştır. 15.yy'da Thomas More' un (Logan, 2002) Ütopya adlı kitabında, İngiltere'deki konut sorunu, derebeylerin köylüler üzerindeki baskın gücü ile resmedilir (Marx, 1992) (Şekil 2.1). Baskı sonucu kentlere göç etmek zorunda kalan köylüler kentlerde yeterli ışığı, havalandırması olmayan sağlıklı ve tek katlı hücrevari konutlarda barınmaya başlamıştır (Şekil 2.2).

Şekil 2.1 : Endüstri Devrimi Öncesi Dönem ve "Ütopya" tasarısı (Url-1).

Göç olgusunun ortaya çıktığı bu tarihlerde More, konut sorununun çözümünü ise “komün konut” kavramı üzerinden geliştirmiştir (Logan, 2002). İnsanların göçe zorlanmadığı, eşit bir dünya düzeninde ortak mülkiyetli konutlar ile “bireysel mülkiyet” düşüncesi terk edilmiştir. Bireysel mülkiyetin gelişmemesi için on senede bir kura çekilerek komün konut mekanları değiştirilmiştir. Komün konut mekanlarının etrafında ise kolektif yemekhaneler, çocuk bakımevleri gibi alanlar geliştirilmiştir. Genel olarak, Ütopya adasında yaşayanların aynı kıyafetleri giydiği, aynı çalışma saatlerine sahip olduğu ve aynı tip konutlarda barındığı bir refah düzeninin ele alındığı anlaşılmaktadır (Logan, 2002).

Şekil 2.2:Endüstri Devrimi Öncesi Dönem’de tek katlı işçi konutları.

2.2 Endüstri Devrimi – İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem

18. yy’da Endüstri Devrimi ilk önce İngiltere’de başlamış, devrimin sonucu olarak, önce İngiltere’de sonraki evrede ise diğer Batılı ülkelerde kırdan kente göç artmıştır (Şekil 2.3).

Kentlerdeki iş olanakları nedeniyle kırdan göç eden köylü kesimi, işçi sınıfını oluşturmuştur. İşçi sınıfı, genelde fabrikalarda burjuva sınıfının dayattığı ağır koşullarda, gıda, barınma ve sağlık gereksinimleri karşılanmaksızın sağlıklı bir şekilde yaşamaya zorlanmıştır (Manoochehrie, 2009).

Kentlerin kalabalıklaşması sonucunda salgın hastalıkların türediği sağlıklı kentler oluşmuş, burjuva ile işçi sınıfı arasında mekansal sayrışmalar da ortaya çıkmıştır. Örneğin Engels bu dönemin İngilteresi’ndeki kent yoksullarının yaşayışlarını sefalet ve yoksunluk portresi olarak tanımlamıştır (Engels, 1995). H.G. Wells ise kentlerdeki bu olumsuz koşulları “yeni barbarizm” olarak adlandırmıştır (Wells, 1920).

Endüstri Devrimi sonucu kentlere göç eden işçi sınıfı için ilk zamanlar elektriği, suyu ve kanalizasyonu olmayan tek katlı ve tek odalı işçi konutları inşa

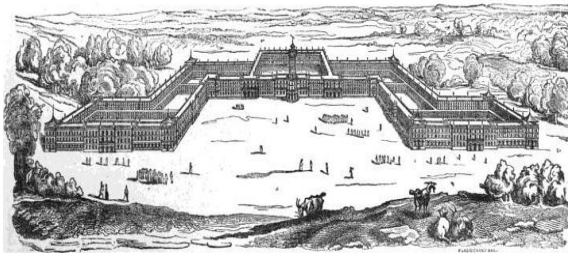
Şekil 2.4 : New Lanark Yerleşkesi, İskoçya, 1800-1824. (Url-2)

Owen, Amerika’da 1825 - 1827 yıllarında “New Harmony” adlı sosyalist şirket kent yerleşkesini inşa etmiştir (Şekil 2.5). Bu yerleşke, Thomas More’un Ütopya’sına benzer şekilde tek tip konut, barınma ve gıda olanaklarından herkesin eşit biçimde yararlandığı, ortak mülkiyet sistemi dahilinde kurgulanmıştır. Yine New Lanark’takine benzer biçimde yaşam mekanları ile bir arada okul, dükkan gibi kolektif mekanlar da üretilmiştir. Ancak bu yerleşke New Lanark’taki somut başarıyı yakalayamamıştır (Batur, 1993).

Şekil 2.5 : New Harmony Yerleşkesi, Amerika, 1825-1827. (Url-3)

19.yy başında Charles Fourier de Owen’ın “sosyalist şirket kent” modeline benzer, Phalanstery Yerleşkesi’ni (Şekil 2.6) kurgulamıştır. Bu yerleşkede tek kişilik ve minimumda biçimlendirilmiş bireysel yaşam odaları çok katlı komün bloklarda çözümlenmiştir.

Şekil 2.6 : Phalanstery Yerleşke tasarısı, 19.yy başı. (Url-4)

Phalanstery bloklarında zemin katında yaşlılar, birinci katında çocuklar ve üst katlarında yetişkinler ikameederken, bloklar arasındaki geçiş yeterli havalandırması olan kapalı galerilerle sağlanmıştır. Bloklar içerisinde ve merkezde kurgulanmış ortak alanlarda ise yemek mekanları, diğer ıslak hacimler, atölyeler, balo ve toplantı mekanları büyük hacimli olarak tasarlanmıştır (Teige,2002).

1895 yılında Fransa’da Jean Baptiste Andre Godin tarafından tasarlanan Familistere Yerleşkesi de benzer bir tavır sergilemektedir (Şekil 2.7). Bu yerleşkede de, hastane, tiyatro, eğitim yapıları, çamaşırhane, ıslak hacimler kolektif olarak; tek kişilik yaşam mekanları ise bireysel olarak çok katlı bloklar içerisinde karşılanmıştır. Yine fabrikalara bloklardan köprülerle geçiş sağlanmış, üstü cam strüktürlerle kapalı ortak avlulara bakan galerilerden de konutlara ulaşılmıştır. “Sosyal saray” anlamına gelen Familistere ilk sosyal konut örneği olarak adlandırılmıştır (Batur, 1978).

Şekil 2.7 : Familistere Yerleşkesi, Fransa, 1895. (Url-5)

1898 yılında Ebenezer Howard İngiltere’de, aşırı kalabalık kentlere Bahçe Kent (garden city) hareketiyle çözüm aramıştır. Bu oluşumda, kent merkezleri radyal bir aks etrafında kent dışına yönlendirilerek desantralize edilmektedir. Küçük dairesel yerleşimlerin birbirinden yeşil bantlarla ayrılması ve merkezdeki dairede kamu, eğitim, sağlık ve sanat gibi kolektif mekanların kurgulanmasıyla kırların kentleştirilmesi amaçlanmıştır (Batur, 1993).

1872 yılında F. Engels konut sorununu ilk kez kapsamlı olarak bir kitapta değerlendirmiştir (Engels, 1995). Bu kitapta, Engels, Almanya’daki “geniş ölçekli sanayi devrimi”ni, “ileri düzeyde konut darlığı dönemi” ile eş tutmuştur. Ayrıca konut darlığının her dönem mevcut olduğunu, sadece işçi sınıfına ait bir sorun olmadığını, evrensel bir kapitalizm problemi olduğunu ifade etmiştir. Geçici çözüm olarak Engels, kentlerdeki yüksek kira ederi nedeniyle çoğunlukla boş duran mülk

sahiplerinin binalarına, evsiz veya kalabalık işçi ailelerinin yerleştirilmesini önermiştir (Engels, 1995). Kesin çözüm olarak ise, 1848 yılında Marx ile kaleme aldığı Komünist Manifesto'dakine benzer bir ifade ile “toprağın bütün insanların ortak malı olarak işlendiği komünist yönetim anlayışı” olduğunu vurgulamıştır (Marx, 1992).

Siyasal ortamda konut sorunu ise ilk kez 1851 Yasalarıyla İngiltere’de ele alınmıştır. Bu yasalarda kiralık işçi konut üretimi ve bu konutların bakımı yer almıştır. 1890 yılındaki konut yasasında ise İngiltere’de ilk defa belediyeler tarafından sosyal konutlar (council housing) (Şekil 2.8) üretilmeye başlanmıştır (Manoochehrie, 2009).

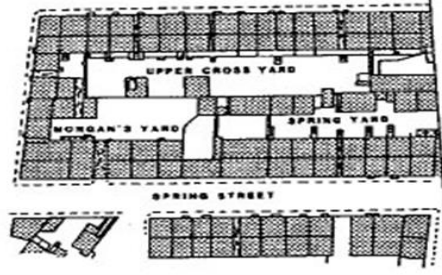

Şekil 2.8 : Belediye konutlarına örnek, Brighton/İngiltere,1897. (Url-6)

1890 konut yasası ile sırt sırta (back to back) planlı gecekonduların yıkımları başlatılmış, üst gelirli banliyölerdeki müstakil konutlara yerleşmiştir. 1898 yılında konuta ilişkin reform çağrısında, yetenekli işçiler için sıcak ve soğuk suyun konuttaki banyo mekanında karşılanması, kolektif mekanların ve konutlara özel bahçelerin temin edilmesi gibi konuların üzerinde durulmuştur (Manoochehrie, 2009). İlerleyen yıllarda belediye konutlarının kalitesinde düşme yaşanınca, Amerika'daki Bahçe Kent Hareketi'nin eğilimlerini gösteren müstakil konut şeklinde yapılaşmalar (radburn housing) gerçekleştirilmiştir. İngiltere 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan etkilenmesine rağmen yerel ve standart sosyal konut üretimlerine devam etmiştir (Birch, 1980).

Almanya’da 1893 yılında Berlin’de yasalarla hayata geçen Hobrecht Planı’ndaki yol ve ulaşım ağının ele alınmasıyla fabrika çevrelerindeki yoğun göçmen konutları yıkılmış, yerlerine çok katlı ve yoğun yerleşimli kiralık apartman blokları önerilmiştir. Bu çok katlı apartman blokları, 1850’lerin İngiltere’sinde az katlı olarak uygulanan sırt sırta (back to back), bitişik nizamlı ve ıslak hacimlerin tek kişilik konutların dışında kurgulandığı biçime benzerdir (Şekil 2.9). 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılan Almanya’da cumhuriyet kurulmuş, 1920 yılında

Çıkarılan Konut Yasası ile ilk kez zel Őirketlerin rol aldığı kiralık toplu konut üretimleri ele alınmıştır (Forsell, 2006); ancak 1929 Dünya Ekonomik krizinin etkileri sonucu bu tür toplu konut üretimleri yaygınlaŐmamıŐtır. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın baŐlamasına neden olan Almanya'da, 1939 - 1945 yılları arasında konut yapımı azalmıŐ, merkezde gecekonduların yıkılmasına devam edilmiştir. Ayrıca savaŐta toplama kamplarına gönderilen Yahudi vatandaşların boş kalan konutlarına gecekonduda yaŐayanlar yerleştirilmiştir (Arın, 2013).

Şekil 2.9 : Sırt sırta (back to back) iŐŐi konutlarına rnek, Leeds, 1800'ler. (Url-7)

1870'lerde Amerika'da tek katlı gecekondulara are olarak hayırseverler tarafından çok çocuklu iŐŐi aileleri için yoğun yerleşimli ve çok katlı kiralık apartmanlar inşa edilmiştir (Şekil 2.10). 1895 ve 1901 yılında kabul edilen Kiralık Konut Yasaları'ndan sonra 1910 yılında iŐŐi konutlarının sadece ekonomik değil, mimari olarak da iyileŐtirilmesi üzerinde durulmuştur. İngiltere'deki belediye konut üretim modelinden farklı olarak, Amerika'da 1917 konut yasası ile toplu konut üretimleri baŐlatılmıŐtır. 1920'li yıllarda Mortgage Birliği (ipotekli konut satıŐı) oluŐturularak kent mağdurunun konut sahibi olması özendirilmiştir. 1920 yılında Almanya'da kiralık toplu konutlar, Amerika'da 1933 yılında çıkarılan konut programı dahilinde kamu destekli olarak üretilmiş ve 1937 yılında bu modelle gecekondular nleme projeleri gerçekleştirilmiştir (Bauman ve diğ., 2000).

Şekil 2.10 : Amerika'da çok katlı kiralık apartman rneği, 1870'ler. (Url-8)

1917 yılında Sosyalist Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla, üst gelirliilerin konutlarına el konularak, tüm arazileri kamulaştırılmıştır. 1918 yılında kabul edilen yasa ile tüm araziler belediye meclislerinin idaresine alınmış, özel mülkiyet kaldırılarak sanayi yapıları, bankalar ile birlikte kamulaştırılmıştır (Buson, Morsier, 2009).

Sovyet kent planlarında raylı sistemli toplu ulaşımın desteklenmesi ile komün konutlarının eğitim, sağlık birimleri ile toplum merkezlerine bağlantısı gerçekleştirilmiştir. Bu ulaşım ağı ile yüksek yoğunluklu konutların tüm ihtiyaçlarının karşılandığı bir banliyö yaşamının oluşturulması hedeflenmiştir (Buson, Morsier, 2009). Bu amaçla, 1920'li yıllarda kentten kıra kültür, eğitim ve iş olanaklarının kent merkezinin dışında yayıldığı yapılandırmacı bölge kamp (constructivist district camp) olarak adlandırılan yoğun yerleşimler oluşturulmuştur (Scott, 2009). 1920'li yıllarda Moskova'daki önceden üst gelirliilerin kaldığı geniş hacimli konutlara işçiler belli bir kira ederi üzerinden yerleştirilmiştir. Ancak bu yapıların çoğunun hasarlı olmasından dolayı, devlet acil olarak bedava "komün konut" modelini üretmeye başlamıştır (Buson, Morsier, 2009) (Şekil 2.11).

Şekil 2.11 : Komün konut örneği, Sovyetler Birliği, 1920'li yıllar.
(Buson, Morsier, 2009)

Komün konutlar, bireysel mekan kullanımlarının (yatak odası, oturma odası) minimumda; kolektif mekan kullanımlarının (mutfak, banyo, çamaşırhane, bulaşıkhanne, yemekhane, kreş, işçi kulüpleri, vb.) ise geniş hacimlerle desteklendiği modellerdir. Phalanstere, New Lanark ve New Harmony gibi şirket kent yerleşkelerindeki işçi konutları ile Sovyetler Birliği'ndeki komün konut üretimleri benzerlik göstermektedir. Farklılık, komün konutların Sovyetler Birliği'nin kent ve konut politikası kapsamında belli sosyal ve tasarımsal ilkelerle oluşturulmasıdır. Bu ilkelerde amaçlanan, ülke kalkınmasının yeni ve modern aile yaşamı ile birlikte

geliştirilmesidir. Modern aile düşüncesi kapsamında öncelikli olarak, sosyalist üretim içerisinde kadının ev işlerinden uzak tutulması amaçlanmış, kolektif çamaşırhane, yemekhane, bulaşikhane gibi mekan üretimleri ile ev işleri ortak mekanlarda bu işler için görevlendirilmiş işçilerce karşılanmıştır. Kadının işte çalışmasına bağlı olarak, çocuklar yatılı okullarda eğitim ve barınma olanağı bulmuş, işçiler için sosyalleşme ve kültürel etkileşim alanları olarak işçi kulüpleri, vb. mekanlar üretilmiştir (Cryer, 1990).

Komün konut biçimleri incelendiğinde, toplumun aydın kesimi ile çalışan ve becerikli işçileri için geniş hacimli, yüksek tavanlı, refah komün apartmanları olan “Stalinist Konutlar” ya da işçi sarayları, tembel ve beceriksiz işçi aileleri için ise ahşap ya da tuğla yapımlı “Komünalkas” konutları örnek verilebilir (Şekil 2.12)(Buson, Morsier, 2009).

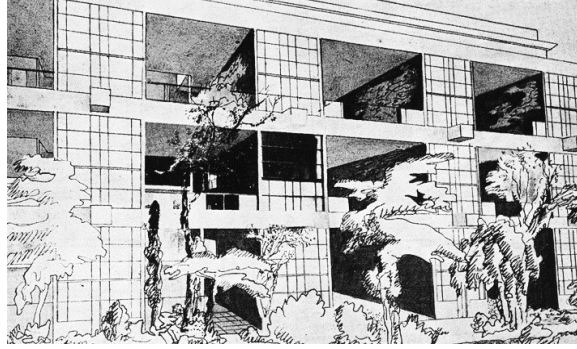

Şekil 2.12 : Komünalkas konut örneği, Sovyetler Birliği. (Buson, Morsier, 2009)

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Avrupa’da kent ve konut tasarımları, birçok tasarımcı tarafından manifesto ve uygulamalar üzerinden daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Örneğin Bauhaus (1919) konutun standartlaştırılmasının, toplumsal gereksinimin karşılanması açısından önemli olduğunu dile getirirken (Gropius, 1965), Le Corbusier konutun ve insanın isteklerinin genel olarak standartlaşması gerekliliğini “konut içinde yaşanılan bir makinedir ve ... hepsinin gereksinimleri aynıdır” düsturuyla ele almıştır (Corbusier, 2008). Önceleri konut sorununu tekil tasarımlar ışığında çözmeye çalışan mimarlar, 1928 yılında CIAM’ın (Congrès International d'Architecture Moderne) kurulmasıyla sorunu kolektif olarak tartışmaya başlamıştır. Bu kapsamda tasarım kararları sosyal konutların mimari kalitesinin artırılması üzerinden ele alınmıştır. Tasarım ilkeleri ise, modüler yapım sistemi ile standart ve seri üretimi destekleyen teknoloji kullanımı, farklı plan ve kütle çözümlerinin geliştirilmesi, yoğun yerleşimlerin iyi havalandırma, yeterli

gün ışığı ve yeterli açık alan içermesi ve topoğrafyaya uygun tasarlanması şeklinde sıralanmaktadır (Mumford, 2000).

Modern mimarinin tekil konut örneklerinin başında Le Corbusier'in 1922 yılında Fransa'da kent mağdurları için uyguladığı "Immeubles Villaları" projesi gelmektedir (Şekil 2.13). Bir oturma, bir mutfak ve bahçe terasından oluşan 340 adet konutlarının 120 adet yoğun apartman bloğunda ele alındığı bu projede, kolektif mekanlar da kooperatif dükkanları ile spor alanları ile belirlenmiştir (Benevolo, 1977).

Şekil 2.13 : Immeubles Villaları tasarısı. (Url -9)

Aynı yıllarda konut sorununun çözümünün "kentselleşmenin dikeyde gelişimi" ile sağlanabileceğini düşünen Le Corbuiser, yeşil parkların ortasında dikey blok yerleşimlerini içeren "Modern Kent" (Ville Contemporaine) düşüncesini ortaya atmıştır. Altmış katlı, çelik ve cam kullanılarak üretilen gökdelenlerde yoğun bir yerleşim düşünülmüştür. Tasarımda ıslak hacimler konut içinde ele alınmış ve düşeyde yükselen teraslar üretilmiştir (Teige, 2002).

1925 - 1926 yıllarında Le Corbusier, Pierre Jeanneret ile birlikte işçiler için Fransa'da Pessac Yerleşkesi'ni hayata geçirmiştir (Şekil 2.14).

Şekil 2.14 : Pessac Yerleşkesi, Fransa, 1925 – 1926. (Url-10).

Minimum konutlar ile ortak mekanların kurgulandığı Pessac yerleşkesinde, 51 konut yeterli ışık ve havalandırmanın olduğu sürdürülebilir bir çevrede, bahçeli olarak kurgulanmıştır. Üç katlı teraslı konutlar, farklı planlar ve biçimlerle ele alınmıştır. Bu yerleşkenin gerçekleşmesinde belediye, sponsor ve mimarlar rol oynamıştır.

1927 yılında CIAM’a mensup mimarlarca, deneysel sosyal konut üretimi Stuttgart Weissenhof yerleşkesinde gerçekleşmiştir (Şekil 2.15). Teknoloji ekonomik ve kaliteli malzemeler ile konut planları ve formlarının çeşitlenmesine olanak vermiştir. Ortaya çıkan baskın konut tipleri bahçeli villalar ve çok katlı sıra ev biçimindeki kiralık apartmanlardır. Yerleşkede ekonomik malzeme ile inşa edilen, topoğrafyaya uyan, yeterli havalandırma ve ışık alan sosyal konutlar sürdürülebilir özelliktedir. Bu tasarımla birlikte işçilerin de villalarda, konforlu bir şekilde yaşaması mümkün kılınmıştır (Teige, 2002).

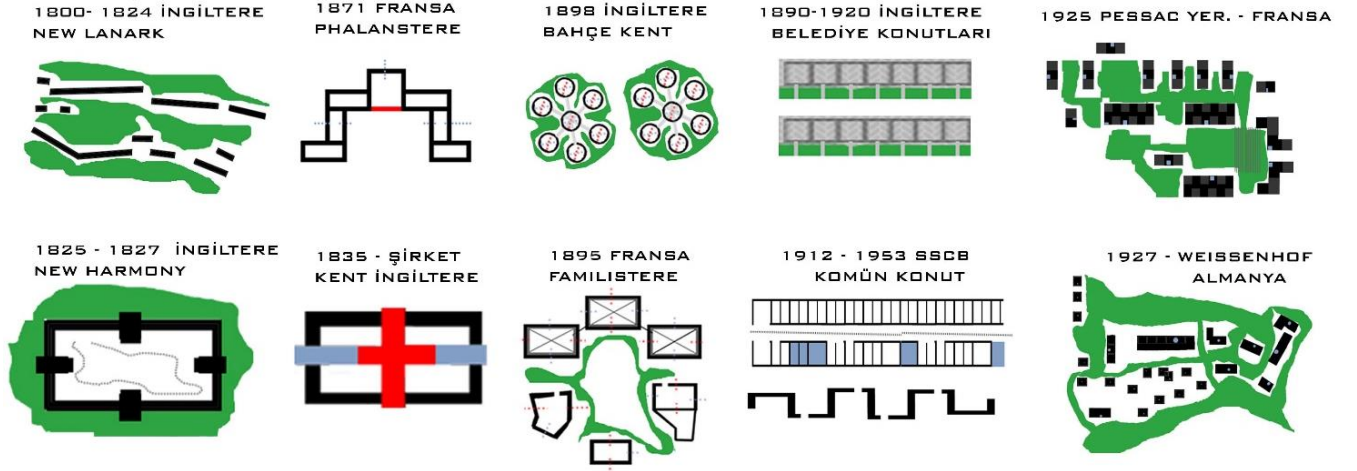
Şekil 2.15 : Weissenhof Yerleşkesi, Almanya, 1927. (Url-11)

1925-1930 yılında Bruno Taut Almanya’da “At Nalı Yerleşkesi”ni (Hufeisen Siedlung) tasarlamıştır (Şekil 2.16). Bu yerleşkede 1027 konut ünitesi bekar ve aileli konut kullanıcıları için çeşitli planlarda biçimlendirilmiştir. Taut, at nalı şeklindeki yerleşimde, yeşil alanları, geniş bahçeleri olan, toplumsal birliği ve sosyal eşitliği yansıtan bir konut örüntüsü oluşturmayı hedeflemiştir.

Şekil 2.16 : At Nalı Yerleşkesi, Almanya, 1925 -1930. (Url-12)

Şekil 2.17, Endüstri Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de biçimlendirilen sosyal konut örneklerini gözler önüne sermektedir.

Şekil 2.17 : Endüstri Devrimi - İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri.

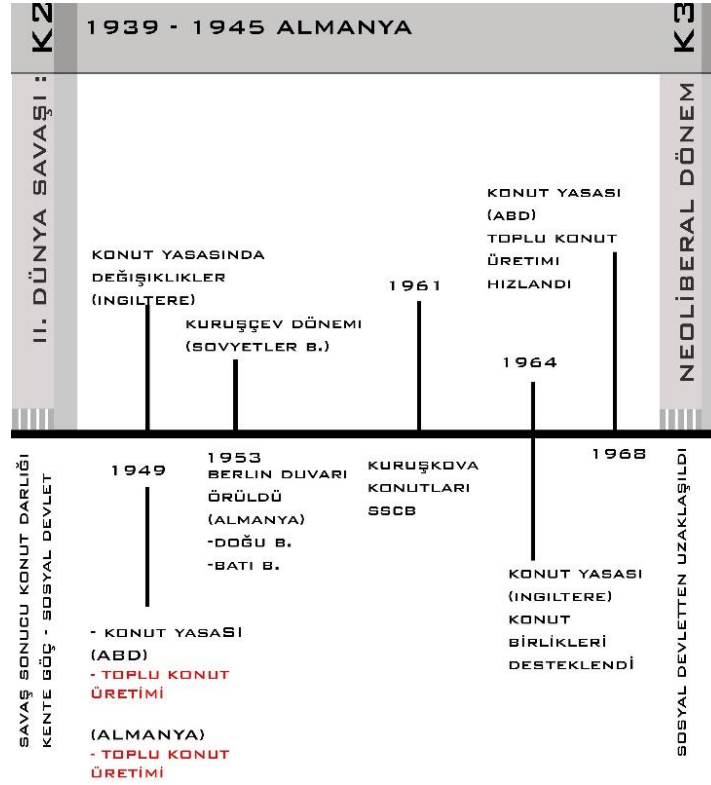
2.3 İkinci Dünya Savaşı – 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönem

İkinci Dünya Savaşı’nın sonlanmasıyla birçok Avrupa ülkesinde kentler yıkılmış, çok sayıda konut hasar görmüştür. Bu dönemde konut sorunu, mağdur devletler açısından evrensel düzeyde acil olarak çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmüştür. 1945 yılında Birleşmiş Milletler kurulmuş, birçok kapitalist ülke tarafından ilk kez “sosyal devlet” anlayışı benimsenmiştir. Yine sosyal devletin vatandaşına sağlaması gereken sosyal konutlar, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 11. Maddesinde “yaşamaya elverişli konut hakkı” çerçevesinde tariflenmiştir. Vatandaşın barınmasına ilaveten huzurlu ve barışçıl bir ortamda yaşamını sürdürebilmesini sağlayan koşulların sosyal devletler tarafından yerine getirilmesi bu tarifte ilk kez yer bulmuştur. Bu kapsamda sosyal konutlara alt yapı hizmetlerinin sağlanması, burada yaşayanların kültürel ve toplumsal olanaklardan yararlanması ve kiracı haklarının korunması, devletin görevleri arasında tanımlanmıştır (Evrensel, 2010).

İlk etapta sosyal devletler, konutsuz kalan halkına prefabrik baraka tipinde konutlar (özellikle Almanya’da) biçimlemiş, daha sonraki evrede ise ekonomik yardımlar sayesinde kiralık ve standart toplu konutlar seri biçimde üretilmiştir. Bu dönemde ele alınan konut kanunlarıyla sosyal konutların öncelikli olarak ihtiyaç sahipleri olan

kent mağdurları için üretilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemin sosyal konut üreticileri ise genel olarak merkezi ve yerel idare ile konut birlikleri, özel teşebbüsler ve mimarlar olarak sıralanmaktadır.

Çeşitli ülkeler bu dönemde konut sorununu kiralık toplu konut modeli ile çözmeye çalışmış, ancak izlenen konut politikalarında farklı yaklaşımlar da ele alınmıştır (Şekil 2.18).

Şekil 2.18 : İkinci Dünya Savaşı - 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları'nın Yıkılışı Arasındaki Dönem'deki konut politikaları.

1945 yılından sonra, İngiltere'de konut politikalarıyla modern kentlerin kurulması, toplumun heterojen yapısının konutlara kalite standartları çerçevesinde yansıtılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yine konut yasalarında belediye konut üretimlerinin daha geniş hacimli (üç yatak odası ve bir salon) ve kaliteli mekanlara dönüştürülmesinin ve bakım ile altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesinin vurgulandığı görülmektedir. Bu talepler doğrultusunda belediye konutları daha kaliteli olarak inşa edilmeye başlamıştır (Crisp, 1998). 1949 yılında belediyelerin konut üretimiyle ilgili yetkileri arttırılmış, belediyelerce konut kullanıcılarına "konutunu tercih etme hakkı" verilmiştir. Bu dönemde radburn tarzı müstakil belediye konutları ile çok katlı toplu konutlar üretilmiştir.

1953 yılında Sovyetler Birliği'nde Kruşçev'in gelmesine kadarki sürede Stalinist komün konutlar inşa edilmeye devam etmiş, ancak Kruşçev'den sonra bu tür komün konutlarda plan ve kolektif mekan kullanımı bakımından değişimler başlamıştır. Bu dönemdeki konut politikalarıyla özel teşebbüsler az da olsa konut üretiminde yer bulmuştur. 1961 yılında ıslak hacimlerin konutların içerisinde yer aldığı Kruşkova konut blokları seri, prefabrik ve betonarme olarak üretilmeye başlanmıştır. Stalin dönemindeki komün konutlardan farklı olarak, Kruşkova konutlarının daha yüksek katlı ve genelde küçük ailelerin kullanımı için tasarlandığı görülmektedir. Bu dönemde kitlesel konut üretimlerinin gerçekleştirilebilmesi için kent içinde ve dışında on bin kişilik yoğun konut yerleşimleri (mikrorayon) inşa edilmiştir (Şekil 2.19) (Buson, Morsier, 2009). 1960 ile 1975 arasında Rus nüfusunun üçte ikisi fabrikalardan uzaktaki prefabrik apartmanlarda yaşamıştır. 1977 yılında standartlaşan prefabrik ve tek tip Sovyet mimarlığı, imalat ve mimari çözümlerinin geliştirilmesi üzerinden eleştirilmiştir (Scott, 2009).

Şekil 2.19 : Mikrorayonlara örnek.(Buson, Morsier, 2009)

Almanya'da 1949 yılında kabul edilen konut yasası ile sosyal konutlarda belli mekan ve kalite standartları belirlenmiş, bu standartlar çerçevesinde uygun kira ederli toplu konutlar üretilmeye başlanmıştır. 1948-1960 arasındaki dönemde Almanya'daki toplam konutların %40'ı özel mülkiyetli arazilerdeki kiralık sosyal konut biçimindedir (Egner, 2012). Soğuk Savaş sonucu 1953 yılında Berlin duvarının örülmesiyle Berlin doğu ve batı olarak ikiye ayrılmış, konut politikaları da birbirinden farklı olarak ele alınmıştır. Kapitalist Batı Berlin'de hasarlı yapıların yıkılması ve birçok disiplinden uzmanlarca bu yapıların yerine mimari ve sosyal yeterliliğe sahip sosyal konutların geliştirilmesi konut politikasında yer bulmuştur (Kreibich, 1986). 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar artan toplu konut üretimleri, 1970'ten sonra azalmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda toplu konut yerleşkelerinden bazıları kent çeperlerine inşa edilmiş ve ulaşım akslarının böldüğü alanlar sonucu

kentsel ve mekansal (alt ve üst gelirli) ayrıştırılmalar gerçekleştirilmiştir (Sherwood, 1978).

1950’li yılların sonunda Fransa’daki konut politikaları kapsamında kiralık sosyal konut üretimleri kent merkezlerindeki gecekondu yıkımlarıyla paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Yine banliyölerde alt ve orta gelirli için kiralık toplu konutlar inşa edilmiştir. Bu sosyal konut modellerindeki mimari ve sosyal eksiklikler, ilerleyen yıllarda mekansal ve kentsel ayrılmaya yol açmıştır (Balchin, 1996).

1949 yılında Amerika’da kabul edilen Konut Yasası ile gecekondu alanlarının temizlendiği, ipotekli konut kredileriyle konut sahipliğinin özendirildiği ve özellikle banliyölerde ulaşım akslarına uzak yüksek katlı genelde kiralık toplu konut üretimlerinin gerçekleştirildiği görülmüştür. Jane Jacobs, kentsel yenileme adı altında konutları yıkılan kent yoksullarının içinde bulunduğu durumu “vandalizm” ile örtüştürmüştür (Jacobs, 1961). 19. yy’ın sonlarından itibaren merkezde gecekondu yıkımlarıyla ve banliyölerde üretilen toplu konutlarda sosyal sınıf ile ırksal (siyahi ve beyaz bireyler) ayrılmalar kentsel bölünmelere yol açmıştır. Bu ayrışma 1956 yılındaki konut yasasına kadar devam etmiştir. Bu ayrıştırmalarla ele alınan çok katlı ve yoğun toplu konut tasarımları yeterli mimari kalitede üretilmediğinden “yoksulluğun timsali” olarak algılanmıştır. 1960’lardan itibaren konut birlikleri kentsel yenileme ve konut temininde devletle birlikte önemli rol oynamıştır. 1968 Konut Yasası ile çok yüksek katlı bloklarda çocuklu aileler için sosyal konut üretimleri hızlanmıştır. Bu konut tasarımları sonraki yıllarda artan karmaşa ve vandalizm nedeniyle yasaklanmış, yerine bahçe kent tarzında konut modelleri uygulanmaya başlamıştır. Yine bu yasa ile ipotekli konut kredisi yardımıyla dar gelirli için konut sahipliği özendirilmiştir (Bauman ve diğ., 2000).

Bu dönemde farklı ülkelerce genelde çok katlı toplu konut uygulamaları gerçekleşmiş olmakla birlikte şu özgün örneklerin altı çizilebilir:

1922 yılında Le Corbusier, Immeubles Villaları’nda düşündüğü yatay ve yüksek katlı tek bir blok formunu, 1930’larda geliştirmiş, biçimsel anlamda sosyalist ülkelerin komün konutlarına yakın duran bir kurguda, bütün yaşam alanları ile kolektif alanları tek bir blokta çözümlemiştir. Nokta blok (point block) şeklindeki bu oluşumun en önemli örneklerinden biri Marsilya Bloğu’dur (Unite D’Habitation) (Şekil 2.20). 15 katlı bu sosyal konut bloğu içinde 1600 kişinin yaşamasına olanak sağlayan iki katlı

konut birimleri, bekardan çok çocuklu aileye kadar farklı kullanıcılar için farklı planlarda çözümlenmiştir. (Teige, 2002). Bu tarihten sonra birçok ülkenin kentsel tasarımlarında ve sosyal konut pratiklerinde nokta blok formları yer almıştır.

Şekil 2.20 : Marsilya Konut Bloğu, 1947 -1952, Fransa. (Url-13)

1953 yılında Almanya’da Hansa Viertel Mahallesi, Uluslararası Mimarlık Yarışması ile az yoğun, çevresel ve konut kalitesi gözetilerek tasarlanmıştır (Şekil 2.21). Almanya’daki Hansa Viertel tasarımında hem hane halkı sayısı hem de konutun karma fonksiyonlu (dükkan + konut) kullanımı esas alınmıştır. Yerleşkede konut blokları, eğitim, sinema ve tiyatro gibi kültürel mekanlarla bir arada çözümlenmiştir (Gold, 2007).

Şekil 2.21 : Hansa Viertel Mahallesi, Almanya, 1953. (Url-14)

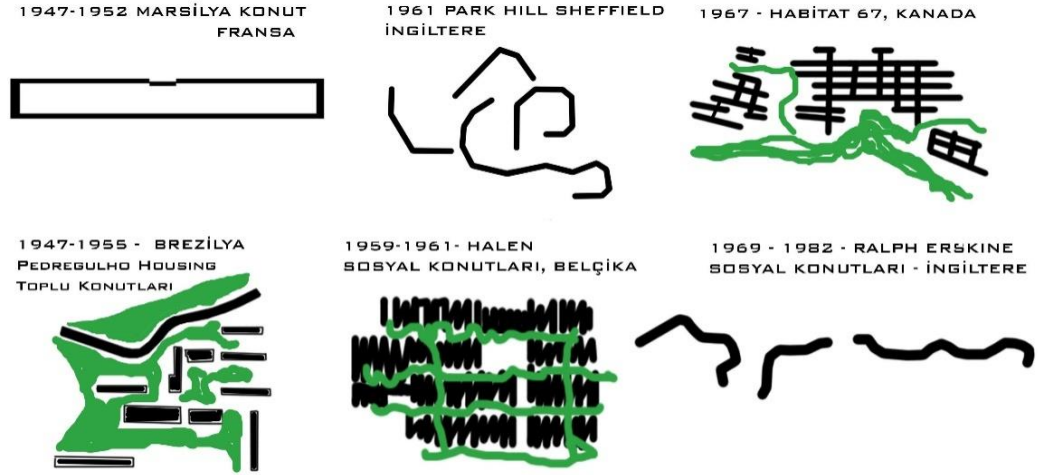
İngiltere’de Park Hill Sheffield konutları gecekondü yıkımı sonucu tasarlanmış ve belediye konseyi desteği (Sheffield City Council) ile 1957 - 1961 yılları arasında inşa edilmiş büyük bir sosyal konut yerleşkesidir (Şekil 2.22). Yerleşkede, 13 katlı bloklarda 1000 konut yoğun biçimde ele alınmıştır. Marsilya Konutlarına benzer şekilde katlarda terasların olduğu, ara katlarda çocukların oyun oynamalarına olanak sağlayan geniş koridorların sosyalleşme mekanlarını oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca bu yerleşkede konutlarla birlikte eğitim, sağlık ve alışveriş birimleri de yer

almaktadır. İlk dönemler bir başarı olarak görülen bu yerleşke, 1980 sonrası işsizliğe bağlı olarak vandalizm mekanlarına dönüşmüştür (Url-15).

Şekil 2.22 : Park Hill Sheffield Sosyal Konutları, İngiltere, 1957-1961. (Url-15)

Şekil 2.23, İkinci Dünya Savaşı ve 1972 Pruitt Igoe Sosyal Konutları'nın Yıkılışı Arasındaki Dönem'de biçimlendirilen sosyal konut örneklerini gözler önüne sermektedir.

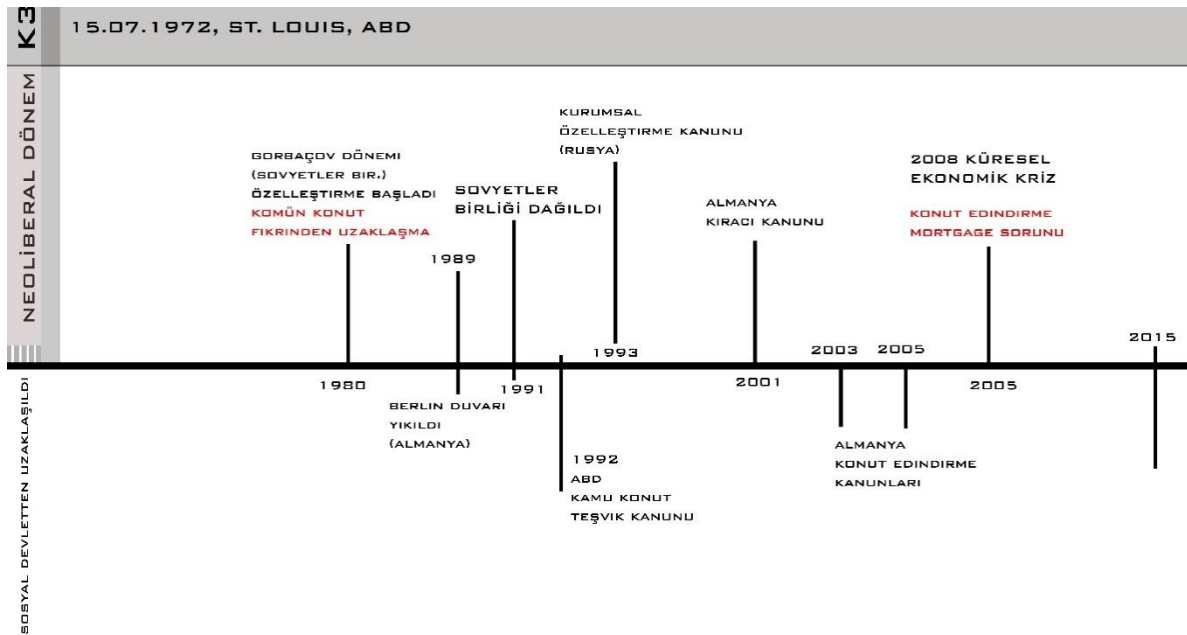
Şekil 2.23 : İkinci Dünya Savaşı – 1972 Pruitt Igoe Sosyal Konutları'nın Yıkılışı Arasındaki Dönem'de uygulanan sosyal konut örnekleri

2.4 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları'nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem

1970'lerden günümüze değin dünyada çoğu ülkede neoliberal ekonomik programlar belirlenmiş, sosyal devlet yönetim anlayışından uzaklaşmıştır. Kent merkezlerindeki pahalı kiralık konutlar sebebiyle kentli mağdurun bu konutlarda barınması mümkün değildir. Üst gelirliilerin birden fazla konuta sahip olması, buna karşın kiralık konutların boş kalması, belediye konutları ve diğer sosyal konut modelleri için sırada bekleyen kentli mağdurların sayısının artması, kentsel ve mekansal ayrışmanın hızlanması bu sistem değişikliğinin konut üzerindeki

yansımalarıdır. 1970’lere gelindiğinde kent mağdurlarının kaldığı yüksek katlı toplu konut modelindeki sosyal konutlar başta Amerika olmak üzere çeşitli ülkelerde yetersiz görünmeye başlamıştır. Bunların en sembolik örneği Charles Jenks’in (1996)“modern mimarlığın öldüğü gün” olarak dile getirdiği, 1972 yılında St. Louis’deki Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın ilk bloğunun devlet tarafından yıktırılması olayıdır. Bu olaydan sonra sosyal konut tasarımlarının yeterliliği sorgulanmaya başlamıştır.

Bu dönemin konut politikaları (Şekil 2.24) incelendiğinde 1980’lerde İngiltere’de konut politikası kapsamında kiralık belediye konut (council housing) üretimlerinin azaltılarak, kiracıların ipotekli konut sistemiyle konut almalarının özendirildiği görülür (Manoochehrie 2009). Bu dönem aralığında devlet, bazı konutları iyileştirerek, kiralık sosyal konutlara dönüştürmüştür. Yine yapı kooperatifleri ve konut birliklerinin sosyal konut üretmesi için belli bir kaynak sağlamıştır.

Şekil 2.24 : 1972 Pruitt Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem’deki konut politikaları

Almanya’da 1984 yılına değin sosyal konutların mekansal ve mimari kalitesi piyasa standartlarında ele alınmış, bu anlamda düşük yoğunluklu, geniş mekanlar ve farklı plan ve biçim denemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu sosyal konutlar 1973 yılına kadar piyasadaki konutlardan ucuz olmuştur (Egner, 2012). 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla Berlin’de bütün yasalar birlikte ele alınmaya başlamıştır. Neoliberal dönemde kiralık toplu konut modellerinin üretilmesine ve 2000, 2001 yıllarında

Kiracı, 2003, 2005 yıllarında Konut Edindirme Kanunları'na rağmen, konut sorunu çözülmemiştir. Almanya'da ipotekli konut sahipliğinin rağbet bulmadığı, bu nedenle 2008 Dünya Ekonomik Krizinden de az etkilendiği görülmektedir (Kreibich, 1986).

Fransa'da 1970'lerde konut yasalarıyla birlikte kent dışındaki banliyölerde alt ve orta gelirli için toplu konutlar üretilmiştir. Fransa'da 1960'lı yıllarda yüksek katlı kule görünümlü sosyal konut yerleşkeleri revaçtayken, 1970'lerde bu konut üretimlerinden vazgeçilmeye başlanmıştır. 1980'lerde devlet programlarında orta ve üst gelirli için konut satın alma özendirilmiştir. Bu dönem aralığında gecekonduların temizleme işlemleri sonlandırılmış, kent yoksulları kent merkezlerinde yüksek kiralara kötü konutlarda yaşamış, yer yer sosyal konutlardan uzaklaştırılmıştır. Bu nedenle, kentli mağdurların tepkisi günümüze değin artarak devam etmektedir (Balchin, 1996).

Sovyetler Birliği'nde 1980'lerde Gorbaçov'un başa gelmesiyle özelleştirme politikaları benimsenmiş ve sosyalizm anlayışından uzaklaşmıştır. Önceden merkezi ve yerel idarelerin ürettiği komün konutlar yerine, bu dönemde özel komite ve özel kooperatifler tarafından çok sayıda sosyal konut üretimi gerçekleştirilmiştir. İpotekli konut edindirme bu dönem aralığında artmıştır. 1991 yılında Konutların Özelleştirilmesi Kanunu kabul edilmiş, Sovyetler Birliği dağılmış, 1993 yılında Kurumsal Özelleştirme Kanunu altında inşaat sektörü özelleştirilmiştir (Buson, Morsier, 2009).

Amerika'da neoliberal ekonomik politikaların hızlanması, kentsel, sınıfsal ve ırksal ayrışmanın da artmasını beraberinde getirmiştir. 1972 yılında Pruitt-Igoe Sosyal Konutları'nın devlet tarafından yıktırılmasına rağmen burada yüksek katlı kiralık konut uygulamalarının devam ettiği görülmektedir. Amerika'da 1970'lerde konut kooperatiflerine mali destek yapılarak orta ve dar gelirli için bu modeldeki sosyal konutlarda yaşaması özendirilmiştir. 1980'lerden sonra konut yasaları dahilinde kamu yardımları azaltılmış, kiralara arttırılmış, evsizler için acil barınaklar yapılmıştır. 1992 yılındaki kamu konut teşvik programında az yoğun, farklı gelir gruplarının bir arada yaşayabildiği konutlar, kalitesiz yüksek katlı toplu konutlar yerine inşa edilmeye başlamıştır. 1998 yılında konut programları dahilinde sosyal konut sahipliği devletçe desteklenmiştir (Hays, 1995). 1980'lerden günümüze değin Amerika'da Özel Kooperatifler Programı, devletin en önemli fon kaynağı olmuştur.

Bu program kapsamında konut yapımcıları (müteahhit) düşük gelirli için yapı kooperatifleri inşa etmektedir (NAHC, 2012).

Bu dönem aralığındaki biçimlendirilen sosyal konut uygulamalarında şu örneklerden söz edilebilir:

Robin Hood Gardens, 1972 yılında Londra’da belediye tarafından inşası tamamlanmış bir yerleşkedir (Şekil 2.25). 7 ve 10 katlı iki uzun kavisli blok katlar arasındaki geniş koridorlarla sosyal alanların yaratılması ve biçim bakımından Park Hill Sheffield Yerleşkesi’ne benzerdir. 213 daireli yoğun yerleşimli bu bloklar ortak bir yeşil alana yönlendirilmiştir. Yine bu bloklarda farklı planlar denenerek tek ve iki katlı konut biçimleri uygulanmıştır. 2013 yılında bu blokların yıkımına başlanmıştır (Url-16).

Şekil 2.25 : Robin Hood Gardens Yerleşkesi, 1972, Londra/ İngiltere. (Url-16)

Amerika St. Louis’de 1952 – 1955 yılları arasında belediye tarafından gerçekleştirilen Pruitt-Igoe sosyal konutları ise, Park Hill Sheffield konutlarına benzer şekilde gecekondü önleme yerleşkesi olarak oluşturulmuştur (Şekil 2.26). 33 blok, 11 kat ve 2870 konut ünitesinden oluşan bu toplu konut yerleşiminde, kullanıcılar (siyahi ve beyaz) 1956 yılından önceki ırksal ayrılmaya neden olan politika kapsamında bu yerleşim içerisinde birbirinden ayrı büyüklükteki mekanlara yerleştirilmiştir.

Şekil 2.26 : Pruitt-Igoe Sosyal Konutları, Amerika, 1952 -1955. (Url-17).

1956 yılındaki yasa ile toplu konut yerleşimlerinde ırk ayrımcılığına son verilmiş, bu nedenle Pruitt Igoe Sosyal konut bloklarındaki mekanlar ağırlıklı olarak siyahilere tahsis edilmiştir. Ancak zamanla bu mekanlar kullanıcılar tarafından güvenli bulunmayarak, kullanılmamaya başlanmış ve boş bırakılmıştır. Bunun nedenleri: yerel yönetim ve konut birliklerinin yeteri kadar bakım uygulamaması, rekreasyon alanlarının gerektiği kadar karşılanmaması, beyazların genel olarak siyahilerden daha çabuk iş, eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanması, işsizlikle artan suç oranı ve vandalizmin bu yoğun yerleşimde görülmeye başlanması olarak sıralanmaktadır. Sosyal devlet anlayışı ve modern üslupla oluşturulan bu yoğun yerleşim, bu sebeplerden dolayı 1972 yılından başlanarak yıkılmıştır (Freidrichs, 2012).

2000’li yıllara gelindiğinde sosyal konut tasarımlarında mimari kaygıların vurgulandığı, farklı biçim ve tipolojide konutlar biçimlendirildiği görülmektedir. İngiltere’de uygulanan Iroko Kooperatifi ile Fransa’da uygulanan Toulouse Borderouge Toplu Konut (public housing) Yerleşkesi bu dönem konutları için örnek verilebilir (Url-18-19) (Şekil 2.27, 2.28).

Şekil 2.27 : Iroko Konut Kooperatifi, 2001, İngiltere. (Url-18)

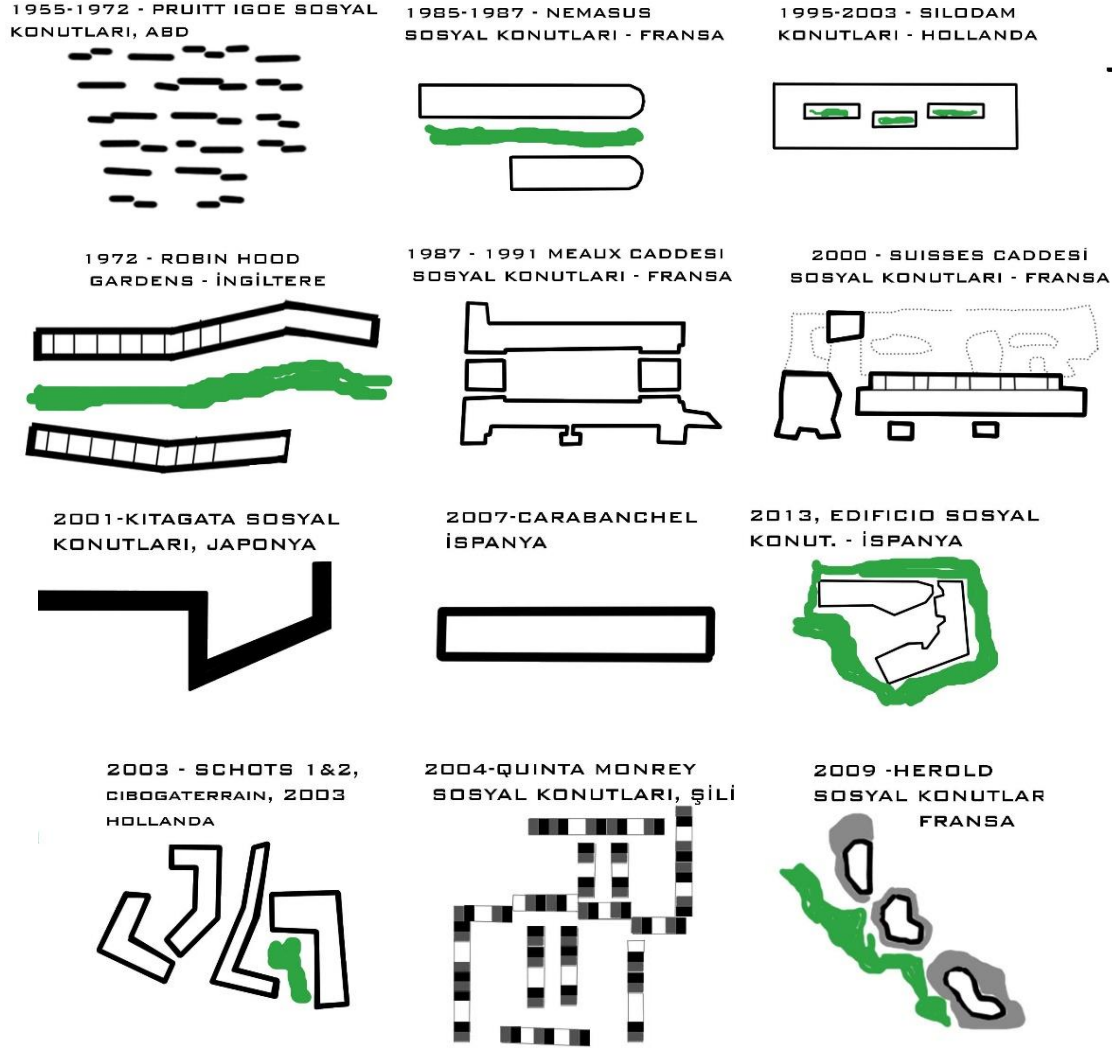

Şekil 2.28 : Toulouse Borderouge Toplu Konut Yerleşkesi, 2000’li yılların başı, Fransa. (Url-19)

Iroko ve Toulouse Borderouge projelerinde, sürdürülebilir ve yeşil çevre kalitesi içerisinde farklı planların farklı aile profillerine göre çeşitlendiği görülmektedir.

Iroko’da ayrıca sıcak suyun yazın güneş panellerinden karşılandığı ve enerji tüketiminin minimuma indirilmesinin hedeflendiği bir ekolojik anlayış benimsenmiştir (Url-19).

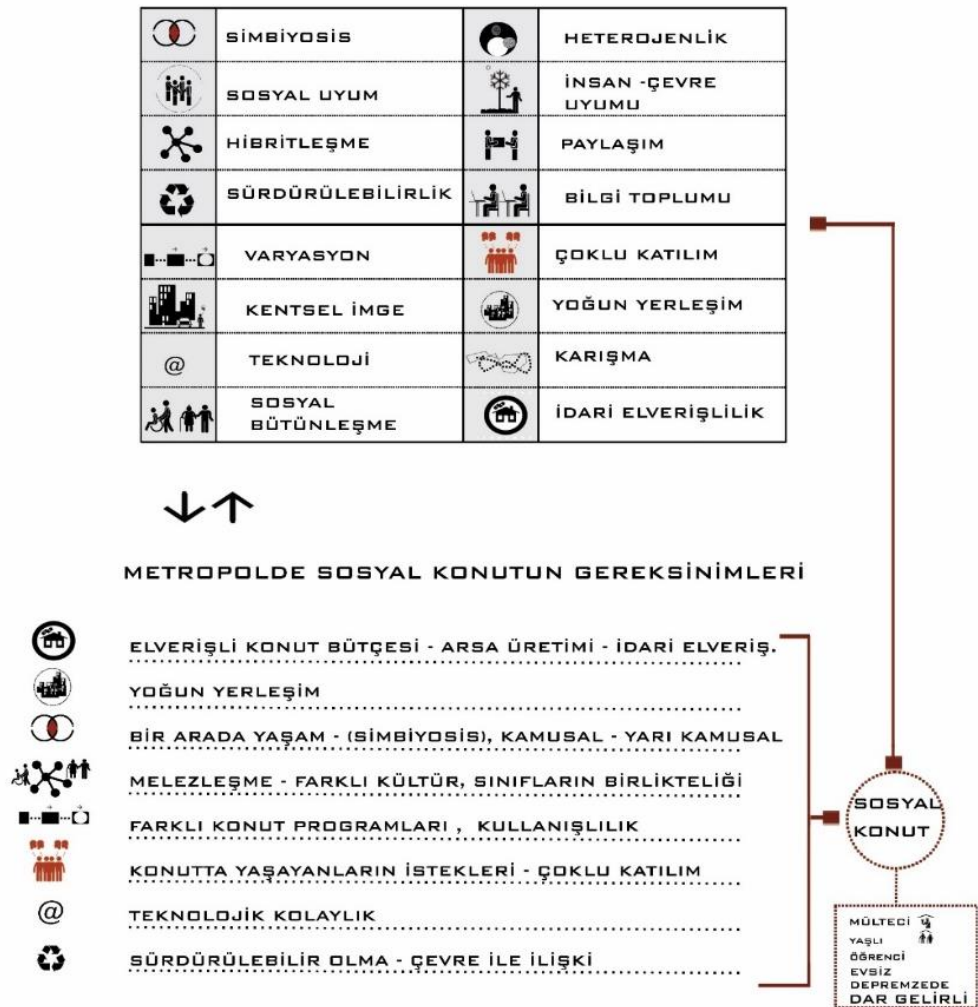
Şekil 2.29, 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın yıkılışından günümüze değin biçimlendirilen sosyal konut örneklerini gözler önüne sermektedir.

Şekil 2.29 : Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri.

3. SOSYAL KONUT TASARIMINDA KAVRAMSAL BİLEŞENLER

Dünyadaki sosyal konut politikaları, bu politikaların ürettiği modeller ile uygulamalar bir önceki bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde, “bir sosyal konut tasarımında hangi bileşenlerin ele alınması gerektiği” sorusuna, dünyadaki sosyal konut uygulamaları üzerinden yanıt aranmış ve bir kavram seti oluşturulmuştur. Bu kavram setini oluşturan bileşenler idari ve mimari bileşenler olarak iki üst başlığa ayrılmıştır. Mimari bileşenler ise kendi içinde, yoğunluk, ortak yaşam (simbiyosis), melez yaşamların birlikteliği (hibritleşme), farklı tasarım programları, çoklu katılım, sürdürülebilirlik ve teknoloji üzerinden çeşitlenmiştir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Metropolde sosyal konutun gereksinimleri ve kavramsal bileşenler.

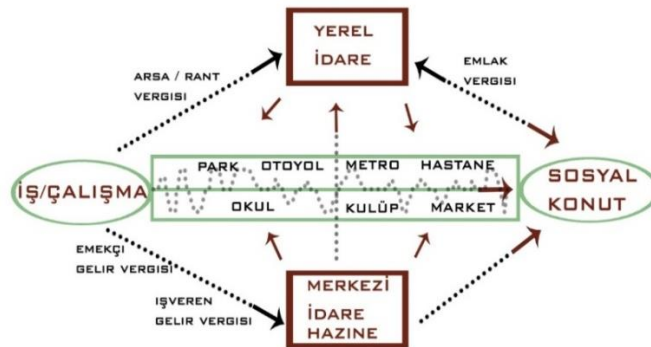
3.1 İdari Bileşenler

Günümüz küresel dünyasında ihtiyacı karşılayamayan konut sayısı ve barınma problemi, kapitalist ekonomiyi benimsemiş, sosyal devlet kapsamını daraltmış idari oluşumların yarattığı arsa sıkıntısı, rant ve özel mülkiyetle birlikte düşünülmektedir.

Arsa sıkıntısı, genelde özelleştirme programları kapsamında devletlerin kamu için arsa üretememesi ile ortaya çıkmakta, kamudaki arazilerin özel mülkiyetlere geçirilmesi ile bu sıkıntı büyümektedir. Özel mülkiyete ait arazilerde toprak sahibi, finans ve inşaat şirketleri, gayrimenkul yatırım ortakları, değerlendirme yapan kuruluşlar ve spekülâtörler gibi çok sayıda aktörün toprak üzerinde söz sahibi olmasıyla rant oluşmaktadır (Turan, 2009). Küresel çağda özellikle kent merkezindeki sosyal konut kullanıcıları, ranta bağlı olarak artan kira ederlerinden olumsuz olarak etkilenmektedir.

Kapitalist ülkelerde bu üç ekonomik terminolojinin yan yana gelmesiyle, devletler kentli mağdurlar için sınırlı arazilerde yüksek katlı toplu konut modelleri üretmektedir. Bu tür sosyal konut uygulamaları, yetersiz ulaşım, sınırlı kamusal mekan, altyapı hizmetleri ve yetersiz bakım ile birlikte ele alındığında, kentsel ve mekansal ayrışmaların olduğu gözlenmektedir. Bu ayrışmalar sonucu sosyal konutlar kentlerin “yeni getto”larına dönüşmektedir (Turan, 2009).

Merkezi ve yerel yönetimlerin mağdur vatandaşlarının barınma problemlerini “yaşamaya elverişli konut” düşüncesiyle sağlaması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak, idari anlamda devletlerin şu ilkeler çerçevesinde politika üretmesi beklenebilir: arsa sıkıntısı yerine arsa üretimi, rant yerine kamu yararının gözetilmesi ve özel mülkiyet yerine kamusal, yarı kamusal alan temini ile uygun ederli kiralık sosyal konut üretimi (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Sosyal Konut üretiminin merkezi ve yerel idare olan bağımlılığı.

Devletler bu ilkeleri gerçekleştirdiği ölçüde konut ve arsa sıkıntısı giderilecek, rant toplumsallaşacaktır. İdare ne kadar toplum yararı gözetirse, sosyal konut da o derece kente eklenenecektir.

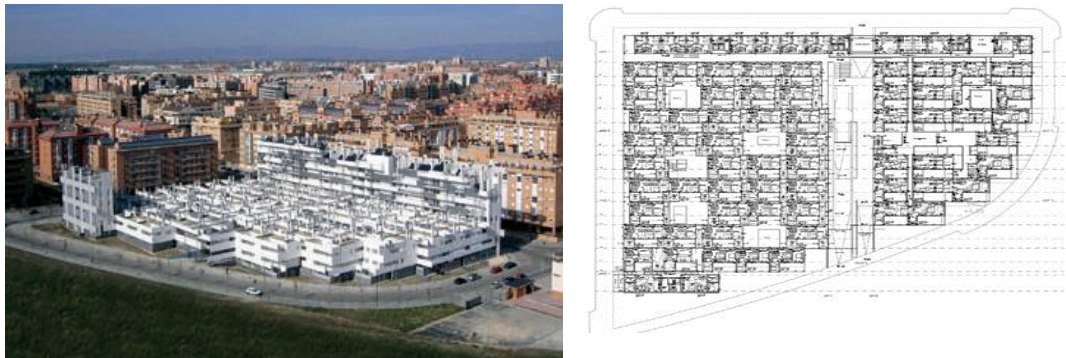
3.2 Mimari Bileşenler

Çalışma kapsamında dünya pratiklerinden örneklenen sosyal konutlar üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, kentsel mekanda dar gelirlilerin konut sorununa çözüm olabilecek konut örüntülerinin şu kavramlar ışığında ele alınıp tartışılabileceği söylenebilir: Yoğunluk, ortak yaşam (simbiyosis), melez yaşamların birlikteliği (hibritleşme), farklı tasarım programları, çoklu katılım, sürdürülebilirlik ve teknoloji. Bu kavramların sosyal konutun tasarım sürecine yol göstereceği, mekan kalitesi yüksek, yaşanabilir, mekansal kurgularla kentin gelişiminde özgün düşünceler biçimleyeceği düşünülmektedir.

3.2.1 Yoğunluk – yoğun yerleşim

Yoğunluk, en yalın ifadeyle metrekareye düşen insan, konut, vb. sayısıdır (Berghauser, Haupt, 2010).Geçmişten günümüze değin birçok sosyal konut uygulaması içerisinde yer alan bu bileşen, Jane Jacobs’un (1961) “yaşanabilir kentlerin, kompakt yerleşimler üzerinden kurulacağı” düşüncesiyle çeşitli mimarlar tarafından geliştirilmiştir. Günümüzde, özellikle yüzölçümü küçük, sınırlı toprağa sahip ülkelerde yoğunluk kavramı, “sürdürülebilir yoğun yerleşim” şeklinde ele alınmaktadır (Berghauser, Haupt, 2010).

Sürdürülebilir yoğun yerleşime iyi bir örnek olarak, Morphosis Mimarlık tarafından Madrid’te tasarlanan sosyal konutlar gösterilebilir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : Yoğun Yerleşimli sosyal konut kütesi ve planına örnek, Morphosis Mimarlık, İspanya, 2007. (Url-20)

İspanya’da uygulanan bu projede, dar gelir grubundaki bireylerin az katlı, avlulu ve yeşil alanlı bir yerleşimde yoğun ve konforlu bir şekilde oturmaları amaçlanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda, 1,05 hektarda 141 konutun kamusal yeşil alan ve avlularla birlikte yeterli doluluk ve boşluk oranı içerisinde ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu yoğun yerleşim, çevredeki yapı tipolojilerine ve topoğrafyaya da uyum göstermektedir.

3.2.2 Ortak yaşam (simbiyosis)

Simbiyosis, iki canlının tek bir organizma gibi birbirleriyle yardımlaşarak bir arada yaşamaları demektir (Cross, 2003). Sosyal bir varlık olan insan sosyal çevresiyle kurduğu ilişkilerle topluma adapte olmakta ve kendini o çevrede tanımaktadır. Başka bir deyişle kişinin, belli riskler ve sorumluluklar alarak kendi benliğini keşfetmesi, toplumsal oluşumlarla gerçekleşmektedir. Sosyalleşen birey, belli çevreleri oluşturmaya ya da belli çevreler içerisine girmeye de başlamaktadır. Böylece ortak yaşam (simbiyosis) düşüncesi oluşmaktadır (Aydınlı, 1996). Aile ile ilişkiler, arkadaşlık, komşuluk, sokak, mahalle, doğa ile kurulan paylaşımlar sonucu ortak yaşam alanları çoğalmaktadır.

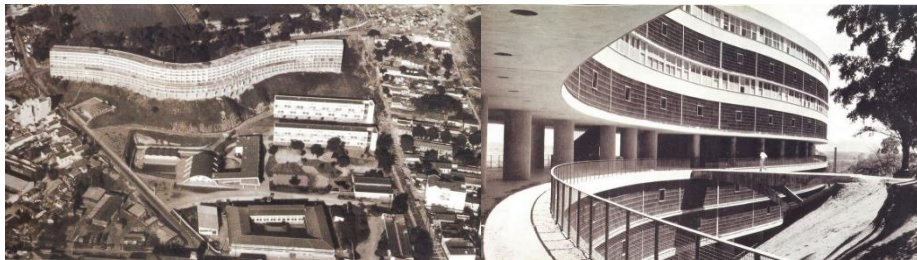
İnsanın sosyal çevresiyle kurduğu ilişkinin konutun iç ve dış mekanlarında farklı biçimlerde karşılandığı söylenebilir. Konutun iç sosyalliği, sosyalist ve kapitalist ülkelerde iki farklı mimari uygulama üzerinden ele alınabilir (Şekil 3.4). Bu bileşen sosyalist konut programlarında kamusal yarar doğrultusunda en ekonomik şekilde uygulanırken, kapitalist ülkelerde ekonomik ayrışmanın büyümesine bağlı olarak bireysel talepler üzerinden gerçekleşmiştir. Sosyalist konut programlarında ailenin yaşadığı mekanlar dar bir hacimde ele alınmış, aile içi sosyalleşmeye çok izin verilmemiştir. Bunun yerine apartmanlardaki ıslak hacimlerde ve kolektif mekanlarda bir araya gelinmiş, çamaşırhane, bulaşıkhanesi, mutfak gibi mekanlarda kolektif ihtiyaçlar karşılanmıştır. Komün apartman modelinde ısıtma, aydınlatma ve tesisatlar merkezi olarak çözümlenmiştir. Kapitalist ülkelerde konutun iç sosyalliği çekirdek ailenin yaşadığı mekanlarda bireyselleşme kavramı üzerinden karşılanmıştır. Ailenin yaşadığı konut alanlarının büyüdüğü, bu mekanlara ıslak hacimlerin dahil edildiği, çamaşır, bulaşık makinesi ile ihtiyaçların aile ölçeğinde giderildiği görülmektedir. Isıtma, aydınlatma ve tesisat şaflarının mimaride ele alınması ise değişkenlik göstermiştir.

Şekil 3.4 : Sosyal konutta “iç mekan” olarak ortak yaşam (simbiyosis).

Konutun dış sosyalliği, ortak paylaşımlı (kamusal, yarı kamusal) mekanların sosyal konut mekanlarının dışında, ama sosyal konutların bir uzantısı olarak ele alınmasıdır. Ortak paylaşımlı mekanlar, toplu ulaşım, yeşil alan, park, bahçe, spor, eğitim, sağlık, yeme - içme mekanları olarak çoğaltılabilir.

Ortak yaşam bileşeninin ele alındığı iyi bir mimari uygulama olarak, Alfonso Eduardo Reidy tarafından Rio de Janeiro’da tasarlanan Pedregulho Sosyal Konut Yerleşkesi gösterilebilir (Şekil 3.5). Çok katlı üç konut bloğunda, Marsilya Konut Bloğu’na benzer şekilde ara katlarda geniş koridorlar sağlanmış ve ıslak hacimler aile ünitelerinin içerisinde çözümlenmiştir. Bu blokların yer aldığı yerleşkede dış sosyallik, spor salonu ve yüzme havuzu olan bir okul, sağlık merkezi ve açık yeşil alan üzerinden karşılanmıştır (Fraser, 2001).

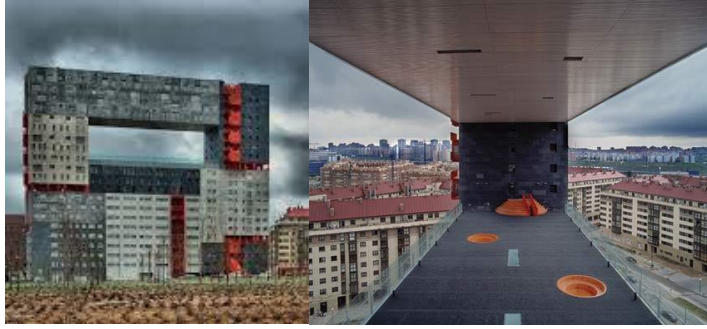
Şekil 3.5 : Pedregulho Sosyal Konut Yerleşkesi, Brezilya, 1947-1952. (Url-21)

3.2.3 Melez yaşamların birlikteliği (hibritleşme)

Hibritleşme genetik anlamda farklı türlerin çapraz eşleşmeleriyle oluşan yeni formlar olarak tanımlanmaktadır (Cross, 2003). Farklı ırka mensup, farklı kültürdeki ve farklı

gelir seviyesindeki bireylerin sosyal konut mekanlarıyla bir araya getirilmesi, melez yaşamların birlikteliğini mümkün kılmaktadır (Friedman, 1997).

Melez yaşamların birlikteliğinin ele alındığı iyi bir mimari uygulama olarak, 2006 yılında İspanya’da MVRDV tarafından tasarlanan Mirador Sosyal Konut Yerleşkesi gösterilebilir (Şekil 3.6). Bu çok katlı yoğun yerleşimli yapıda farklı gelir grubundaki insanlar aynı blok içerisinde birlikte yaşayıp ara katlardaki ortak mekanları paylaşmaktadır (Url-22).

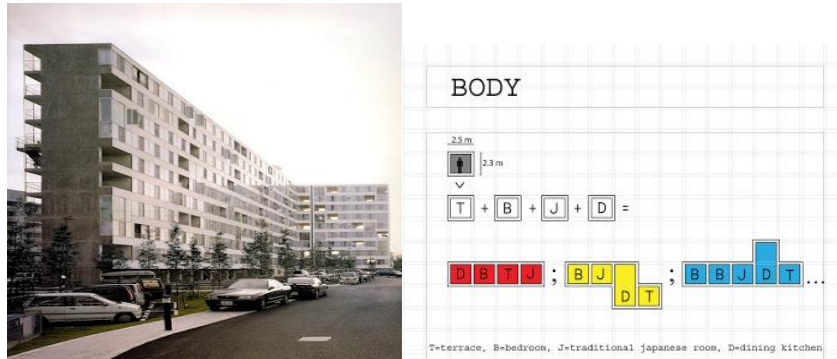

Şekil 3.6 : Mirador Sosyal Konutları, MVRDV, İspanya, 2006. (Url-22)

3.2.4 Farklı tasarım programları

Farklı Tasarım Programları düşüncesi, sosyal konutta, farklı işlev ve mekansallıkların bir araya getirilmesi olarak ele alınabilir. Bu düşünce farklı kullanıcı profillerinin ortak yaşamı için olanaklar sergilerken, mekansal biçimlenmeyi çeşitlendirmekte, kentsel yaşamı da zenginleştirmektedir.

Farklı tasarım programlarının ele alındığı iyi bir mimari uygulama olarak, SANAA tarafından Japonya’da tasarlanan Kitagata Sosyal Konut Yerleşkesi gösterilebilir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Kitagata Sosyal Konut Bloğu, SANAA, Japonya, 2001. (Url-23)

Bu çok katlı yerleşkede çeşitli büyüklükteki aileler için farklı kombinasyonlarda esnek plan çözümleri kurgulanmıştır. Park alanları ve kolektif mekanlar bu

konut mekanları ile bir araya getirilmiştir. Farklı planların yan yana getirilmesiyle cephede de monoton olmayan bir kütle oluşturulmuştur. Yerleşkede konut mekanları ile park alanları ve kolektif alanlar bir arada tasarlanmıştır (Url-23).

3.2.5 Çoklu katılım

Çoklu katılım, başta merkezi ve yerel idarenin sonraki aşamada ise mimar, kent plancısı, kooperatif organizasyonları, sendikalar, kullanıcı, konut birlikleri, kamu ve özel teşekküller, bankalar, müteahhit gibi çok sayıda aktörün sosyal konut tasarımlarının geliştirilmesinde rol oynamasıyla ilişkilendirilebilir. Demokratik ekseninde, sosyal konut kullanıcılarının yaşam şekilleri ve talepleri doğrultusunda tasarımlar gerçekleştirilmekte, böylece kullanıcı memnuniyeti sağlanabilmektedir.

Çoklu katılım bileşeninin ele alındığı iyi bir mimari uygulama olarak, İngiltere’de Ralph Erskine tarafından tasarlanan, 1969 - 1982 yıllarında inşası devam eden Byker Wall Sosyal Konut Yerleşkesi gösterilebilir (Şekil 3.8). 620 sosyal konut mekanının yer aldığı bu çok katlı ve yoğun yerleşimde, sosyal konutların idaresi, bakımı cephesel değişiklikleri ile yeşil alanları ilgilendiren kararlarda konut kullanıcısının doğrudan belediye ve mimar ile birlikte rol aldığı görülmektedir (Url-24).

Şekil 3.8 : Byker Wall Yerleşkesi, Ralph Erskine, İngiltere, 1969-1982. (Url-24)

3.2.6 Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir ya da yeşil konut anlayışı, konutta az enerji tüketimi, geri dönüşümlü, ekonomik ve dayanıklı malzeme kullanımı gibi konut-çevre ilişkisine odaklanan bir mimari bileşendir. Burada insan, konut ve çevre ilişkisi göz önünde bulundurularak topoğrafya ve iklime uygun sosyal konut tasarımları ele alınmaktadır. Teknolojik olanaklar dahilinde, enerji, toprak ve su korunumu geri dönüşümlü ve ekolojik olarak karşılanmaktadır.

Sürdürülebilirlik bileşeninin ele alındığı iyi bir mimari uygulama olarak Fransa’da Jacob & MacFarlane tarafından tasarlanan Herold Sosyal Konutları gösterilebilir

(Şekil 3.9). Bu tasarımda sıcak suyun %65'ini karşılayan güneş panellerinin kullanılması, cephede güneşten yararlanmak amacıyla balkonların yer verilmesi ve yapının topoğrafyaya uyumu öne çıkan tasarım yaklaşımlarıdır (Url-25).

Şekil 3.9 : Herold Sosyal Konutları, Fransa, 2009. (Url-25)

3.2.7 Teknoloji

Teknoloji bileşeni sosyal konut tasarımlarında diğer bütün bileşenleri olumlu anlamda etkileyen bir katalizör işlevindedir. Kolaylık, esneklik, sürdürülebilirlik, çeşitlilik, hibritleşme gibi kavramları etkileyen teknoloji, mimari tasarımın hızlı bir şekilde evrilmesine olanak sağlamaktadır. Gelişmiş yapım teknikleri, modüler sistemler, hareketli iç bölmeler, kolay monte edebilir içyapım elemanları, üretilen farklı yapı malzemeleri teknolojinin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkmış ve sosyal konutlarda mekan kalitesini olumlu yönde etkilemiştir.

Teknoloji bileşeninin ele alındığı iyi bir mimari uygulama olarak, MVRDV tarafından Amsterdam'da tasarlanan Wozoco Sosyal Konutları gösterilebilir (Şekil 3.10). Yaşlı bireyler için 100 yaşam mekanı farklı plan kurgularında ve yoğun yerleşim içerisinde ele alınmıştır. Bu tasarımda yapının kuzey cephesine dik bir biçimde bağlanan çelik konstrüksiyonlar, yapı duvarında kalın çelik kirişleri oluşturarak, 10 metrelik konsolların taşınmasına olanak sağlamıştır. Böylece dar bir parsel üzerine yerleşen yapıda, teknoloji yardımıyla daha çok mekan kullanılabilmektedir (Url-26).

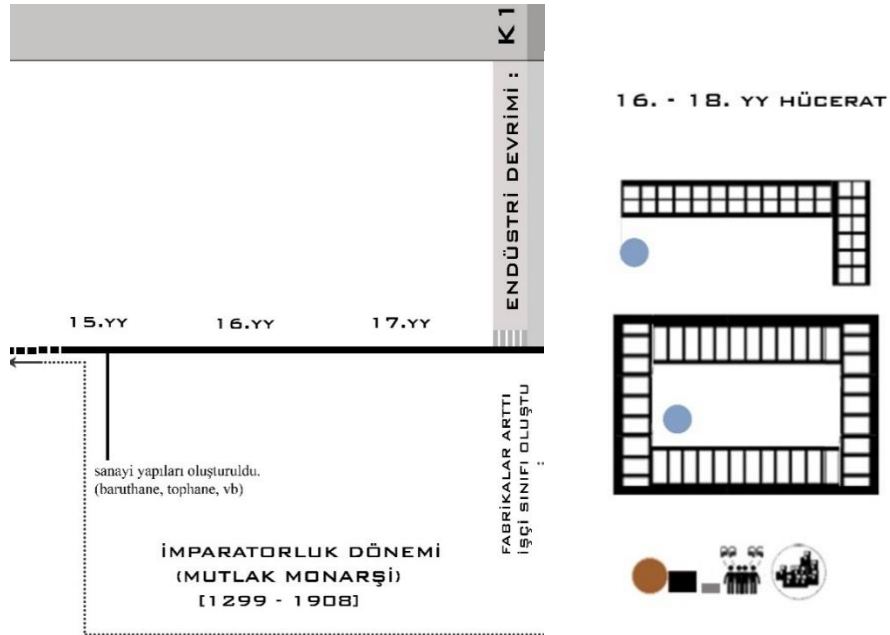
Şekil 3.10 : Wozoco Sosyal Konutları, Amsterdam/ Hollanda, 1997. (Url-26)

4. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE KONUTUN SOSYAL OLMA GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde geçmişten günümüze değin Türkiye’de konutun sosyal olma gelişimi, dünya pratiğine benzer şekilde dört dönem içerisinde irdelenecektir. Türkiye’deki konutun sosyalleşmesi, uygulanan konut politikaları, modelleri, süreçte rol alan aktörler, mimari uygulamalar ve uygulamaların tasarımında ele alınan kavramsal bileşenler çerçevesinde haritalanarak değerlendirilecektir.

4.1 Endüstri Devrimi Öncesi Dönem

Endüstri Devrimi Öncesi, Osmanlı Devleti mutlak monarşi ile yönetilmektedir. Osmanlı Devleti’nin kurulmasından itibaren sosyal hayatın düzenlenmesinde vakıflar önemli bir rol almıştır. Konut yapımı incelediğinde bu dönem aralığında kırdan yaşayan köylüler için doğrudan bir üretimin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Kentlerde ise, vakıf mülkiyetinde (özel ve devlet) ve devletin tersane ve donanma işçileri için inşa ettiği tek birimli bekar odaları (hücerat) bulunmaktadır (Şekil 4.1).

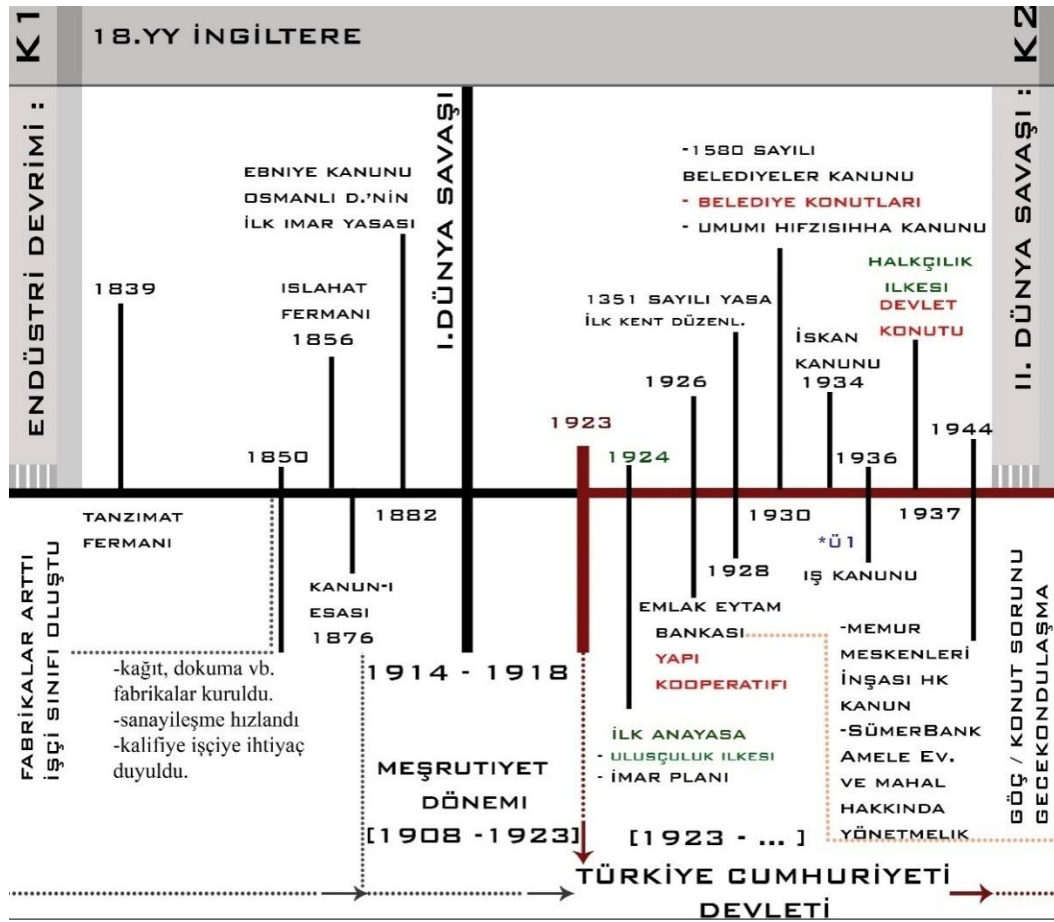

Şekil 4.1 : Endüstri Devrimi Öncesi Osmanlı Devleti’ndeki uygulamalar.

Kaynaklarda 18.yy'da Kalyoncular Kışlası inşa edilene kadar bu işçilerin bekar odalarında barındığı ifade edilmektedir (Tanyeli, 1996). 16. yy' da vakıf hesap defteri kayıtlarında, tek birimli hücrelerin çok sayıda, bitişik olarak uygulandığı toplu yerleşim izlerine rastlanmaktadır. Bu toplu yerleşimde de ıslak hacimler (hamam, tuvalet, vb.) yaşam birimlerinin dışında karşılanmaktadır (Yerasimos, 2006).

4.2 Endüstri Devrimi – İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem

Endüstri Devrimi ile İkinci Dünya Savaşı aralığı dönemi incelendiğinde birçok idari kırılma dikkat çekmektedir. Bunlar: ilk evrede, Osmanlı Devleti'nin Monarşi anlayışını terk etmesi ve Meşrutiyet yönetimine geçmesi, daha sonraki evrede ise 1923 yılında Osmanlı Devleti idaresinin tamamen sonlandırılması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıdır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : Endüstri Devrimi'nden İkinci Dünya Savaşı'na değin Türkiye'de ele alınan konut politikaları.

Bu dönem incelendiğinde 19.yy'ın başına değin savaştan kazanılan ganimetlerle ekonomisini ayakta tutan Osmanlı Devleti'nin, Fransız Devrimi'nin (1789)

sonuçlarından olan aydınlanmacı anlayış ve milliyetçilik ile üst üste kaybedilen savaşlar nedeniyle hem sosyal hem de ekonomik anlamda “çöküş dönemi”ne girdiği söylenebilir. Aydınlanmacı anlayış çerçevesinde, Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Kanun-i Esasi (1876) gibi siyasi değişim istekleri sonucu padişahın yetkilerini kısıtlayan Meşruti Monarşi kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti, 19. yy’ da özellikle yabancı sermayenin (özel teşebbüs) askeri olmayan fabrika yerleşkeleri kurmasıyla Endüstri Devrimi’ni karşılamıştır. Endüstrileşmeyi hızlandırma düşüncesiyle ilk kez 1850’li yıllarda askeri olmayan, kağıt, tabakhane, dokuma gibi fabrikaların inşasına başlamıştır. Bu fabrikaların kurulması, kalifiye iş gücüne ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle İstanbul’da kurulan fabrikalarda teknik okulların ve işçi konutlarının yer aldığı genelde tek aktörlü (işveren) şirket kent (company town) modelinde konutlar oluşturulmaya başlanmıştır (Cengizkan, 2001).

1810 yılında kurulan Beykoz Askeri Deri ve Kundura Fabrikası bu şirket kentlerden biridir. Bu fabrika 2002 yılına kadar işlevini sürdürmüş, zaman içerisinde lojmanlar, müdüriyet, park, sağlık ve eğitim (kreş) birimleri bu yerleşkeye eklenmiştir. Yerleşkede, ilk dönem ıslak hacimlerin konut birimlerinin dışında kolektif olarak karşılandığı, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ıslak hacimlerin mekan içinde kurgulandığı yeni misafirhane ve işçi konutlarının yapıldığı görülmektedir (Köksal, 2006).

1911 - 1913 yıllarında inşa edilen bir diğer şirket kent Silahtarağa Elektrik Santrali Yerleşkesi’dir (Şekil 4.3). Beykoz Kundura Fabrikası Yerleşkesi’nden (1810) farklı olarak Silahtarağa Şirket Kent Yerleşkesi içerisinde, ilk kez işçi ve memurlar için konutlar üretilmiştir. Fabrikada, yeme - içme mekanları ve ıslak hacimler yerleşkedeki diğer kamusal mekanlarla birlikte kolektif olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.3 : Silahtarağa Elektrik Santrali Yerleşkesi, 1911. (Cengizkan, 2001)

19. yy'ın sonlarına doğru özellikle yabancı cemaatlerin gelir elde etmek amacıyla kiralık sıra ev biçiminde sosyal konut ürettiği görülmektedir. O döneme ait Pervititch Haritaları incelendiğinde, Kumkapı'daki Meryem Ana Kilisesi, Surp Agop Hastanesi, Ortaköy Yahudi, Kumkapı Tavaşi Çeşme Sokağı, Fener'deki Külhani ve Yıldırım Sokak, Tarlabası Kalyoncukulluğu Sokak, Frenk Kilisesi (Şekil 4.4), Pangaltı Ermeni Katolik Mıhitaryan Manastır ve Mektebi gibi çeşitli yabancı vakıfların kiralık sosyal konutları gözlenmektedir (Batur, Yücel, Fersan, 1979).

Şekil 4.4 : Frenk Kilisesi Sıra evleri, Şişli. (Fotoğraf: Gündoğan, Ö.)

Yabancı cemaatlerin sıra evleri dışında, bu dönemin dikkat çeken bir diğer toplu konut örneği, 1875 yılında Dolmabahçe Sarayı'ndaki ağalar için inşa edilen Beşiktaş Akaretler'dir (Şekil 4.5). Bu sıra ev yerleşkesi, 133 birimli kiralık sosyal konut özelliğindedir (Batur, Yücel ve Fersan, 1979).

Şekil 4.5: Akaretler, Beşiktaş / İstanbul. (Url -27)

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uygulanan sosyal konutlar arasında Mimar Kemalettin tarafından tasarlanan ve 1922 yılında uygulanan Harikzedagan (Tayyare) Apartmanları, mimari açıdan ön plana çıkan özgün bir örnektir (Şekil 4.6). Bu sosyal konut, afetzedelerin barınması için üretilmiş ve bu uygulamada devlet mimarlar birlikte doğrudan rol almıştır. Tek bir kütle içinde dört ayrı bloğu çözümleyen 124 birimli, altı katlı, karma işlevli (dükkan ve konut) bu yerleşkede öne çıkan mimari bileşenler yoğunluk, ortak yaşam ve farklı tasarım programları olarak görülmektedir

(Batur,1990). Osmanlı Devleti tarafından inşa ettirilen bir diğer afetzede yerleşkesi, İstanbul Fener Mahallesi'ndeki azınlıklar için tasarlanmış sıra ev biçimindeki sosyal konutlardır (Batur, Yücel, Fersan,1979).

Şekil 4.6 : Harikzedagan (Tayyare) Apartmanları. (Url -28)

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla yeni hükümet tarafından ülke çapında ekonomik ve sosyal bir kalkınma programının uygulandığı görülmektedir. “Devletçilik” ilkesinin kabul edilmesiyle, 1945'lere değin özel teşekküllerin bu süreçte geri planda kaldığı, 1923 -1945 dönem aralığında, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi dönüşümünün genel anlamda devlet tarafından karşılandığı söylenebilir (Boratav, 2003).

1923 – 1945 dönem aralığında Türkiye Cumhuriyeti Devleti, konut sorununu devlet konutu ya da lojman (state housing), kooperatif biçimindeki belediye konutları (council housing), şirket kent (company town) modelleri ile çözmeye çalışmıştır.

İlk model olarak, 1923 – 1945 yıllarında atılım dönemini yaşayan “kooperatifçilik” ele alınabilir. Bu model, yerel ya da merkezi yönetimin bulduğu araziler üzerinde aynı meslek gruplarının ortaklaşa emek ve maddi katkılarıyla organize ettiği konut birimlerini kapsar (Keleş, 2010). Konut sorununu çözmek için yapı kooperatifçiliğinin desteklenmesini önemseyen devlet, 1925 yılında çıkardığı kanunla, başta başkent Ankara olmak üzere ülke genelindeki memurlara yapı kooperatifleri kurmaları için konut avansı vermeye başlamıştır. Yapı kooperatiflerinin kredilendirilmesi için ise 1926 yılında çıkarılan kanunla Emlak Eytam Bankası kurulmuştur (Keleş, 2010).

1930 yılına gelindiğinde 1948 yılına kadar yürürlükte kalan 1580 sayılı Belediyeler Kanunu çıkarılmıştır. Belediyeler Kanununun görevleri arasında, belediye tasarrufunda ucuz belediye konutlarının yapımı yer almış, özellikle Ankara'da bu dönemden sonra genelde kooperatif üretimi ile bir arada belediye konutları (council

housing) uygulanmaya başlamıştır (Aru, 1970). 1944 yılında Memur Meskenleri hakkında kanun çıkarılmış (Resmi Gazete, 1944), Türkiye Emlak Kredi Bankası Saraçoğlu Mahallesi ile Ankara Yenimahalle Yerleşkesi'nin kooperatif kredilendirmesini sağlamıştır.

İkinci model olarak, kamu kuruluşlarının, kendi memur ve çalışanlarının barınma problemini çözmek amacıyla, onlara kiralık veya parasız olarak verdikleri konut olarak adlandırılan “lojmanlar” ele alınabilir. 1937 yılında kabul edilen halkçılık ilkesinde yer alan “toplumsal gruplar arasındaki eşitliğin sağlanması ve birbirleriyle ayırım yapılmaması, kısacası halkın devlet hizmetlerinden eşit bir biçimde yararlanmasını” sağlayan devlet konutları ya da lojmanlar, 1923-1960 yılları arasında birçok kentte uygulanmıştır. Bu konular, genelde Devlet Demiryolları, Sümerbank, İş Bankası gibi KİT ya da devlet teşekkülü içerisindeki kurumlar tarafından şirket kent modelleri ya da kooperatif yerleşkeleri içerisinde yer almıştır (Coşgun, Aydın, Uzungüngör, 2011). Ayrıca bu dönem aralığında, önemli mimarlar tarafından da bağımsız lojmanlar tasarlanıp uygulanmıştır.

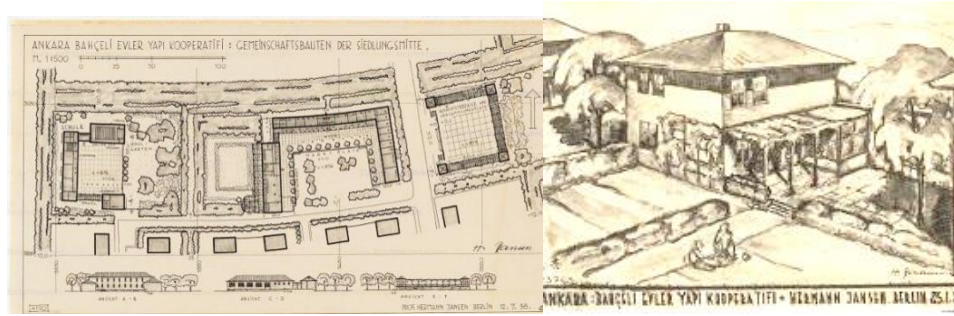
Üçüncü model olarak, Osmanlı Devleti'nden süregelen “şirket kent” (company town) ele alınabilir. 1923 -1945 yılları arasında ülkenin sanayi yapılanması kapsamında, Osmanlı Devleti'nden kalan bazı fabrika yerleşkeleri ihtiyaç doğrultusunda genişletilmiş ve ayrıca kent planlaması içerisinde yeni şirket kentler oluşturulmuştur. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde üretilen planlı şirket kent modellerinde, büyük bir yerleşke içerisinde işçi ve memurların sosyalleşebileceği kolektif mekanlar (eğitim, sağlık, spor, yeme - içme mekanları, vb.), konut mekanlarıyla bir arada yoğun bir şekilde tasarlanmıştır. Tasarımda amaçlanan, kolektif mekanlarla, bireylerin sosyokültürel gelişiminin kentlerin modernizasyonunu olumlu yönde etkilemesidir. 1923 -1945 yılları arasında şirket kent modelinde görev alan aktörler, başta merkezi yönetim, sonra kamu iktisadi teşekkülleri, mimar, kent plancıları, az da olsa özel teşekküller ile yabancı ülkeler (Sovyetler Birliği, İngiltere gibi) olarak gösterilebilir.

Bu dönemde şirket kent modeline ilişkin üç önemli kanun kabul edilmiştir. Bunlardan ilki 1930 yılında kabul edilen Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesi Hukuku'na bağlı, Umumi Hıfzısıhha Kanunu'dur. İlk kez bu kanunla, ocağa yakın olarak inşa edilecek işçi konutlarının inşası ve bakımında sağlık ve teknik olanakların yerine getirilmesi ele alınmıştır (Resmi Gazete, 1930). İkinci kanun, 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu'dur. Bu kanunda, işçilerin barınma ve konut sorunu kapsamlı

olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede, sağlıklı, ulaşımı iş yerine yakın, yaşamsal mekanların içerisinde bulunduğu, bakım ve teknik olanaklara sahip işçi konutlarının inşası ile bu konutlara yakın yerlerde hastane, okul gibi yapıların oluşturulması hedeflenmiştir (Resmi Gazete, 1936). Üçüncü olarak 1944 yılında Sümerbank İnşaat Fen Heyeti tarafından çıkarılan Sümer Bank Amele Evleri ve Mahalleleri hakkındaki yönetmeliktir. Bu yönetmelik ile, Sümerbank Fabrikaları'na ait işçi evleri, kadın ve erkek bekar ve işçi pavyonları, eğitim, yeme - içme, umumi ıslak hacimler, spor ve rekreasyon alanları gibi yapıların fabrikaya yakın konumda, kaliteli malzeme ve işçilikle oluşturulması gerektiği düzenlenmiştir. Bu yönetmelik çerçevesinde kamu iktisadi teşekküllerinden biri olan Sümerbank'a ait "şirket kent" modelleri birçok ilde uygulanmıştır (Arkitekt Dergisi, 1944).

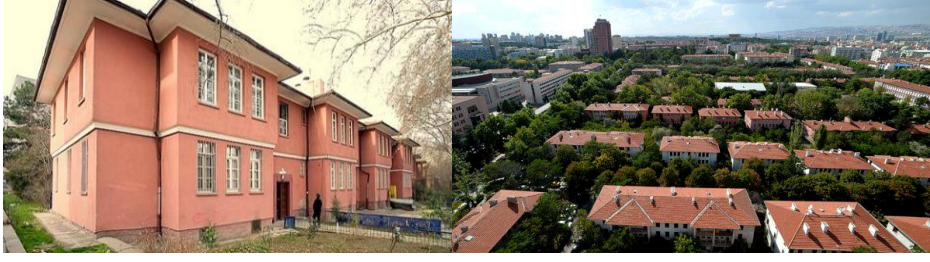
Bu dönem aralığında öne çıkan kooperatif uygulamaları, 1925 yılında devletin ilk planlı kenti olan Ankara'daki 300 konutluk Yenişehir Mahallesi, 1935-1938 yılları arasında inşa edilmiş olan Bahçelievler Kooperatifi ve 1937 yılında biçimlendirilmiş olan Ankara Kavaklıdere'deki Güven Yapı Kooperatifi olarak sıralanabilir (Hazar, 1988).

Ankara'daki Bahçelievler Kooperatifi ile orta gelirliilerin ikamet sorunu az katlı, müstakil ayırık nizam, bahçeli olarak karşılanmış, kolektif mekanlar (kreş, oturma mekanları vb.) ise konutlara yakın yerde uygulanmıştır (Jansen, 1935) (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 : Bahçelievler Yapı Kooperatifi. (Jansen, 1935)

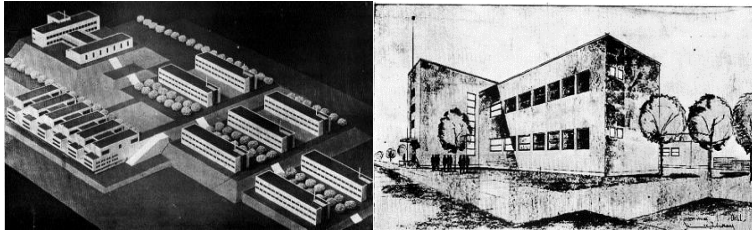
Türkiye'deki ilk toplu konut projesi Türkiye'ye davet edilen yabancı mimarlardan Paul Bonatz tarafından 1946'da tasarlanan Saraçoğlu Mahallesi'dir (Şekil 4.8). Ankara'daki üst düzey bürokratlar için Emlak Kredi Bankası'nın mali desteği ile inşa edilen bu konutlar, az katlı ve bahçeli olarak kooperatif modelinde üretilmiştir (Arkitekt, 1946).

Şekil 4.8 : Saraçoğlu Mahallesi lojmanları, 1944, Ankara. (Url-29)

1923 – 1945 yılları arasında öne çıkan şirket kent örnekleri, 1935 yılında inşa edilen Zonguldak Kömür İş Yerleşkesi (1935), Eskişehir Devlet Demiryolu Yerleşkesi (1925), Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Yerleşkesi (1935), Aydın/ Nazilli Basma Fabrikası Yerleşkesi (1937) ve Karabük Demir Çelik Fabrikası (1937) olarak sıralanabilir. Bu dönemin şirket kent tasarımlarında ele alınan kavramsal bileşenler büyük oranda birbirine benzemektedir. Öne çıkan mimari bileşenler, farklı tasarım programları, sürdürülebilirlik, ortak yaşam, çoklu katılım olarak ele alınabilir.

Seyfi Arkan'ın 1935 yılında Zonguldak'ta inşa ettiği Kömür İş Şirketi İşçi Evleri Yerleşkesi (Şekil 4.9), Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nda belirtilen tasarım ilkeleri çerçevesinde uygulanmıştır. Bu anlamda şirket kent modeli, iş yerine yakın konumda, kent dokusuna ve topoğrafyaya uygun biçimde, kalite standartları içinde tasarlanmıştır. Ayrıca, işçi konutlarının kolektif mekanlarla birlikte, az katlı olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır (Arkitekt, 1936).

Şekil 4.9 : Zonguldak Kömür-iş Yerleşkesi lojmanları, 1935. (Arkitekt, 1936)

1892 yılında kurulan ve 1986 yılında Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayi A.Ş. TÜLOMSAŞ adını alan Eskişehir Devlet Demiryolu Yerleşkesi, bu dönemin bir diğer önemli şirket kent uygulamasıdır. Bu yerleşkede, 1925 yılından sonra fabrikalara yakın yerlerde ihtiyaç çerçevesinde işçi ve memurlar için kiralık lojmanlar inşa edilmiştir. Bu lojmanlar bahçe içinde, sıra ev ve villa biçiminde, farklı tasarım programları çerçevesinde tasarlanmıştır. Yerleşkede, lojmanlara yakın konumlarda ortak yaşamı destekleyen kolektif mekanlar biçimlendirilmiştir. Bu kolektif mekanlar, ücretsiz sağlık hizmeti sunan hastaneler, çırak okulu, spor

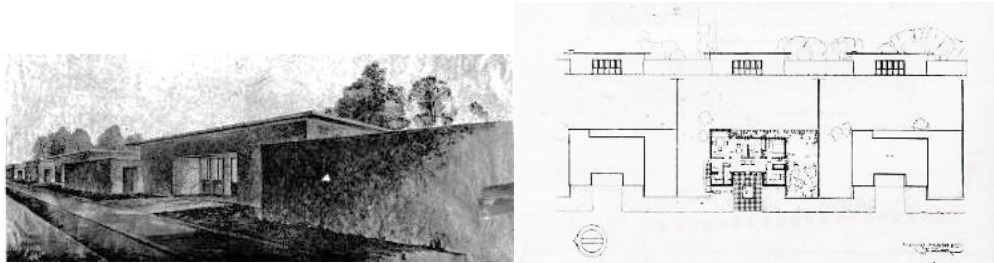
salonları, sinema, toplantı ve atölyeler ile lokaller ve yeşil alanlar olarak çeşitlenmiştir (Üstün, 2011).

Bu dönemin önemli “şirket kent” örneklerinden bir diğeri, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Yerleşkesi’dir (Şekil 4.10). Bu yerleşke, Sovyetler Birliği’nin ekonomik yardımıyla 1935 yılında kurulmuştur. 1935 yılından 1950 yılına kadar ihtiyaca bağlı olarak birçok mekanın eklendiği yerleşkede, altı tip farklı konut ünitesi bulunmaktadır. Evli ve bekar işçiler için bu konutlarda farklı plan çözümlerlerinin geliştirildiği, ıslak hacimlerin 1940’lı yıllara kadar bu konutların içerisinde yer almadığı görülmektedir. Yerleşkede lojman yapılarının yanı sıra, eğitim (okul, kreş), sağlık (revir), spor (futbol ve tenis sahaları, yüzme havuzu) fırın, market, berber, terzi, lokal, sinema gibi kolektif mekanların tasarlandığı anlaşılmaktadır (Aşlıskender, 2004).

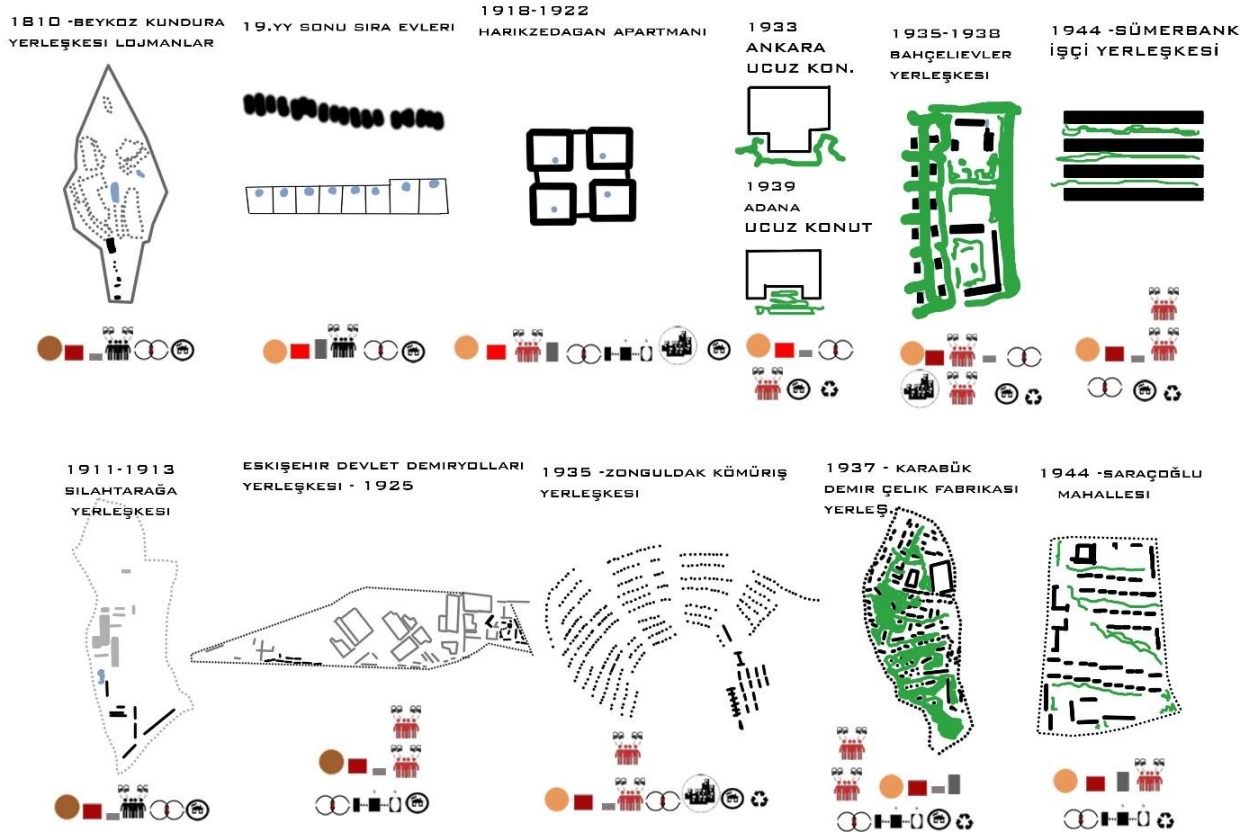
Şekil 4.10 : Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası işçi lojmanları, 1935. (Url-30)

Bu dönemin devlet konut (lojman) modeline özgün örnek olarak, Seyfi Arkan’ın 1933’tarihli Ankara ucuz konut modeli ile 1939 tarihli Adana ucuz konutları (Arkitekt, 1939) (Şekil 4.11) ve Abidin Mortaş’ın tasarlamış olduğu memur evi gösterilebilir. Bu tasarımlarda konutlar bahçeli, müstakil ve az katlı olarak biçimlendirilirken, ıslak hacimler konut içerisinde düşünülmüştür (Arkitekt, 1944).

Şekil 4.11 : Adana ucuz konutları, 1939. (Arkitekt, 1939)

Şekil 4.12, Endüstri Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de biçimlendirilen sosyal konut örneklerini gözler önüne sermektedir.

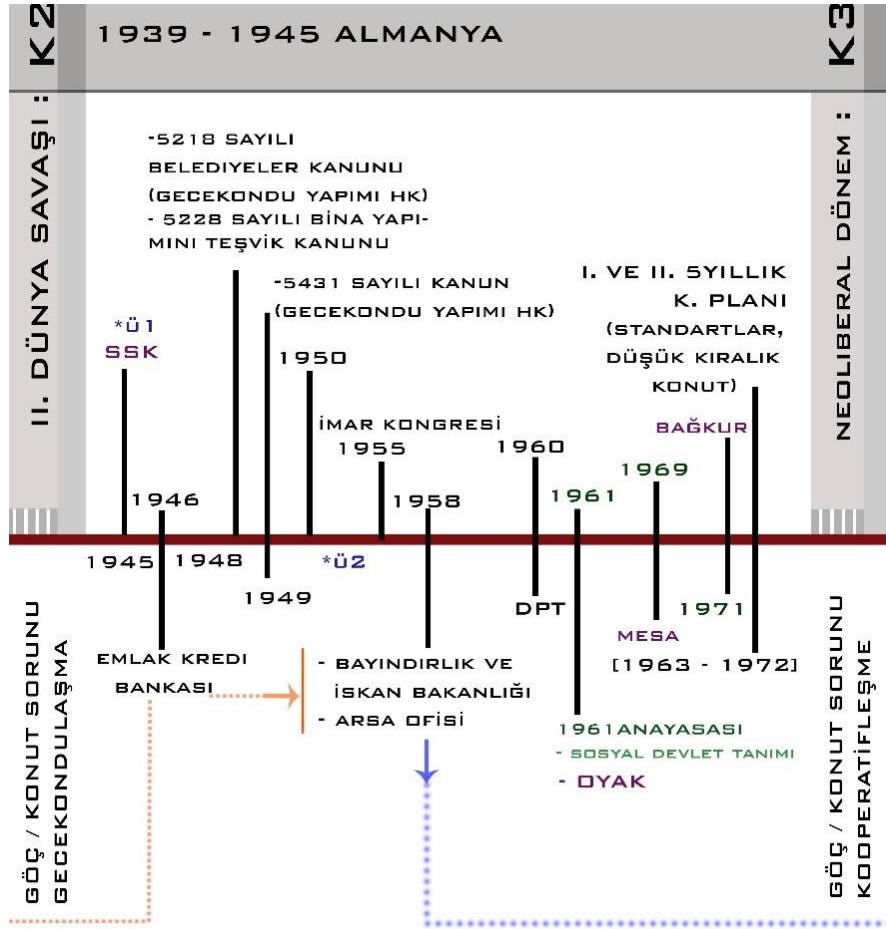

Şekil 4.12 : Endüstri Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri ve kavramsal bileşenleri.

4.3 İkinci Dünya Savaşı – 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönem

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na girmemesine rağmen, savaşın ekonomik, sosyal ve siyasal sonuçlarından etkilenmiştir (Şekil 4.13). Bu etkiler, sanayi yapılanmasının daha çok devlet tarafından ele alınması, devletin bu kalkınmayı kıra yayamaması ve ekonomik istikrarı yakalayamaması olarak sıralanmaktadır. Bu dönemde ülkenin her yerine eşit bir şekilde iş istihdamının sağlanamaması, 1930’larda kırdan kente doğru başlayan göç olgusunun ivme kazanmasına neden olmuştur. Kente göç eden vatandaşlara yeterli konut sağlanamaması sonucu kentlerde, plansız arazilerde gecekondulaşma başlamıştır (Erman, 2004).

Bu dönemde gecekondulaşma olgusunu önlemek ve kentli mağdura konut sağlamak amacıyla 1948 yılında 5218 sayılı kanun ve 1949 yılında 5431 sayılı kanun kabul edilmiş, ancak gecekondulaşma önlenememiştir (Aru, 1970). 1945 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu’nun (SSK) oluşturulmasıyla, sigorta primlerinin bir kısmının işçi kooperatiflerine aktarılması sağlanmış ve işçi konutlarının yapımı bir nebze artmıştır.

Şekil 4.13 : İkinci Dünya Savaşı'ndan 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları'nın yıkılışına değin Türkiye'de ele alınan konut politikaları.

1926 yılında kurulan Emlak Eytam Bankası, kanun değişikliği ile 1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası adını almış, "Bina Yapımı Teşvik Kanunu" ile birlikte bu yıldan sonra çok sayıda sosyal konut inşa etmiştir (Keleş, 2010). Konutu olmayanlara ucuz konut temini, kooperatiflere ve bireylere konut kredisi verilmesiyle 1984 yılına değin beş yüz bin konut inşa edilmiştir (Keleş, 2010). Genel olarak, Emlak Kredi Bankası, SSK, Öğretmenler Bankası ve Ziraat Bankası gibi kurumlardaki ucuz konut kredilendirmesindeki problemler, kentli mağdurun sosyal konut teminini zorlaştırmıştır (Keleş, 2010). 1955 yılındaki İmar Kongresi'nde Sosyal Halk Mesken konusu ele alınmış, kongrede, vatandaşların sağlıklı ve modern konutlarda oturmalarının devlet tarafından "kamu hizmeti" kapsamında karşılanması gerektiği vurgulanmıştır (Aru, 1970). 1958 yılına gelindiğinde, tek elden ülkedeki bütün imar işlerinin planlanması ve konut yapımının standartlar çerçevesinde ele alınması amacıyla Bayındırlık Bakanlığı kurulmuştur. Aynı dönemde Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde Arsa Genel Müdürlüğü'nün açılmasıyla bu kurum, ülke

genelindeki konut ihtiyacının belirlenmesi, yapı kooperatifçiliği, konut kredisi ve konut sahipliği olanakları konularında görevlendirilmiştir (Aru, 1970). 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş, bu kurum tarafından konut sorunu dört farklı kalkınma planı çerçevesinde ele alınmıştır. 1961 yılında Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ile 1971 yılında Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-kur) kurulmuş olup, her iki kurum tarafından üyelerine konut ve kooperatif kredisi sağlanmıştır.

Bu dönem aralığında toplu konut modelinde mahalleler, toplu konut modelindeki nokta blok apartmanlar, az da olsa şirket kent modelleri ve kooperatif modelleri uygulanmıştır. Toplu konut modelinde inşa edilen mahalleler ele alındığında öne çıkanlar, Levent Mahallesi ve Koşuyolu Mahallesi'dir.

Levent Mahallesi (Şekil 4.14), Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın orta gelirliilere sunduğu kredi yardımıyla ve Kemal Ahmet Aru ile Rebii Gorbon tarafından tasarlanmıştır (Arkitekt, 1952). Bu yerleşke, orta ve üst gelirlinin barınabileceği az katlı, bahçeli ve yoğun konut biçiminde, kamusal mekanlarla birlikte kurgulanmıştır. Öne çıkan mimari bileşenler, sürdürülebilirlik, çoklu katılım ve farklı tasarım programları olarak değerlendirilebilir.

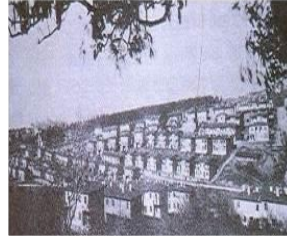

Şekil 4.14 : Levent Mahallesi, İstanbul, 1947-1960. (Arkitekt, 1952)

Koşuyolu Mahallesi, İstanbul Belediyesi ve Emlak Kredi Bankası birlikteliğiyle biçimlendirilmiştir (Şekil 4.15). Dar gelirli göçmenler için planlı olarak tasarlanan bu yerleşimde az katlı, bahçeli, bitişik nizam sıra ev ve müstakil biçimde çeşitlenen sosyal konutların uygulandığı görülmektedir. Bir mahallede olması gereken kolektif mekanlar (kreş, okul, çarşı, spor mekanları) sosyal konutların yakınında tasarlanmıştır (Şener, Yıldız, 2000). Yerleşkede öne çıkan kavramsal bileşenler, Levent Mahallesi'ndeki ile büyük oranda benzerdir.

Koşuyolu Emlak
Bankası Evleri

Koşuyolu Mahallesi

Emlak Bankası
Evleri

Emlak Bankası
Evleri

Koşuyolu İşçi Evleri

Koşuyolu Belediye
Evleri

Şekil 4.15 : Koşuyolu Mahallesi konut tipleri, İstanbul, 1950 – 1958. (Url -31)

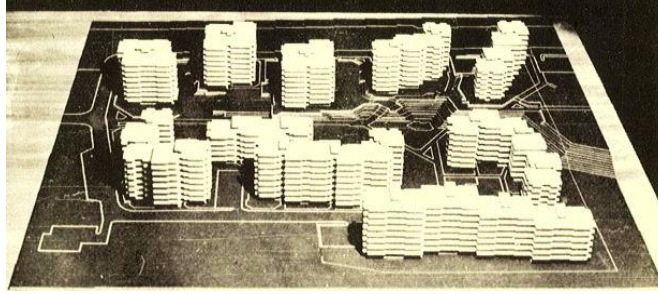
1967 yılında inşası tamamlanan Hukukçular Sitesi (Şekil 4.16), 1967 yılında inşasına başlanan Türkiye Emlak Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları (Şekil 4.17), 1970 yılında Arkitekt dergisinde yayımlanan Mülteciler Yurdu (Şekil 4.18), İstanbul Belediyesi Mesken Bürosu Emlak Kredi Bankası Blok Apartmanları (1954) (Şekil 4.18), toplu konut modelindeki nokta blok apartmanlara örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 4.16 : Hukukçular Sitesi, İstanbul, 1967. (Url -32)

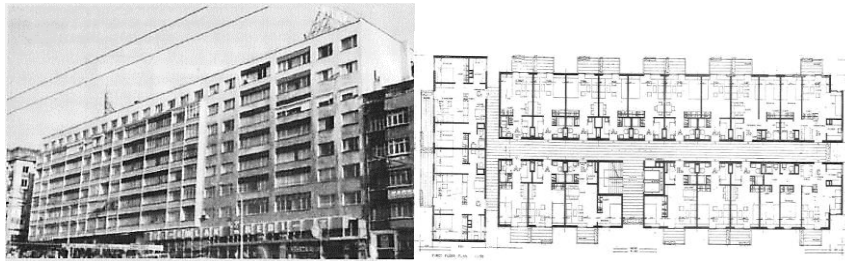
Bir kooperatif konutu olarak 1967’de İstanbul Şişli’de Haluk Baysal ve Melih Birsal tarafından tasarlanan Hukukçular Sitesi, Le Corbusier’in Marsilya Konut Bloğu’ndaki mimari etkileri taşımaktadır. Bu mimari özellikler, uzun cepheli tek bir blok içerisinde farklı tasarım programlarının denenmesi (yarı dubleks ve dubleks

plan tipleri barındırır) farklı işlevlerin (sosyal, ticari tesis alanları) blok içerisinde karşılanması, yoğun yerleşim (12 katta 66 daire) olarak sıralanabilir.

Şekil 4.17 : Türkiye Emlak Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları, İstanbul, 1967. (Mimarlık, 1972)

İstanbul’da Emlak Kredi Bankası, SSK ve İstanbul Belediyesi mülkiyetinde bulunan Vatan Caddesi bölümünün mevzi imar plan yarışmasına açılması sonucu Türkiye Emlak Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları tasarlanmıştır (Şekil 4.17) . 1967 yılında imar planı teklifinin kabul edilmesinden sonra Vatan Caddesi Apartmanları yoğun yerleşimli toplu konut sitesi olarak inşa edilmeye başlamıştır. 353 konut birimini içeren bu apartman blokları minimum 8 katlı olarak düşünülmüş, konutlar, dört farklı tipte, modüler sistemde kolektif mekanlar ile birlikte uygulanmıştır (Mimarlık, 1972).

Şekil 4.18 : Solda İstanbul Belediyesi Mesken Bürosu Emlak Kredi Blok Apartmanları, İstanbul / 1954. (Vanlı, 2006). Sağda Mülteciler yurdu, Etiler/İstanbul, 1970. (Arkitekt, 1970)

Bu dönemin öne çıkan kooperatifleri, Bernard Wagner tarafından tasarlanan ve 1954 yılında inşa edilen Bursa İşçi Evleri, 1956 yılında Ankara’da uygulanan Yeşiltepe Kooperatifi, 1959 yılında Etiler/ İstanbul’da üretilen Petrol İşçileri Kooperatifi, 1969 yılında uygulanan Sümer İşçileri Kooperatifi’dir.

1956 yılında inşa sürecine başlayan Yeşiltepe Kooperatifi, 10 katlı bloklar ve toplam 500 daireden oluşmaktadır (Şekil 4.19). Bu kooperatifte yapı terasları ortak kullanım düşüncesi ile oturma, oyun köşeleri ve teras alanı olarak düzenlenmiştir. Sıcak su

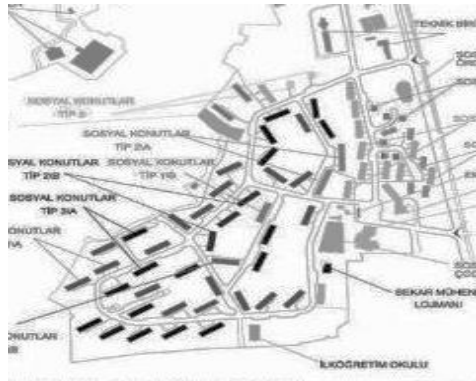
santralleri, ortak site alanları ve otopark gibi kolektif mekanlar konut örüntüsünü tanımlamıştır (Arkitekt,1969).

Şekil 4.19 : Yeşiltepe Kooperatifi / Ankara, 1956. (Arkitekt,1969)

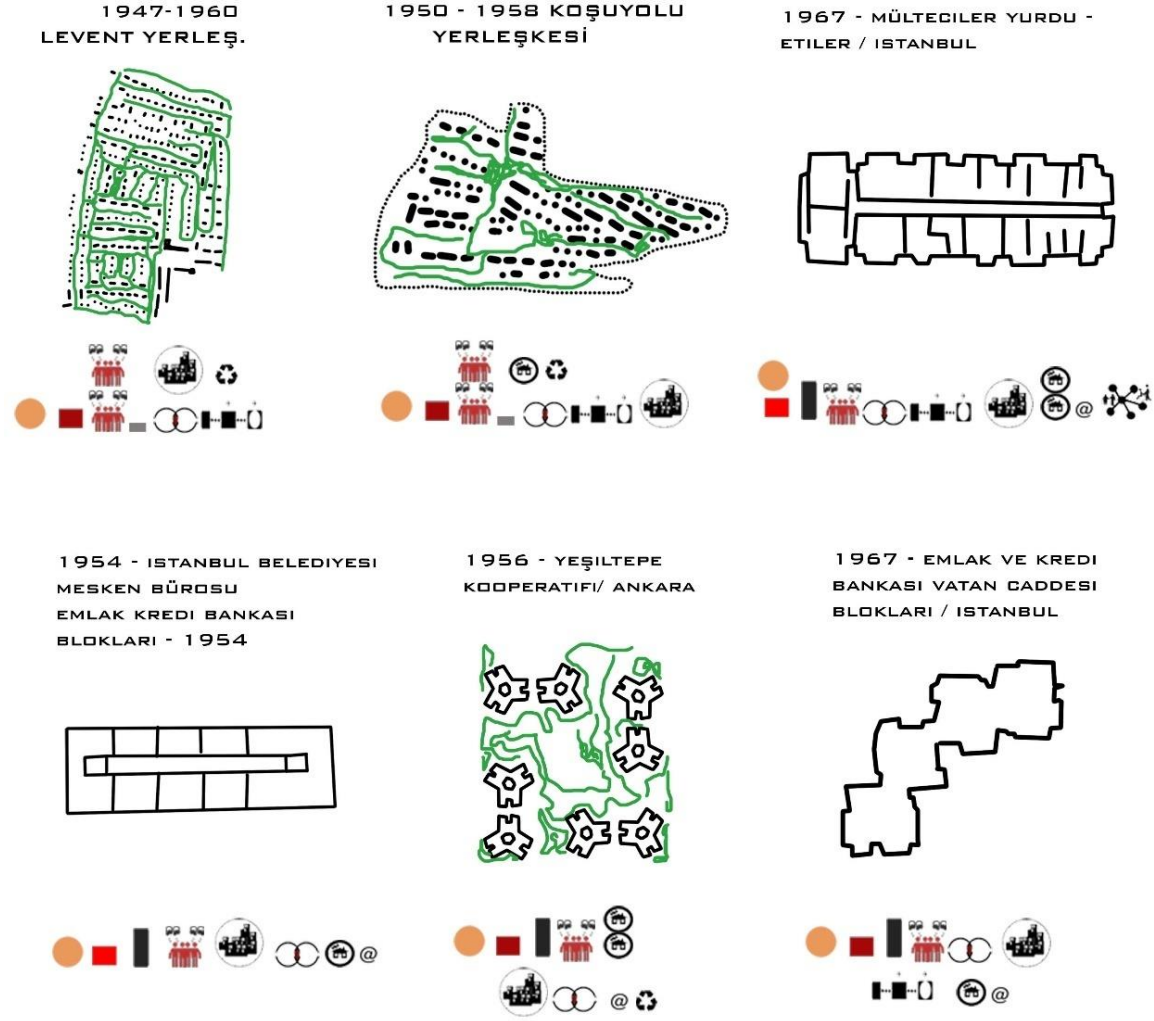
1945-1972 yılları arasında uygulanan önemli şirket kent örnekleri, Türkiye Şeker Fabrikaları Birliği desteği ile 1962 yılında kurulan Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesi ile 1969 yılında Konya/Seydişehir’de inşa edilen Seydişehir Alüminyum Fabrikası olarak değerlendirilebilir.

Seydişehir Alüminyum Fabrikası, 1969 yılında Konya/Seydişehir’de kurulmuştur (Şekil 4.20). Bu yerleşkede evli ve bekar işçiler, memur ve mühendislerle yönelik beş tipte toplamda 428 adet sosyal konut tasarlanmıştır. Islak hacimlerin (banyo, wc, mutfak) konutların içerisinde düşünüldüğü sosyal konutlar, düşük yoğunluklu ve modüler yapım sistemde üretilmiştir. Yerleşkede sosyal konutların yanı sıra okul, tenis, basketbol, voleybol gibi spor mekanları, yeşil alanlar, çocuk bahçeleri, çay bahçesi gibi sosyal / kolektif alanlar oluşturulmuştur (Navruz, Uysal, 2011).

Şekil 4.20 : Seydişehir Alüminyum Fabrikası/Konya, 1969.(Navruz,Uysal,2011)

Şekil 4.21, İkinci Dünya Savaşı - 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönem’de biçimlendirilen sosyal konut örneklerini gözler önüne sermektedir.

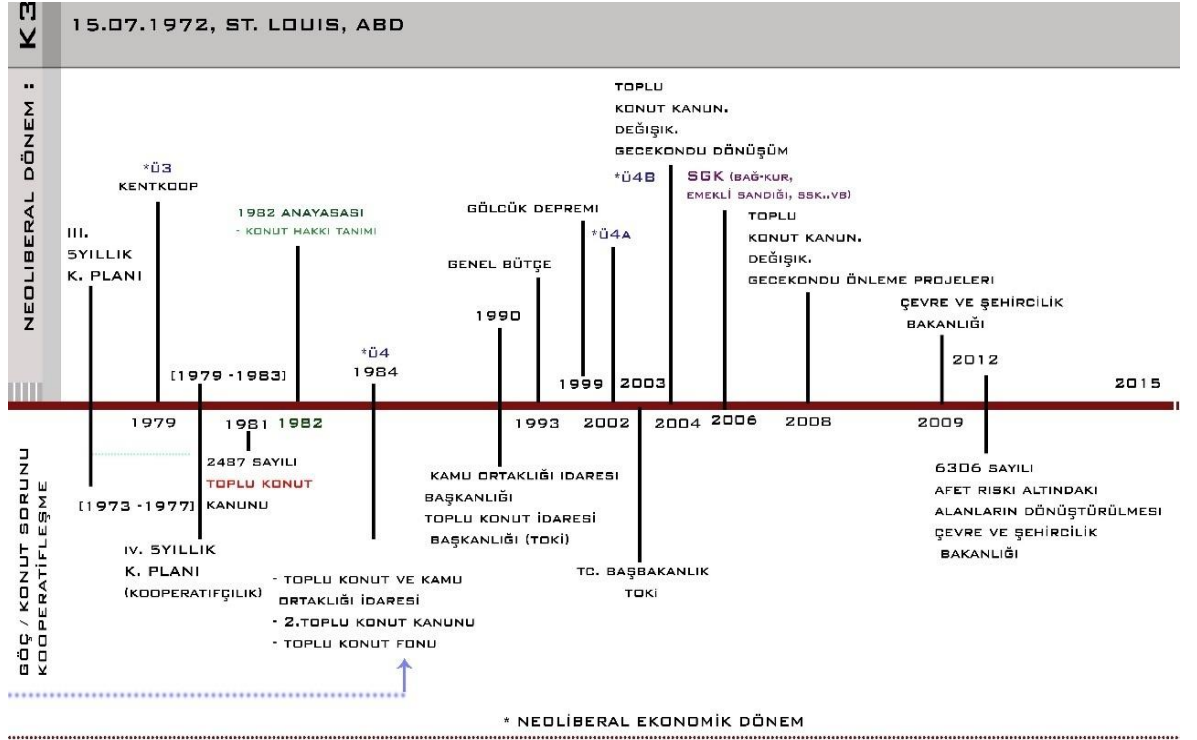
Şekil 4.21 : İkinci Dünya Savaşı – Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışı Arasındaki Dönemde Arasındaki Dönem’de uygulanan sosyal konut örnekleri ve kavramsal bileşenleri.

4.4 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından Günümüze Kadar Gelen Dönem

Türkiye’de 1980 yılından sonra etkinliğini arttıran neoliberal ekonomik anlayış ile sosyal devlet yönetiminden uzaklaşmaya başlanması, işsizliğin artması, üst ve alt gelirli arasındaki ekonomik ayrımın büyümesi gibi sonuçları doğurmuştur (Aslan, 2013) (Şekil 4.22).

Bu dönem aralığında, konut sorunu Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı’nca 1963 ile 1972, 1973 ile 1977, 1979 ile 1983 yılları aralığında kabul edilen dört ayrı kalkınma programı ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu kalkınma planlarında, ilk dönemde ucuz ve kaliteli kiralık sosyal konutların inşası ele alınırken, son dönemde

kooperatifçiliğin ve halk girişimciliğinin desteklenmesinin üzerinde durulduğu görülmektedir (Keleş, 2010). Kalkınma planları ile ilgili yapılan değerlendirmelerde, Türkiye'nin ilk elli yılında sosyal konut politikasının tam olarak hayata geçirilemediği (Aru, 1970), ayrıca konut kredilerinde önceliğin yapı kooperatiflerine tanınmaması sonucunda gecekondulaşmanın çözümlenemediği ileri sürülmektedir (Keleş, 2010).

Şekil 4.22 : 1972 Pruitt-Igoe Sosyal Konutları'nın Yıkılışından günümüze değin Türkiye'de ele alınan konut politikaları.

1982 Anayasası'nda sosyal hukuk devleti tanımının korunduğu, ancak devletin görevleri arasına kentlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlamada toplu konut teşebbüslerinin desteklenmesi ibaresinin eklendiği görülmektedir (Keleş, 2010). 1981 yılında kabul edilen 2487 sayılı Toplu Konut Yasası ile toplu konutların sosyal konut olarak ele alınması, ilk önce kooperatif birlikleriyle kamunun bu yasadaki yararlanması gerekliliği vurgulanmıştır. 1984 yılında Toplu Konut Yasası çıkarılmış, yasa kapsamında "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi" kurulmuştur. Konut oluşumlarını destekleyen sosyal kurumlar, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ile birleştirilmiş ve bu kurumların dar gelirliilere sağladığı konut kredileri "Toplu Konut Fonu" adı altında toplanmaya başlanmıştır. Toplu Konut Yasası ile

orta ve üst gelirliilerin kooperatif ve kredi olanaklarına daha kolay ulaşabilmesi sağlanmış, bu nedenle alt gelirliilerin konut sıkıntısı devam etmiştir (Keleş, 2010).

Neoliberal ekonomik model dahilinde 1984 yılında özelleştirme programları artmıştır. 1990 yılında Toplu Konut İdaresi Kamu Ortaklığı ve Toplu Konut İdaresi olarak ikiye ayrılmış, Kamu Ortaklığı özelleştirmelerden sorumlu iken, Toplu Konut İdaresi konut edindirme görevini Toplu Konut Fonu yardımıyla devam ettirmiştir. 1993 yılında Toplu Konut Fonu'nun Genel Bütçe'ye devredilmesiyle, mevcut kaynaktan sağlanan konut üretimi azalmıştır (Keleş, 2010).

2003 yılından itibaren ise kentsel dönüşüm projelerinin ivme kazandığı görülmektedir. İkinci Toplu Konut Yasasında (2985 sayılı) belirtilen TOKİ'nin temel görevlerine 2004 ve 2008 yıllarında yeni ibareler eklenmiştir (Url-33) : Yurt içi ve dışında konut ve altyapı projelerini hazırlamak, hazineye gelir sağlamak amacıyla karlı yatırım projelerini geliştirmek, afetzedeler için konut ve sosyal donatı alanlarının yapılmasını özendirmek, gecekonduların tasfiye etmek, iyileştirerek geri dönüştürmek (Url-33). 2009 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş, 2012 yılında bu bakanlık tarafından "6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi" hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanun kapsamında riskli alan ve riskli yapı beyanları çerçevesinde yeni yapı inşaları başlamıştır.

Bu dönem aralığında ele alınan konut modelleri incelendiğinde, ilk zamanlar kooperatifçilik ile toplu konutların uygulandığı, 1984 yılından sonra bu modellere TOKİ konutlarının eklendiği anlaşılmaktadır. 2000 yılından sonra ise sosyal konut üretimlerinin sadece TOKİ kontrolünde gerçekleştirildiği gözlenmektedir.

1970'lerden sonra geliştirilen ve belediyelerin üretici olarak rol aldığı kooperatifçilik sistemi incelendiğinde, bu modelin 1990'lara değin geliştirildiği görülmektedir. Etkin ve üretken belediyecilik anlayışı dahilinde belediyeler, kooperatiflere arsa sağlamada kolaylık sağlarken, kooperatifler de kendi birliklerini oluşturup ekonomik ödeme seçenekleri dahilinde belediyelere kaynak aktarımını gerçekleştirmişlerdir (Karayalçın, 2009). Ancak bu model orta gelirliiler tarafından benimsenmiş ve bu dönemde kooperatif konutları tüm sosyal konut üretiminin % 13'ü ile sınırlı kalmıştır (Çoban, 2012).

Bu dönemin en önemli kooperatif modeli, 1974 yılından 1980'lere değin Ankara'da sosyal konut üreten Batıkent projesidir (Şekil 4.23). Bu projede, ilk önce 1974 ile

1978 yılları arasında Belediye ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından 10,5 milyon m²'lik alan kamulaştırılmıştır. Daha sonraki evrede, küçük kooperatifler 1979 yılında kurulan Kent – Koop adlı tek organizasyon altında birleştirilmiştir. Burada, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile birlikte Avrupa Konseyi İskan Fonundan da kaynak sağlanarak dar gelirli ve yoksul kesime yönelik sosyal konutlar uygulanmıştır. 1983 yılında ilk sosyal konutlar kooperatif üyelerine teslim edilmiştir. Başlangıçta alt gelirliye yönelik üretilen bu sosyal konutlar, daha sonraki yıllarda rant, kredi ödemelerindeki zorluklar gibi nedenlerle orta ve üst gelirliyelerin faydalandığı bir modele dönüşmüştür (Karayalçın, 2009). Batıkent projesi kapsamında sosyal donatı alanları olan (bir arada yaşam bileşeni), genelde yüksek katlı ve yoğun mahalleler, çoklu katılım bileşeniyle bir arada ele alınmıştır.

Şekil 4.23 : Batıkent Konut Yerleşimi'nin bir bölümü. (Url-34)

Bu dönemin bir diğer üretici belediyecelikle uygulanan kooperatif modeli 1988 ile 1992 yılları arasında Trabzon'da uygulanan Belerko Konut Yerleşkesidir (Şekil 4.24). Belediye, mimar, kullanıcı ve üniversite birlikteliğinde uygulanan proje kapsamında, 360 konut ünitesi, eğimli bir arazide, çevreye ve bölgeye özgü geleneksel mimariye uyumlu şekilde yerleştirilmiştir. Çeşitli gelir grubundaki bireyler için farklı büyüklükte ve biçimlerde (dubleks, sıra ev, apartman, vb.) konutlar üretilmiştir (Dursun, Sağlamer, 2009).

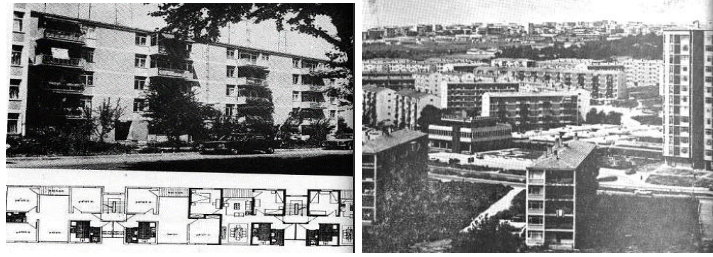

Şekil 4.24 : Belerko Konut Yerleşkesi, Trabzon, 1988. (Dursun, Sağlamer, 2009)

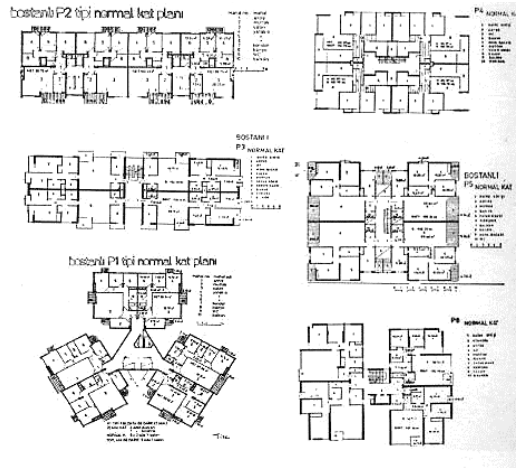
Kooperatif üretimleri ile birlikte toplu konut projelerine de bu dönemde ağırlık verilmiştir. Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'nın Ataköy Sosyal Konut Uygulaması

(1975) ve İzmir Deniz Bostanlığı Konutları (1978) ile Mesken Sanayi A.Ş.'nin hazırlamış olduğu Mesa Sosyal Konutları (1979) bu dönemin toplu konut örnekleri arasında sayılabilmektedir.

Ataköy Sosyal Konut yerleşkesinde, 60000 kişi için toplam dokuz mahalle kolektif mekanlarla (park, bahçe, spor alanları, vb.) bir arada düşünülerek tasarlanmıştır (Şekil 4.25). İzmir Deniz Bostanlığı yerleşkesinde ise çocuk bahçesi, dükkanlar, çarşılarla oluşturulan 40 bloklu 881 daireli bir mahalle planlaması yapılmıştır (Şekil 4.26) (Arkitekt, 1978).

Şekil 4.25 : Ataköy Sosyal Konut Yerleşkesi, İstanbul, 1975. (Arkitekt, 1975)

Şekil 4.26 : İzmir Deniz Bostanlığı Blokları, 1978. (Arkitekt, 1978)

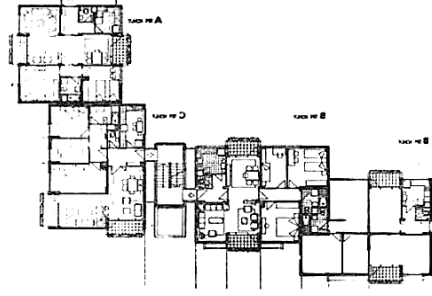
Mesa'nın Ankara'da 1979 yılında 1000 kişilik dar gelirli grup için geliştirdiği Batı Sitesi'nde ise o dönemde 249 konut (bazıları dubleks biçiminde) inşa edilmiştir (Şekil 4.27). İki katlı, bahçeli konutların yanında çocuk oyun alanları, spor tesisleri, çarşı, fırın, dükkan gibi kolektif mekanlar da tasarlanmıştır (Arkitekt, 1979).

Şekil 4.27: Mesa Batı Sitesi, Ankara, 1979. (Arkitekt, 1979)

Bu dönemin lojman yapıları arasında 1979 yılında biçimlendirilen Mersin Belediyesi Elektrik – Su İşletmesi Lojmanları, şirket yerleşimleri olarak ise 1979 yılında inşa edilen Tuzla İşçi Lojmanları ile PETKİM İşçi Yerleşimleri dikkat çekmektedir.

1979 yılında İzmir Aliağa’da, Petro-kimya Holding AŞ, mülkiyeti kendisine ait, 30.000 kişilik işçi lojmanlarını uygulamaya başlamıştır (Şekil 4.28). Yerleşkede, üç farklı görünüşte ve farklı kullanıcılar için değişik planlarda, iki okul, ana okulu, çarşı, gerekli spor, oyun, otopark gibi sosyal mekanlar ile 512 yataklı bekar misafirhanesi tasarlanmıştır (Arkitekt, 1979).

Şekil 4.28 : Petro kimya Yerleşkesinde tip konutlar. (Arkitekt, 1979)

1961 - 1980 arasında, Türkiye’de dar gelirli ve yoksul kesim için çeşitli ortaklıklarla sosyal konut projeleri oluşturulmuş, toplu konut örnekleri bu dönemde artmıştır. Ancak, Türkiye’de ucuz kiralık konut sisteminin dar gelirli ve yoksul kesim için uygulanmaması ve geliştirilip yaygınlaştırılmaması; konut sahipliğinin bir çözüm olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Öncü,1988).

TOKİ tarafından 1984 ile 2002 yılları arasında 43.145, 2003 yılından 2015 yılına değin 557.850 konut üretilmiştir (Url-33). 2012 yılına değin yapılan konutların 220.505 adedinin dar gelirliyle, 143.026 adedinin ise alt ve yoksul kesime yönelik olduğu, geri kalan kısmının ise kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde ele alındığı ifade edilmektedir (Url - 33). Buradan edinilen bilgiler doğrultusunda, alt gelirli ve yoksul kesim için üretilen sosyal konutların miktarı, genel sosyal konut üretiminin yarısından daha azını oluşturmaktadır. Geri kalan oran ise orta ve üst gelirliyle yönelik lüks konut üretimi şeklindedir. TOKİ, kaynak oluşturma amacıyla orta ve üst gelirliyle lüks konut üretimini Emlak Konut Gayrimenkul Ortaklığı A.Ş gibi firmalarla birlikte kamu arazilerini özelleştirerek uygulamaktadır (Yapıcı, 2011).

Bu dönem aralığında, TOKİ’nin alt gelirliyle yönelik uygulamalarından biri, 2010 yılında Sulukule Mahallesi kentsel dönüşüm projesi olarak ele alınabilir TOKİ, bu

kapsamda Kayabaşı sosyal konutlarını inşa etmiştir (Şekil 4.29). Dar gelirli kentliler, iş yerlerinden uzak bir konumda, kültürel yaşayışlarından farklı bir mekansal kurguda yerleştirilmeye çalışılmış, ancak süreç kullanıcıların eski mahallelerine dönmesiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aynı dönemde Sulukule’de alt gelirliğin yıkılan konutlarının yerine üst gelirli için villa biçiminde konut inşası başladığından, mahallelerine dönen alt gelirli barınma problemiyle karşı karşıya kalmıştır (Url -33).

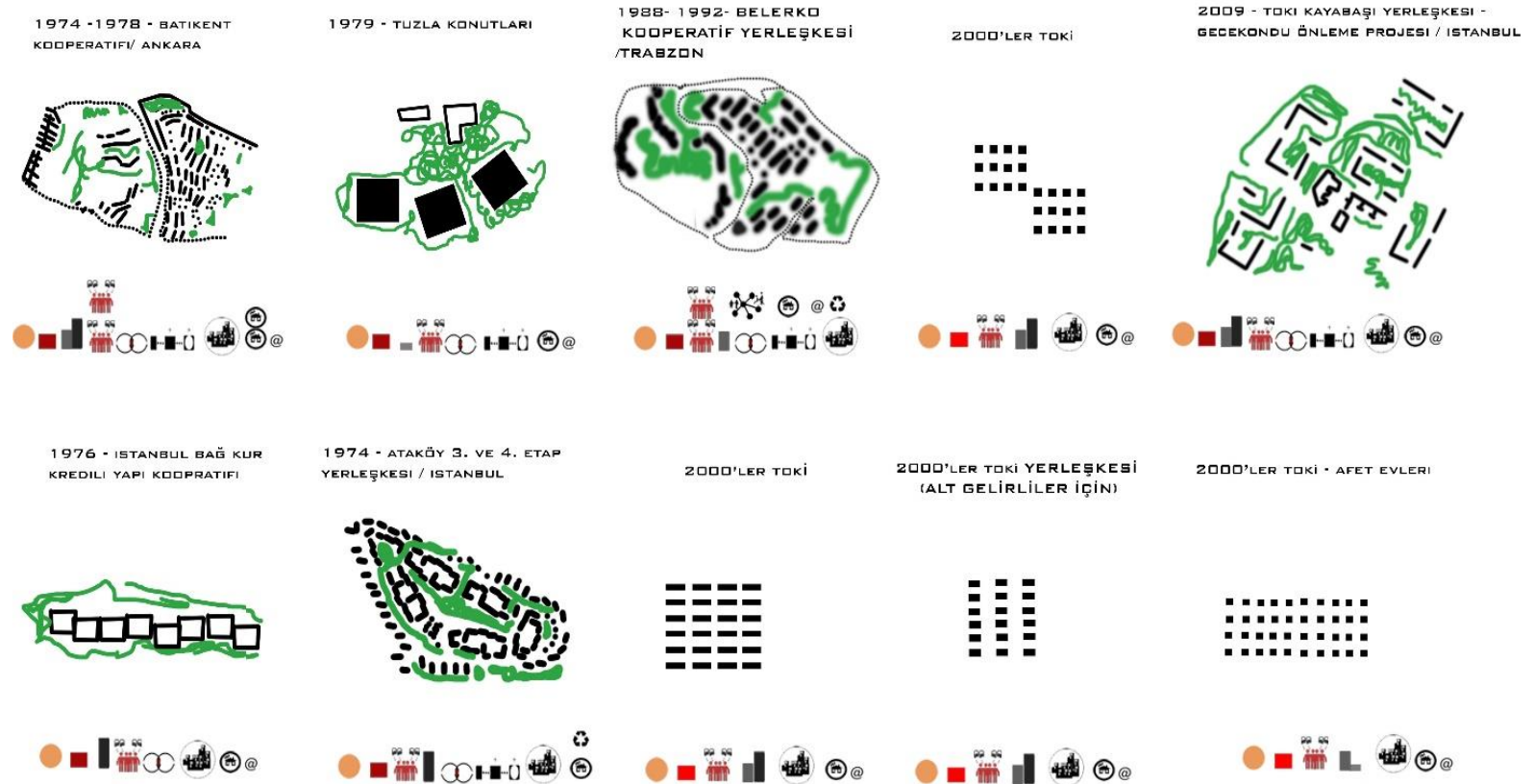
Şekil 4.29 : TOKİ Kayabaşı konutları görünüşü.(Url-35)

TOKİ konutları üzerinden tartışılan diğer konular, çevre ile konut ilişkisini yeterince ele almayan tek tip görünümlü yapılaşmaların gerçekleştirilmesi ve bu yapılarda kaliteli malzeme kullanılmamasıdır (Url-36). 1984 yılından 2000’li yıllara sosyal konut üretim mekanizmasını tek elden yöneten TOKİ, günümüzde yoksul ve alt gelir grubu (Şekil 4.30) için, afet konutu, kentsel dönüşüm ve gelişim projesi gibi başlıklarda yüklenici firmalarla birlikte konut uygulamaları yapmaya devam etmektedir.

Şekil 4.30 : Solda TOKİ Van Depremi konutları, sağda TOKİ Mersin/Erdemli gecekondü önleme konutları. (Url-33).

Şekil 4.31, 1972 yılındaki Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın Yıkılışından günümüze değin biçimlendirilen sosyal konut örneklerini gözler önüne sermektedir.

Şekil 4.31 : Pruitt-Igoe Sosyal Konutları'nın Yıkılışından Günümüze değin Türkiye'de uygulanan sosyal konut örnekleri ve kavramsal bileşenleri.

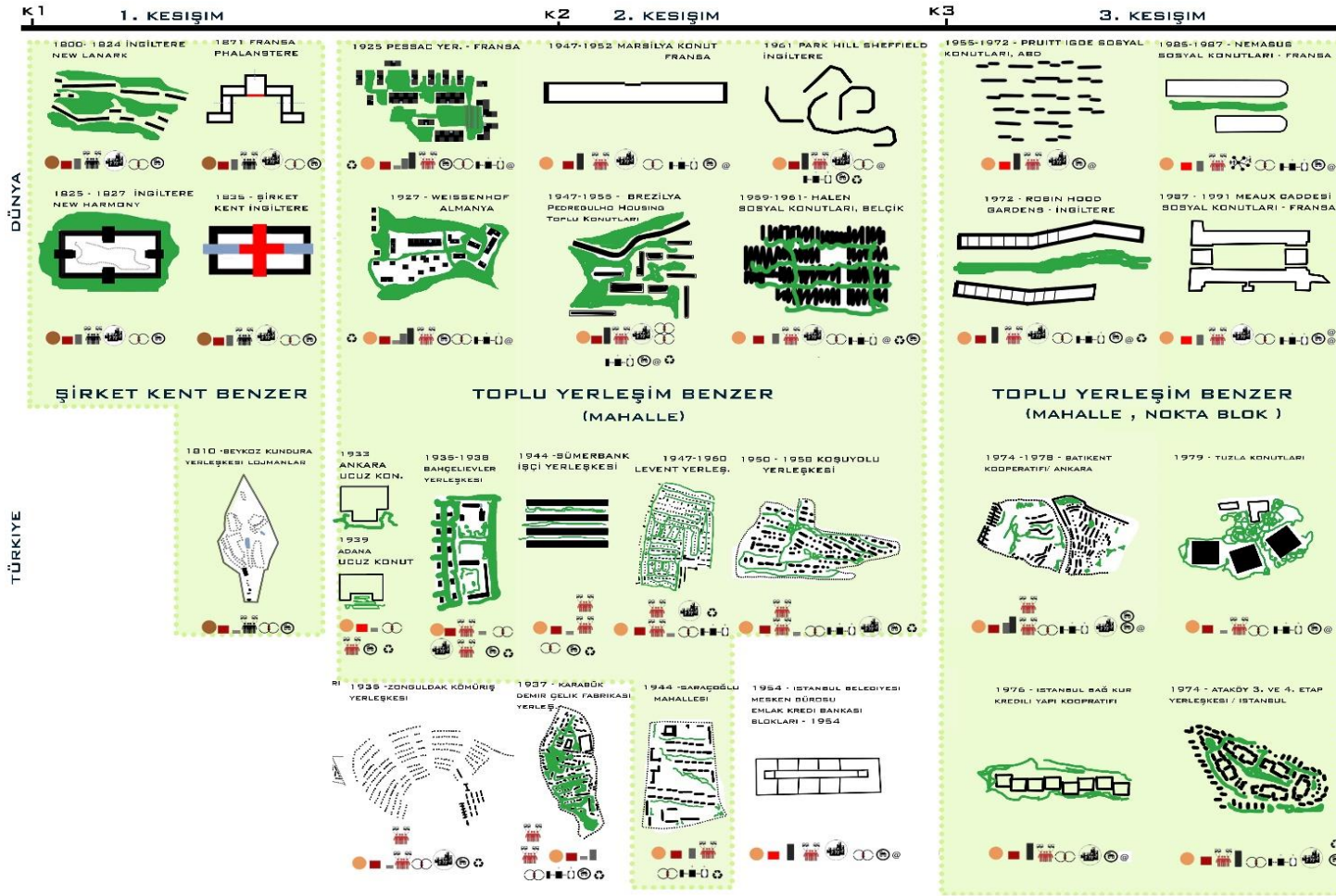
5. SONUÇ

Geçmişten bugüne düşük gelir grubunun barınma ihtiyacına yönelik olarak sosyal konut anlamında farklı idari, sosyal, ekonomik, mimari pratikler sergilenmiştir. Çalışmada amaç, dünyada yaşanan deneyim üzerinden öğrenerek sosyal konutun Türkiye’de hangi üretim modelleri ve kavramlarıyla ele alındığı ve dönüştüğünü, bu üretim modellerinde hangi mimari bileşenlerin ön plana çıktığını ortaya koyabilmektir. Çalışma kapsamında öncelikli olarak dünyadaki sosyal konutun evrimi, konut politikaları, modelleri, uygulamaları ve aktörleri üzerinden incelenmiş, ardından sosyal konut tasarımına ilişkin kavramsal bileşenler belirlenmiştir. Bir sonraki evrede benzer okumalar Türkiye özelinde gerçekleştirilmiş, Türkiye’deki mimari uygulamalar, izlenen politikalar, geliştirilen konut modelleri, süreçte rol alan aktörler ile konut tasarımında ön plana çıkan kavramsal bileşenler ortaya konmuştur. Bu bölümde ise bir değerlendirme olarak dünyada ve Türkiye’de sosyal konut evrimi karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir (Şekil 5.1).

Türkiye ve dünya pratikleri karşılaştırmalı olarak irdelendiğinde, ortaya konulan konut modelleri bağlamında ortaklıktan söz edilebilir.

İlk kesişim endüstri devrimi döneminde ele alınan şirket kent modelidir. İkincisi, 1933 ile 1958 yılları arasında uygulanan mahalle büyüklüğündeki toplu konut modelidir. Üçüncüsü ise 1972 yılı Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın yıkılışından sonraki dönemde uygulanan nokta blok biçimindeki ve mahalle ölçeğindeki toplu konut modelidir.

Bu modellerde vurgulanan kavramsal bileşenler incelendiğinde şunlar söylenebilir: İlk kesişim olarak şirket kent (company town) modeli incelendiğinde, dünyadaki uygulamalarda ele alınan kavramsal bileşenlerin Türkiye’de cumhuriyet öncesi dönemde ortaya çıkan bileşenlerden çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5.1 : Türkiye ve dünya pratiklerindeki benzer modeller.

Türkiye’deki şirket kent modelinde fark olarak, dünyadaki uygulamalarda bir arada yaşam (simbiyosis) bileşeninin daha çok kullanıldığı, Türkiye pratiğinde yoğun yerleşim bileşeninin bulunmadığı ve cumhuriyet öncesi dönemde şirket kent içindeki sosyal konutların az katlı olduğu tespit edilmektedir.

İkinci kesişim olarak mahalle biçiminde uygulanan toplu konut (public housing) yerleşim modeli incelendiğinde, Türkiye’de 1923 – 1960 arasındaki dönemde çoklu katılım ile idari bileşenin dünyadaki örneklerden daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Bu dönem aralığında dünyadaki üretimlerin çok katlı, genelde farklı tasarım programları bileşenine sahip olduğu, Türkiye’de ise az katlı ve sadece bazı üretimlerde farklı tasarım programlarının ele alındığı anlaşılmaktadır.

Üçüncü kesişim olarak nokta blok veya mahalle kurgusunda oluşturulan toplu konut (public housing) yerleşim modeli incelendiğinde, dünyada hibritleşme bileşeninin kullanıldığı örnekler bulunurken Türkiye’de bunun söz konusu olmadığı görülür. Türkiye pratiğinde çoklu katılım bileşeni izlenmektedir. Dünyadaki örneklerde genelde yüksek katlı olan sosyal konutların, Türkiye’de az, orta ve yüksek katlı olarak değişkenlik gösterdiği gözlenmektedir.

Genel olarak dünyadaki ve Türkiye’deki sosyal konut uygulamalarının mekansal ve kavramsal bileşenlerinin değişimi incelendiğinde, dünyada sosyal konut biçimlerinin ve planlarının İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra değişmeye başladığı, 1950’lerin sonundan günümüze kadarki sürede ise çok farklı üretimler sağladığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilk yıllarında mimarın tasarımdaki etkin rolüne bağlı olarak geliştirilen farklı form denemelerinin, 1980’lerin ortalarına kadar azalarak ilerlediği, 1980’ten günümüze kadarki sürede ise gelişimin çok az olduğu gözlenmektedir. 1920’lerde Sovyetler Birliği’nde başlayan komün konut ile vurgulanan bedava veya çok az kiralık ücrete sahip konut düşüncesinin, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki özellikle memur ve işçiye çok ekonomik konut üretimi düşüncesi ile benzerlik gösterdiği de anlaşılmaktadır. 1984 yılı sonrasında gerçekleştirilen ve 2000’li yıllarda tek tip form olarak uygulanan TOKİ konutlarının bileşenleri ile 1955 yılında tasarımı tamamlanan ve 1972 yılında yıktırılan Pruitt-Igoe Sosyal Konutları’nın tasarımsal bileşenlerinin büyük oranda benzediği tespit edilmektedir.

Türkiye ve dünya örnekleri incelendiğinde gelecekte kentli mağdur (dar gelirli, işsiz, yoksul, evsiz, mülteci, yaşlı, öğrenci, vb.) için tasarlanan konutlara yeni bir bakış açısı getirilmesi ve mimari çözüm ve yaklaşımlara yeni bir yön verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Devletin ve konut politikalarının mimar ve tasarımcılarına verdiği rolle biçimlendiği anlaşılan sosyal konut tasarımları, kentli mağduru kentin heterojen yapısından uzaklaştırmadan, sosyal mekanlarla birlikte kente dahil eden bir formu içinde barındırmak durumundadır. Bu anlamda sosyal konut sadece bir barınma mekanı değil, aynı zamanda sosyalleşme mekanıdır. Dünyadaki konut sorununa çözüm olarak geliştirilen politik söylem ve uygulamalar ile mimari bileşenler konutun zamanla sosyalleşmesini sağlarken, Türkiye’de bu sosyalleşme 1980 yılından sonra devlet konutu olarak üretilen TOKİ konutlarıyla kırılmaya uğramıştır. Nicelik olarak çok sayıda üretilen ancak mimari anlamda tek tip konut anlayışını sergileyen ve kalite normlarından uzakta bırakılan bu sosyal konutlar kullanıcı memnuniyetini karşılayamamaktadır. Dünya pratikleri üzerinden yapılan okumalardan ve Türkiye’de özellikle erken cumhuriyet dönemindeki sosyal konut gelişiminden anlaşılabileceği üzere, tarihsel akışa uygun olarak günümüzde “yaşamaya elverişli sosyal konutlar”ın çalışma kapsamında vurgulanan kavramsal bileşenleri de içine alacak biçimde geliştirilerek uygulanması gerekmektedir. Mimari düşünün uzantısı olarak ortaya konmaya çalışılan kavramsal bileşenlerin mekan kalitesi yüksek, yaşanabilir barınma mekanlarını biçimleyeceği, sosyal konut uygulamalarında çeşitliliği yaratırken kentin bir bütün olarak sosyal inşasına olanak vereceği göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKLAR

Arın, C. (2013), Sanayi Devrimi Kenti Berlin – I:Kent Gelişimi Sürecine Bir Bakış, *Mimarlık Dergisi*,sayı. 313.

Arkitekt Dergisi (1936),Zonguldak Kozlu K.İ.A.Ş Amele Evleri Mahallesi Umumi Planı,sayı. 1936 -01, Sf. 9-10.

Arkitekt Dergisi (1939), Adana'da Ucuz Evler Mahallesi, sayı. 1939– 01-02, Sf.97-98.

Arkitekt Dergisi (1944), Sümerbank Amele Evleri ve Mahalleleri, sayı. 1944- 01 - 02 (145-146).

Arkitekt Dergisi (1952),Levend Mahallesi”, Sayı: 1952– 09-10– (253-254), Sf.174-181.

Arkitekt Dergisi (1970), Mülteciler Yurdu, Sayı: 1970– 04 (340), Sf. 174.

Arkitekt Dergisi (1969), Yeşiltepe Kooperatifi Blokları, Sayı: 1969-01 (333), Sf.5-7.

Arkitekt Dergisi (1968),Petrol İşçileri Kooperatifi Sitesi,sayı.1968-02 (330), Sf. 61.

Arkitekt Dergisi (1975),Türkiye Emlak Bankası Ataköy Sosyal Konut Uygulaması, sayı.1975-02(358), Sf. 53-57.

Arkitekt Dergisi (1978), Türkiye Emlak Kredi Bankası Sosyal Konut İnşa Faaliyeti, sayı.1978-04(372), Sf. 136-139.

Arkitekt Dergisi (1979),ME-SA Toplu Konut A.Ş.’nin Birkaç Uygulaması Ankara, sayı. 1979 -02(374), Sf. 47-51.

Arkitekt Dergisi (1979), Petkim 30.000 Kişilik İşçi Kenti Konut Sitesi, sayı. 1979-01(373), Sf. 23-25.

Aru, K. A. (1970). Türkiye'de Konut Politikası (Housing Policy in Turkey), *İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, İstanbul.

Ashiskender, B. (2004).Erken Cumhuriyet'in Modern Mirası: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları, *Mimarlık Dergisi*, sayı. 316, İstanbul.

Aslan, Ş. (2013).1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent,İletişim Yayınları.

Aydınlı, S. (1996).Türkiye’de Mimarlık ve İdeoloji: Ontolojik Sorgulama, *İdeoloji, Erk ve Mimarlık*, D.E.Ü, İzmir, Sf. 24 -33.

Balchin, P. (eds) (1996). Housing Policy in Europe. Routledge, London.

Batur, A. (1978).Toplu Konutun Tarihsel Gelişimi ve İki Örnek, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 3, Sf. 22-24.

Batur, A. (1990).Bir Tarihçi Mimar Gözüyle Harikzedegan’dan Ramada’ya, *Tasarım*, sayı 8, Sf. 49-57.

Batur, A., Yücel, A. ve Fersan, N. (1979). İstanbul’da 19. Yüzyıl Sıra Evleri

Koruma ve Yeniden Kullanım için bir Monografik Araştırma, *ODTÜ MFD*, sayı. 2, Ankara.

Batur, A. (1993).Ütopylar ve Mimarlık, *İstanbul Dergisi*, sayı. 5, İstanbul.

Berghauser M. P and Haupt, P. (2010). Space Matrix: Space, Density and Urban Form, NAI Pub. Amsterdam.

Aylık sosyalist Teori ve Politika Dergisi Özgürlük Dünyası(2011), Evrensel Basım yayın, sayı. 223, Sf.58, İstanbul.

Bauman, J.F., Biles R. and Szylvian K.M. (eds.) (2000). From Tenements to the Taylor Homes: In Search of an Urban Housing Policy in Twentieth Century America. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania.

Benevolo, L. (eds.)(1977). History of Modern Architecture. The MIT Press, Cambridge.

Boratav K. (2003).Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 2002.Ankara, İmge Yayınları, Sf. 46. Ankara.

Buson O. and Morsier G. de (2009). Perm from Ideology to Reality, *Theoretical Part Of The Master In Architecture*, ETH Zurich/ EPF Lausanne.

Birch, E. L. (1980). Radburn and the American Planning Movement The Persistence of An Idea, *Penn Libraries Univesity of Pennsylvania Departmental Papers (City and Regional Planning)*, (Sf. 123 -151).

Cengizkan, A. (2001). Türkiye'de Fabrika ve işçi konutları: İstanbul Silahtarağa Elektrik Santrali, *ODTÜ MFD 2000* (20:1-2) Sf. 29-55, Ankara.

Certeau, M. de (1984). The Practice of Everyday Life. Trans. Steven Rendall, University of California Press, Berkeley, Los Angeles.

Coşgun N., Aydın E. Ö. ve Uzungüngör F. (2011).Konut Sunumunda Lojman Modelinin Türkiye'deki Gelişimi, *Mimarlık Dergisi*, sayı: 358.

Corbusier, L. (eds.) (2008). Towards a New Architecture. BN Publishing, London.

Crisp, A. (1998). The Working – Class Owner – Occupied House of the 1930s. University of Oxford Publisher.

Cross, S. (2003).Metapolis Dictionary of Advanced Architecture: City, Technology and Society in the Information Age, Actar Publishers, NY.

Cryer, M. M. (1990).Housing in Leningrad--the inefficiencies of the production process, Massachusetts Institute of Technology Publisher, Thesis (M.S) Massachusetts Institute of Technology, Dept. of Architecture.

Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 67, No. 3, s.77.

Dursun P. ve Sağlamer G. (2009).Analysing Housing Quality: Belerko Housing Settlement, Trabzon, Turkey, *Open House International*, cilt 34. Sayı. 4, Sf.46-56.

Egner, B. (2012).Housing Policy in Germany, 1945-2010–Continuity and Change, *Panel: Housing, Recession and Policy Change*, Technische Universität Darmstadt Institute of Political Science, Germany.

Engels, F. (5th eds.) (1995).*The Housing Question*. Pathfinder Pr Publisher.

Erman, T. (2004).Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” Olarak Gecekondu

Kurguları, *European Journal of Turkish Studies*, 1(June 2009), Sf. 1–20.

Freidrichs, C. (direct.) (2012). The Pruitt-Igoe Myth film. Multiple Formats, DVD, Color, NTSC, Widescreen, First Run Features Studio, USA.

Forsell, H. (2006). Property, Tenancy and Urban Growth in Stockholm and Berlin 1860-1920 (Historical Urban Studies). Ashgate Publishing Limited, England.

Fraser, V. (2001). Building the New World: Studies in the Modern Architecture of Latin America 1930-1960, Verso Publisher, USA.

Friedman, J. (1997). “Global Crises, The Struggle for Cultural Identity and Intellectual Porkbrelling: Cosmopolitans versus Locals, ethnics and Nationals in the Era of de-hegemonisation” Debating CulturalHybridty, der: P. Werbner ve T. Modood, London Zed Books).

Gold, J. R. (2007). The Practice of Modernism: Modern Architects and Urban Transformation, 1954-1972, Routledge Publishing,USA.

Gropius, W. (first eds.) (1965). The New Architecture and The Bauhaus. trans. Shand M. The MIT Press, Cambridge.

Hays, R. Allen (1995). The Federal Government and Urban Housing: Ideology and Change in Public Policy, *State University of New York Press Publishing*.

Wells, H. G. (1920). The Outline of History. Garden City Books Publishing, New York.

Hazar, N. (1988). Kooperatifçilik Tarihi 2.B. *Ziraat Bankası Kültür Yayınları*, No:21, Ankara.

Hollow, M. (2011). Suburban Ideals on England’s Interwar Council Estates, *Journal of the Garden History Society*, 39 (2), Sf. 203-217.

National Association of Housing Cooperatives Publishing (NAHC)(2012), Housing Co-operatives in USA, Sf. 85-90.

Jansen, H. (1935). Yapı Kooperatifleri, *Ulus Gazetesi*, Sf.1- 4, Ankara.

Jencks, C. (1996). What is Postmodernism? St Martins Press, NY.

Jacobs, J. (1961). The Death and Life of Great American Cities. Vintage Books.

Karayalçın, M. (2009). Konut Bunalımları Kent Rantları ve Proje Muhafızları. Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

Keleş, R. (2010). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Kreibich, V. (1986). The end of social housing in the Federal Republic of Germany? The Case of Hanover, *Espace, Populations, Societies*, 85-96.

Köksal, G. (1996). İstanbul Kıyılarındaki Endüstri Mirasının Bugünü ve Geleceği, *Mimarist Dergisi*, Yıl:6, Sayı: 19.

Logan, G. M. Ve Adams, M.(eds) (2002). Utopia. Raymond Geuss and Quentin Skinner (series eds.), New York: Cambridge University Press.

Manoochehri, J. (2009). Social Policy and Housing: Reflections of Social Values, *Development Planning Unit. Ph.D.*, University College London

Marx, K. (Reprint eds.) (1992). Capital: Volume 1: A Critique of Political Economy. trans. Ben Fowkes, Penguin Classics, London.

Mimarlık Dergisi(1972), Türkiye Emlâk Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları, sayı.108, Sf. 53-56.

Morton, A. L. (1962). The Life and Ideas of Robert Owen. Lawrence and Wishart publishers, London.

Mumford, E. P. (2000). The CIAM Discourse on Urbanism 1928 – 1960. The MIT Press, Cambridge.

Navruz, G. ve Uysal, M. (2011). Seydişehir Etibank Alüminyum Tesisleri yerleşkesi sosyal konutları mekan analizi, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt:27, sayı. 3.

Öncü, A. (1988).The politics of the urban land market in Turkey: 1950-1980, *International Journal of Urban and Regional Research*, cilt 12, Sf. 38-63.

Resmi Gazete, (1930). Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 170.madde.

Resmi Gazete, (1936). İş Kanunu, ç ve d maddesi.

Resmi Gazete, (1944).Memur Meskenleri İnşası Hakkında Kanun.

Scott, WM. S.(2009). “The Ideal Soviet Suburb Social Change Through Urban Design”, *Panorama 2009*, sayı. 14, chreod99 pub., Sf. 59 -62.

Sherwood, R. (1978). Modern Housing Prototypes. MA:Harvard University Press, Cambridge.

Soanes C., Stevenson A. (2003). Oxford Dictionary of English, *Oxford University Press*.

Şener, H. ve Yıldız, D. (2000). Dünden Bugüne Koşuyolu..., *Mimarlık Dergisi*, sayı. 291, Sf. 26-31.

Tanyeli, U. (1996).Klasik Dönem Osmanlı Metropolünde Konutun ‘Reel’ Tarihi, Doğan Kuban’a Armağan içinde, hzl. Zeynep Ahunbay- Deniz Mazlum- Kutgun Eyüpgüller, Eren y., İstanbul.

Teige, K. (2002). The Minimum Dwelling. Eric Dluhosch (trans). Cambridge, MS: MIT Press.

Turan, M. (2009).Türkiye’de Kentsel Rant, Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete. Tan Kitabevi, Ankara.

Üstün, B. (2011).Eskişehir Devlet Demiryolları Yerleşkesi Lojman Konutları Plan Tipolojileri Üzerine bir Çalışma, *Tasarım + Kuram Dergisi*, sayı.11-12, cilt 7.

Vanlı, Ş. (2006). Mimariden Konuşmak Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

Yapıcı, M. (2011).TOKİ’nin İstanbul Konut Uygulamaları, *TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Konut Sempozyumu Yayınları*.

Yerasimos, S. (2006).16. Yüzyıl’da İstanbul Evleri, içinde Suraiya Faroqhi- Christoph K. Neumann (eds) Soframız Nur Hanemiz Mamur. trans. Zeynep Yelçe, Kitap yayınevi, İstanbul.

Url-1 <<http://thegospelandutopia.blogspot.com/2010/12/sir-thomas-mores-utopia.html>>, alındığı tarih: 15.05.2015.

Url-2 <<http://www.grouptripsscotland.co.uk/attraction.asp?id=15>>, alındığı tarih: 15.05.2015.

- Url-3** <<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/common s/a/a9/New HarmonybyF.Bate%28Vi ewofa Community%2Casproposedby Robert Owen%29printed1838.jpg>>, alındığı tarih: 15.05.2015.
- Url-4** <<http://dolusozluk.com/dosya/e8352e4683fe751269d09eed61fb6c6f.jpeg>>, alındığı tarih: 15.05.2015.
- Url-5** <http://fr.wikipedia.org/wiki/Charles_Fourier>, alındığı tarih: 15.05.2015.
- Url-6** <https://commons.wikimedia. org/wiki/File:St_Helen%27sRoad,ElmGrove,Brighton%2 8firstCouncilHousinginBrighton%29.JPG>, alındığı tarih: 15.05.2015.
- Url-7** <<http://leedscivictrust.org.uk/?idno=1166>>, alındığı tarih: 15.05.2015.
- Url-8** <http://spearspat.blogspot.com.tr/2012_12_01_archive.html>, alındığı tarih: 15.05.2015.
- Url-9** <<https://www.pinterest.com/pin/18577417185408264/>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-10** <<https://hotcharchipotch.wordpress.com/2013/03/31/readapt-the-habitat/>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-11** <http://en.wikipedia.org/wiki/Weissenhof_Estate>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-12** <<http://www.dieselpunks.org/profiles/blogs/tauts-horseshoe>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-13** <http://www.urbipedia.org /index.php?title=Unidad_habitacional_de_Marsella>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-14** <<http://www.fontecedro.it/blog/category/hansaviertel>>, alındığı tarih: 15. 05. 2015.
- Url-15** <<http://www.dezeen.com/2014/09/10/brutalist-buildings-park-hill-jack-lynn-ivor-smith>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-16** <<http://www.theguardian.com/artanddesign/2010/dec/05/robin-hood-gardens-east-london>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-17** <<http://veredes.es/blog/el-dia-en-que-murio-la-arquitectura-moderna-inigo-garcia-odiaga/>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-18** <<http://www.archello.com/en/project/iroko-housing-co-operative>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-19** <<http://www.mimdap.org/?p=111942>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-20** <<http://www.mimdap.org/?p=10086>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-21** <<http://www.archdaily.com.br/br/01-12832/classicos-da-arquitetura-conjunto-residencial-prefeito-mendes-de-moraes-pedregulho-affonso-eduardo-reidy>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-22** <<http://v3.arkitera.com/p126-mirador-konut-bloklari.html>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-23** <<http://gifuprefecture.blogspot.com.tr/>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-24** <http://sv.wikipedia.org/wiki/Stadsdelen_Byker>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-25** <<http://mitademo.com/mimarlik/herold-sosyal-konutlari-ve-tekrar-kendimize-bakalim%E2%80%A6/>>, alındığı tarih:15.05.2015.

- Url-26** <<http://www.mvrdv.nl/projects/wozoco>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-27** <[http://v3.arkitera.com/h21331-50-milyon-\\$lik-akaretler-projesinde-imzalar-atildi.html](http://v3.arkitera.com/h21331-50-milyon-$lik-akaretler-projesinde-imzalar-atildi.html)>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-28** <<http://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=231508>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-29** <<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sie/sar/trindex.htm>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-30** <<http://www.milliyet.com.tr/o-lojmanlar-ogrenciye-yurt-oldu-gundem-1965858/>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-31** <<http://v3.arkitera.com/h55850-gecmisin-modern-mimarligi---7-kosuyolu.html>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-32**<<http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/DisplayPhoto.aspx?ID=5&DetailID=6&ExhibitionID=6>>,alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-33** <<http://www.toki.gov.tr/yayinlar>>,alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-34** <http://www.turkkonut.com.tr/projeler/BATIKENT-PROJESI_2.html>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-35** <<http://www.bingolbarka.com/client.php?id=68>>, alındığı tarih:15.05.2015.
- Url-36** <<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/27883677.asp>>, alındığı tarih:15.05.2015.

EKLER

EK A: Dünya'daki sosyal konut bileşenleri, politikaları ve uygulamalarına ilişkin grafik

EK B: Türkiye'deki sosyal konut bileşenleri, politikaları ve uygulamalarına ilişkin grafik

EK C: Dünya ve Türkiye'deki mimari bileşen ve uygulamaların karşılaştırıldığı grafik

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad :Ezgi HAZAR

Doğum Yeri ve Tarihi : Kırıkkale, 24.11.1984

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans:**2009, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

DOME Mimarlık Ofisi

Karabeylimited Mimarlık Ofisi

Kültür ve Turizm Bakanlığı